

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

VÄGLEDNING

Storskalig utrymning

Del 1 – Grunder i planering

Storskalig utrymning Del 1 – grunder i planering

© Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)

Enhet: Enhet

Foto omslag: DanagårdLiTHO

Text: Text/Författare

Tryck: DanagårdLiTHO

Publ nr: MSB2008 – juni 2022

Tidigare utgiven: Datum

ISBN: 978-91-7927-287-6

Förord

I samband med stora samhällsstörningar kan god planering för storskaliga utrymningar vara en förutsättning för att rädda människors liv och hälsa. Sverige har hittills varit förhållandevis förskonat från samhällsstörningar som medfört behov av utrymning. Dock är klimatförändringar med skogbränder och översvämningar som följd, samt det försämrade säkerhetspolitiska läget i vårt närområde två faktorer som aktualiserar ett behov av en ökad förmåga i samhället att kunna genomföra storskaliga utrymningar.

Denna vägledning är framtagen på initiativ av Samverkansområde skydd, undsättning och vård (SOSUV) i samarbete med samhällsaktörer på alla nivåer i samhället. Den tar sin utgångspunkt i det svenska krisberedskapssystemet, nationell lagstiftning och internationellt standardiseringsarbete.

Förhoppningen är att vägledningen ska fungera som ett stöd för aktörerna i den fortsatta planeringen för och samordningen vid en eventuell storskalig utrymning.

Vi på MSB är väl medvetna om de pågående utredningar som under året kan komma att påverka denna vägledning. Vår tanke är att denna arbetsutgåva ska kunna ge ett planeringsstöd för storskalig utrymning i väntan på mer detaljerade inriktningar. Vi kommer att återkomma med information på [msb.se](https://www.msb.se) och befolkningsskyddgällande detta fortlöpande under året.

Denna vägledning ersätter MSB:s Vägledning ”Att planera och förbereda en storskalig utrymning” från 2014.

Karlstad, 2022-06-27

Annika Elmgart

Avdelningschef

Avdelningen för krisberedskap och civilt försvar

Innehåll

1	INLEDNING	9
1.1	Syftet med vägledningen.....	10
1.2	Målgrupp.....	10
1.3	Avgränsningar.....	10
1.4	Läsanvisning.....	11
2	ALLMÄNT OM UTRYMNING	13
2.1	Utrymning i fredstid.....	13
2.1.1	Utrymning vid olycka.....	13
2.1.2	Utrymning vid brott eller risk för brott.....	14
2.1.3	Utrymning vid allvarliga störningar mot den allmänna ordningen eller säkerheten.....	15
2.1.4	Utrymning vid utsläpp av radioaktiva ämnen från kärntekniska anläggningar 15	
2.1.5	Planering av utrymning vid fredstida förhållanden.....	16
2.2	Utrymning under höjd beredskap.....	17
2.2.1	Aktuella regelverk vid höjd beredskap.....	17
2.2.2	Vilka får besluta om utrymning vid höjd beredskap?.....	17
2.2.3	Utflyttnings- respektive inflyttningsförbud.....	18
2.2.4	Planering av utrymning vid höjd beredskap.....	19
3	FÖRBEREDA	20
3.1	Utrymningsplanering.....	20
3.1.1	Sveriges krisberedskap bygger på tre principer.....	20
3.1.2	Utrymningsplaneringens ansvarsfördelning.....	21
3.2	Att ta fram en plan för utrymning.....	22
3.2.1	Åttastegsmetoden.....	23
3.2.2	Var medveten om sekretesslagen och säkerhetskylldslagen vid utrymningsplanering.....	24
3.2.3	Medmänskligt perspektiv i planeringsarbetet.....	25
3.3	Mål med utrymningsplanen.....	26
3.4	Utrymningsfunktioner.....	27
3.4.1	Ledande utrymningsfunktion.....	28
3.4.2	Stödjande utrymningsfunktioner.....	28
3.5	Kartlägga området.....	31
3.5.1	Inkludera GIS-expert i kartläggningen.....	31
3.5.2	Geografi.....	31

3.5.3	Risker och händelser.....	33
3.5.4	Demografi – värdefullt för planeringsarbetet	35
3.5.5	Bedömning av kommunikationsbehov	36
3.5.6	Husdjur – alla djur i människans tjänst	37
3.5.7	Transportvägar – bedöm kapacitet för förflyttning	40
3.5.8	Resurser	43
3.5.9	Totalförsvarsbehov – ett gemensamt arbete.....	45
3.5.10	Värdering av kvalitén på underlaget.....	46
3.5.11	Slutsatser av kartläggningen.....	46
3.6	Strategier	47
3.6.1	En plan baserad på statiska risker.....	47
3.6.2	En plan baserad på dynamiska risker	48
3.7	Utrymningszoner.....	52
3.7.1	Zonerna behöver kommuniceras ut	53
3.8	Kommunikation till allmänheten	54
3.8.1	Helhetssyn för att möta kommunikationsbehoven	54
3.8.2	Kommunikationsperspektiv i alla faser av planering och hantering.....	54
3.8.3	Kommunikationssamordning – ansvarsfördelning vid en krissituation	55
3.8.4	Att kommunicera till allmänheten i förberedande syfte.....	55
3.8.5	Uppföljning och erfarenhetshantering av förebyggande kommunikationsinsatser.....	58
3.9	Förberedelser för kriskommunikation under pågående utrymning	59
4	FÖRVARNA	60
4.1	Vilken information behövs för att kunna avgöra vilken åtgärd som är lämplig?.....	60
5	BESLUTA	62
5.1	Att besluta om utrymning	62
5.2	Fastställ beslutsmandatet	63
5.3	Sammanställ en lägesbild för utrymning.....	66
5.4	Analysera handlingsalternativ	73
5.4.1	Risker med att utrymma	75
5.5	Besluta och dokumentera	77
6	INFORMERA	79
6.1	Att informera om ett utrymningsbeslut.....	79
6.1.1	Tillgängliggör kommunikationsverktygen.....	80
6.1.2	Lämplig information till allmänheten	81

6.1.3	Viktigt meddelande till Allmänheten (VMA) och informationsmeddelanden 83	
6.2	Kriskommunikation under en utrymning	85
6.2.1	Att nå fram med budskap i kris	85
6.2.2	Aktörsgemensamma kanaler	86
6.2.3	Aktörsgemensam inriktning och samordning	86
6.2.4	Konkretisera och planera åtgärder	87
6.2.5	Genomföra åtgärder	89
7	UTRYMMA	90
7.1	Detaljplanera	90
7.1.1	Tidsperioder som är grundläggande vid planering av utrymning	92
7.1.2	Nattetid påverkar utfallet av en utrymning.....	93
7.2	Samverkan och ledning	93
7.2.1	Aktörgemensam inriktning och samordning	93
7.2.2	Utrymningsledare	97
7.2.3	Kommunikatör med arbetsgrupp.....	97
7.2.4	Fältinformatör.....	98
7.2.5	Transportledare med arbetsgrupp	99
7.2.6	Uppsamlingsplatsansvarig	101
7.2.7	Mottagningsledare med arbetsgrupp	101
7.2.8	Utrymningsplatsansvarig	102
7.2.9	Mottagningsplatsansvarig	102
7.2.10	Utrymningssäkerhetsansvarig	103
7.2.11	Tillträdesplatsansvarig.....	103
7.2.12	Veterinär med arbetsgrupp	104
7.2.13	Samordning av resurser	104
7.2.14	Avveckling av utrymningsfunktioner.....	104
7.3	Lägesuppföljning och rapportering	105
7.4	Spontanutrymning	106
7.5	Organiserade frivilliga.....	106
7.6	Spontanfrivilliga.....	107
7.7	Transporter	108
7.7.1	Transporter för hjälpbehövande	109
7.7.2	Hantera trafikflöden – underlätta framkomlighet	109
7.7.3	Transport och drivmedelsavtal	110
7.8	Uppsamlingsplats för utrymmande och Utrymningsplats	111
7.8.1	Uppsamlingsplats för utrymmande	111

7.8.2	Utrymningsplats.....	112
7.9	Samband – håll kontakten mellan aktörer	115
7.10	Sanering – av människor fordon och utrustning	115
7.10.1	Personsanering – sanering av människor	116
7.11	Registrering vid utrymningsbeslut	120
7.11.1	Viktigt att möjliggöra registrering på distans	120
7.11.2	Att tänka på vid registrering.....	120
7.11.3	Olika skäl att registrera sig	121
7.12	Säkerhet vid utrymning.....	121
7.12.1	Genomsök området vid beordrad utrymning	121
7.12.2	Bevakning för att skydda egendom vid utrymning	122
7.12.3	Ordning och säkerhet	124
7.12.4	Tillträdesplatser	126
8	TA EMOT	128
8.1	Mottagningsplatser och -områden	128
8.1.1	Mottagningsplatsens organisation – ett flöde	129
8.1.2	Mottagningsplatsens olika funktioner	129
8.1.3	Skapa utrymme för sällskapsdjur i nära anslutning till mottagningsplatsen..	132
8.2	Inkvarteringsplatser	132
8.2.1	Inkvarteringsplatser kan ha varierad standard.....	133
8.2.2	Prioritera behov vid inkvartering.....	133
9	ÅTERFLYTTA	134
9.1	Återflyttning	134
9.1.1	Vad bör ingå i en återflyttningsplan?.....	135
9.1.2	Information till återflyttande – när faran är över	135
9.1.3	Dialog med drabbade och närstående	136
9.1.4	Ekonomisk ersättning och försäkringsfrågor	136
9.1.5	Tidsåtgång för återflytt	136
10	DEFINITIONER.....	138
	BILAGOR.....	145
	Bilaga 1: Styrande författningar	145
	Lagen (2006:544) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (LEH) och förordningen (2006:637) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap	146
	Förordningen (2015:1052) om krisberedskap och bevakningsansvariga myndigheters åtgärder vid höjd beredskap (krisberedskapsförordningen)	147

Lagen (2003:778) om skydd mot olyckor (LSO) och förordningen (2003:789) om skydd mot olyckor (FSO)	147
Djurskyddslagen (2018:1192)	147
Polislagen (1984:387)	148
Förordningen (2002:375) om Försvarsmaktens stöd till civil verksamhet	148
Hälsa- och sjukvårdslagen (2017:30) (HSL)	148
Socialtjänstlagen (2001:453)	149
Förfogandelagen (1978:262)	149
Lagen (2006:546) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap och Förordning (2006:639) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap	149
Bilaga 2: Aktörer	151
Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)	151
Kommunerna	152
Länsstyrelser	153
Regionerna	154
Polismyndigheten	155
Försvarsmakten	156
Jordbruksverket	156
Trafikverket	157
Strålsäkerhetsmyndigheten	158
Sjöfartsverket	158
Övriga statliga myndigheter	159
Övriga aktörer	159

1 Inledning

I denna vägledning definierar vi definieras **utrymning** som en förflyttning av människor ut ur ett riskområde i syfte att skydda och rädda deras liv och hälsa.

En **mindre utrymning** kan exempelvis innebära en förflyttning av ett mindre antal personer från ett hus eller ett kvarter under några få timmar.

En **storskalig utrymning** är en större utrymning som omfattar en stad, en stadsdel eller ett stort geografiskt område – snarare än ett kvarter eller enskilt bostadshus. Den pågår också i regel under en längre tid – ibland i flera dagar, veckor eller månader. Den storskaliga utrymningen kan därmed påverka många människor, djur och olika samhällsviktiga funktioner såsom vårdinrättningar, äldreboenden, skolor och förskolor samt kommersiella och industriella funktioner. En storskalig utrymning kräver därför samordning mellan många olika aktörer.

En utrymning innebär att människor inom ett område ska lämna området och uppehålla sig utanför detta. Utrymning kan ske både genom

- **spontanutrymning**, det vill säga att människor själva väljer att lämna ett område utan att det har föregåtts av ett beslut om utrymning, eller genom
- **organiserad utrymning** där myndigheter, efter beslut, initierar och organiserar utrymningen.

Organiserade utrymningar kan bli aktuella i såväl fredstid som vid höjd beredskap, med skillnaden att olika regleringar styr vem som är ansvarig för utrymningen och hur den ska gå till. Att planera för storskalig utrymning på ett sätt som möjliggör genomförande under höjd beredskap och krig kräver en grundförståelse för de förutsättningar som råder i dessa situationer.

Utgångspunkten för myndigheternas planering för höjd beredskap och krig ska vara de planeringsantaganden som framgår av MSB:s och Försvarsmaktens rapport Handlingskraft¹. Planeringsantagandena utgör ingångsvärden för att beskriva den situation som totalförsvaret har att förhålla sig till i beredskapsplaneringen. Därtill kan myndigheter dela ytterligare specificerad information av relevans för planeringen med varandra.

Denna vägledning berör allmänna delar kopplat till höjd beredskap, men det planeras en uppföljande vägledning – Storskalig utrymning del 2 höjd beredskap – som behandlar detta ämne mer detaljerat. En sådan vägledning kommer avvakta resultaten av den pågående utredningen om civilbefolkningens skydd vid höjd beredskap, som ska redovisas i november 2022.²

¹ Handlingsplan 2021-2025, FM 2021-17683:2 MSB 2020-16261-3

² Regeringens kommittédirektiv Dir. 2021:30 "Civilbefolkningens skydd vid höjd beredskap".

1.1 Syftet med vägledningen

Syftet med denna vägledning är att utgöra ett stöd för olika verksamheter vid planering och framtagande av egna utrymningsplaner. Den kan också fungera som stöd under en händelse som kräver storskalig utrymning, oavsett om utrymningsbeslutet är fattat med stöd av lagen om skydd mot olyckor (LSO), polislagen eller utrymningslagen.

Vägledningen berör planering och genomförande av storskalig utrymning både i fred och under höjd beredskap.

1.2 Målgrupp

Målgrupp för vägledningen är aktörer på nationell, regional och lokal nivå som

- har uppgifter i samband med en storskalig utrymning
- ansvarar för planering, förberedelse och samverkan under utrymning.

Dessa aktörer är exempelvis kommuner, regioner, länsstyrelser, Polismyndigheten och andra statliga myndigheter samt privata aktörer.

1.3 Avgränsningar

Vägledningen behandlar inte i detalj hur en krisledning ska organiseras eller arbetet med inriktnings- och samordningsfunktioner (ISF) – dessa beskrivs i MSB:s ”Gemensamma grunder för samverkan och ledning vid samhällsstörningar”. Däremot lämnar vägledningen förslag på ledande- och stödjande utrymningsfunktioner som arbetar tillsammans med eller inordnas i andra krisledande funktioner.

De delar i vägledningen som berör ämnet kommunikation är begränsade. För fördjupade kunskaper om kommunikation rekommenderas boken ”Kriskommunikation för ökad effekt vid hantering av samhällsstörningar”.³

Denna vägledning ger ingen detaljerad beskrivning av hur olika verksamheter inom det geografiska området ska lösa sina uppgifter när utrymning aktualiseras. Vägledningen avgränsas till att beskriva hur planeringen ska ske i samverkan inom det geografiska området och ger exempel på olika verksamheter som kan beröras och exempel på utmaningar som dessa verksamheter kan komma att ställas inför.

Vägledningen berör inte heller arbetsgivarperspektivet för den personal som utses att arbeta inom ramen för en storskalig utrymning.

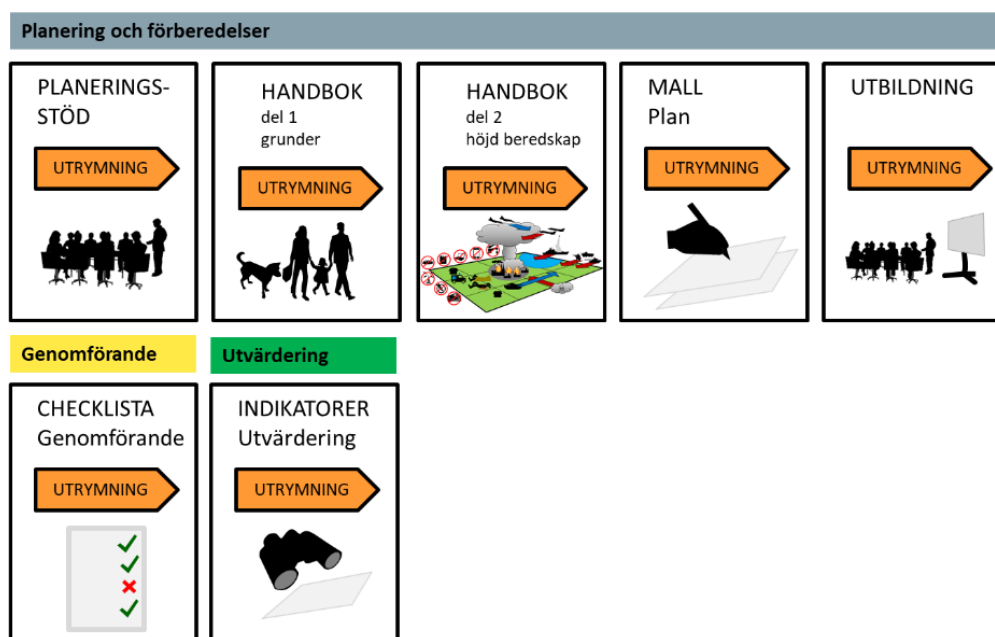
Vägledningen avgränsas i huvudsak till utrymningar i Sverige, även om utrymning till andra länder nämns.

³ MSB 2019 ”Kriskommunikation för ökad effekt vid hantering av samhällsstörningar” (ISBN: 978-91-7383-972-3).

1.4 Läsanvisning

Vägledning storskalig utrymning består av del 1 – Grunder i planering. På msb.se kommer vi att publicera ett antal stöddokument, se möjliga exempel i Figur 1. Dokumenten presenteras här i den ordning som de är tänkta att användas.

Figur 1. Översikt dokument för planering, förberedelser, genomförande och utvärdering

Planeringsstödet beskriver en process för planering av storskalig utrymning. Planeringsstödet refererar till andra dokument i vägledningen och listar vilka leveranser som krävs i planering för storskalig utrymning. För varje leverans finns en checklista som baseras på internationell standard. Här kan arbetsgruppen bocka av vilket arbete som genomförts och vad som finns kvar att göra.

Vägledning del 1 – grunder i planering beskriver grunderna för planering och genomförande av storskalig utrymning. Vägledningen följer den struktur som rekommenderas för en utrymningsplan. Metoden som presenteras i vägledningen kan generellt användas för alla typer av storskalig utrymning, vid fredstida krishantering, gråzon och höjd beredskap. I de fall metoden skiljer sig åt så framgår detta av texten, exempelvis beroende på huruvida utrymning sker med stöd av LSO, polislagen eller utrymningslagen.

Generellt är de författningar eller särskilda förhållanden som endast gäller planering eller genomförande av utrymning under höjd beredskap markerade med en röd ruta i vägledningen.

Författningar och särskilda förhållanden rörande utrymning under höjd beredskap markeras med röd färg

Vägledning del 2 – höjd beredskap som är tänkt att specifikt beröra utrymning under höjd beredskap, är ännu inte framtagen.

Mall för utrymningsplan är ett malldokument som kan användas vid framtagandet av en utrymningsplan. Mallens **planeringsstöd** hänvisar till olika rubriker i mallen för dokumentation av planeringsarbetet. Det är en fördel om alla aktörer använder samma mall, eftersom det underlättar vid utbyte av planering mellan aktörer. Vid behov är det såklart möjligt att göra avsteg från mallen.

Checklistan innehåller generiska exempel på checklistor för hantering av en utrymning fördelat på olika roller eller funktioner. Dessa kan antingen användas direkt som de är eller som stöd vid framtagande av egna checklistor. Checklistorna kan dock aldrig ersätta det planeringsarbete och de förberedelser som redovisas i denna vägledning.

Utbildningsstödet ställer upp mål för utbildning i storskalig utrymning och omfattar även utbildningarnas presentationsmaterial.

Indikatorer listar de indikatorer som är lämpliga att använda antingen vid utvärdering av övningar eller efter en skarp händelse där utrymningsplanerna har använts.

2 Allmänt om utrymning

2.1 Utrymning i fredstid

Bestämmelser om utrymning och, i vissa fall, uppehålle under fredstida förhållanden finns bland annat i lagen om skydd mot olyckor (LSO 2003:778), socialtjänstlagen (2001:453) och polislagen (1984:387). Dessa bestämmelser kan även tillämpas vid höjd beredskap.

Följande avsnitt kommer att redogöra för de mandat som gäller vid organiserad utrymning och vilka förutsättningar som måste vara uppfyllda för att sådan utrymning ska bli aktuell.

2.1.1 Utrymning vid olycka

Om det är fråga om en händelse som aktualiserar en räddningsinsats⁴ är det räddningstjänsten, genom räddningsledaren, som i vissa fall har mandat att besluta om utrymning.

Vid en räddningsinsats får räddningsledaren spärra av eller utrymma områden om det inte går att hindra fara

- för liv, hälsa eller egendom, eller
- för skada i miljön på något annat sätt.⁵

Ett sådant ingrepp får enbart ske om det är försvarligt med hänsyn till

- farans beskaffenhet,
- den skada som vållas genom ingreppet, samt
- omständigheterna i övrigt.

Vid denna bedömning krävs att det intresse som är hotat, och som ingreppet syftar till att skydda, är av avsevärt större betydelse än det intresse som uppoffras genom ingreppet.

Vid själva utrymningen eller avspärrningen har Polismyndigheten ett ansvar att hjälpa räddningstjänsten i den mån det behövs.⁶

Den som har beslutat om utrymning ska i **skälig omfattning** hjälpa till med att ordna uppehålle för dem som till följd av åtgärden är i behov av det.⁷

⁴ Mer om förutsättningarna för att inleda en räddningsinsats finns i 1 kap. 2 § i LSO.

⁵ 6 kap. 2 § i lag (2003:778) om skydd mot olyckor (LSO).

⁶ 6 kap. 3 § i LSO.

⁷ 6 kap. 4 § i LSO.

Bestämmelsen innebär en uppmaning att hjälpa till – och innebär därmed inte att staten eller kommunen, inom ramen för räddningstjänsten, har ett eget ansvar för att ordna uppehälle.

Kommunen kan dock ha ansvar för ordnande av uppehälle enligt annan lagstiftning (såsom socialtjänstlagen), enligt vilken kommunen har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver.

2.1.2 Utrymning vid brott eller risk för brott

En polisman får vidta vissa åtgärder i syfte att avvärja brottet eller bereda skydd mot det om det av särskilda skäl kan anses finnas en risk att ett brott kommer att förövas på en viss plats som innebär

- allvarlig fara för liv eller hälsa eller
- omfattande förstörelse av egendom.⁸

Bestämmelsen omfattar bland annat en rätt för polisen att stänga av, utrymma eller förbjuda tillträde till ett hus, rum eller annat ställe. Polisen får vidta åtgärderna i anslutning till den aktuella platsen och enbart i syfte att avvärja brottet eller bereda skydd mot detta.

Vidare framgår av bestämmelsen att det krävs att det finns risk för brott av en särskild typ: nämligen brott som innebär allvarlig fara för liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom. I förarbetena anges följande exempel på ett sådant scenario:

- att ett anonymt meddelande lämnas om att en bomb har placerats på viss plats
- att polisen får anledning att misstänka att våldsamma angrepp planeras mot en främmande statschef på besök i Sverige.

Vid tillämpning av bestämmelsen får proportionalitetsprincipen stor betydelse, vilket innebär att ett ingripande alltid måste stå i rimlig proportion till den fara som hotar eller föreligger. För att avvärja en allvarlig fara mot människors liv och hälsa anses därför mer långtgående ingrepp än annars vara tillåtna.⁹

Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen ska besluta om de åtgärder som omfattas. En polisman får endast själv vidta åtgärder utan sådan prövning om det är mycket brådskande¹⁰.

⁸ 23 § i polislagen.

⁹ Prop. 1983/84:111 s. 134 och 136, som bl.a. även hänvisar till Polisen, i SOU 1979:6, s. 308.

¹⁰ I polislagen används formuleringen "om fara är i dröjsmål".

2.1.3 Utrymning vid allvarliga störningar mot den allmänna ordningen eller säkerheten

Polismyndigheten får också utrymma i samband med allvarliga störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten – eller vid risk för sådana störningar – förbjuda tillträde till ett visst område eller utrymme.¹¹

Sådana förbud får endast meddelas om det är nödvändigt för att ordningen eller säkerheten ska upprätthållas.

Om det är mycket brådskande får även en polisman meddela beslutet i avvaktan på myndighetens beslut. För ett sådant beslut krävs dock att det föreligger en konkret risk för störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten för att den ska kunna tillämpas.

I förarbetena nämns bland annat idrottsevenemang av olika slag, dit det förväntas ett mycket stort antal besökare som exempel på fall där denna bestämmelse kan tillämpas. Även proportionalitetsprincipen har stor betydelse för tillämpningen av den här bestämmelsen.¹²

2.1.4 Utrymning vid utsläpp av radioaktiva ämnen från kärntekniska anläggningar

Gällande utsläpp av radioaktiva ämnen finns särskilda regler om utrymning.

Länsstyrelsen ansvarar för räddningstjänsten vid följande händelser:

- vid ett utsläpp av radioaktiva ämnen från en kärnteknisk anläggning när utsläppet har sådan omfattning att särskilda åtgärder krävs för att skydda allmänheten, alternativt då det föreligger överhängande fara för ett sådant utsläpp.¹³
- vid så kallade åskådarfall, det vill säga vid olyckor i kärntekniska anläggningar belägna utanför Sverige. Detta under förutsättning att radioaktiva ämnen sprids över landet eller att det föreligger överhängande fara för en sådan spridning.

Länsstyrelserna i Uppsala, Kalmar, Hallands, Skåne och Västerbottens län ska bistå andra länsstyrelser i fråga om räddningstjänst på området.

MSB får – efter att ha hört Strålsäkerhetsmyndigheten – meddela ytterligare föreskrifter om räddningstjänsten.¹⁴ MSB får också meddela ytterligare föreskrifter om samordning av räddningstjänsten.¹⁵

¹¹ 24 § i polislag (1984:387).

¹² Prop. 1996/97:175 (s. 29).

¹³ 4 kap. 6 § i LSO i förening med 4 kap. 15 § i förordningen [2003:789] om skydd mot olyckor (FSO).

¹⁴ 4 kap. 16 § i FSO.

¹⁵ 4 kap. 32 § i FSO.

Efter att ha låtit berörda myndigheter, kommuner och regioner yttra sig ska en länsstyrelse – i samverkan med länsstyrelser i närliggande län – upprätta ett program för räddningstjänsten. Programmet ska ha ett visst bestämt innehåll i det avseendet, bland annat ska det behandla skyddsåtgärder, vilket anses omfatta utrymning.¹⁶

För de länsstyrelser som berörs av så kallade **beredskaps- och planeringszoner** som ska finnas kring kärnkraftverken, finns för kärnkraftverken en uttrycklig reglering för utrymning och inkvartering. Berörda länsstyrelser ska förbereda utrymning av allmänheten inom beredskapszonerna för kärnkraftverken.¹⁷ Därutöver ska utrymning av allmänheten baserad på strålningsmätningar förberedas inom planeringszonerna.¹⁸

En kommun inom en beredskapszon ska både

- biträda länsstyrelsen med beredskapsplaneringen för den inre beredskapszonen, och
- bistå länsstyrelsen i arbetet med strålningsmätning och rapportering av mätresultat.¹⁹

2.1.5 Planering av utrymning vid fredstida förhållanden

När en utrymning aktualiseras krävs att den aktör som beslutat om utrymningen har en plan för hur utrymningen ska gå till. Det är olika aktörer som ansvarar för planeringen eftersom det skiljer sig åt vilken aktör som är ansvarig för den händelse som ger upphov till utrymningen.

Hur pass omfattande och långvarig utrymningen är har också påverkan på behovet av planering. En storskalig utrymning kräver av förklarliga skäl mer planering än en utrymning vid en fastighetsbrand.

Kommunens lokala områdesansvar och länsstyrelsens regionala områdesansvar har också ansvar för planeringen av utrymning. Dessa aktörer kan lämpligen vara sammanhållande i planeringsarbetet inom sitt respektive geografiska område.

¹⁶ 4 kap. 21 § i FSO.

¹⁷ 4 kap. 25 § andra stycket i FSO.

¹⁸ 4 kap. 26 § första stycket i FSO.

¹⁹ 4 kap. 28 § i FSO.

2.2 Utrymning under höjd beredskap

Vid höjd beredskap kan utrymning vidtas till skydd för civilbefolkningen vid följande omständigheter:

- vid förestående eller genomförda krigshandlingar, eller
- om det finns behov av att vidta militära åtgärder av väsentlig betydelse och åtgärderna allvarligt försvåras om utrymning inte sker.

Någon utrymning med anledning av sådana förhållanden har dock inte genomförts i Sverige i modern tid.

2.2.1 Aktuella regelverk vid höjd beredskap

Utrymning och inkvartering under höjd beredskap regleras i enighet med:

1. Lag (2006:546) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap (utrymningslagen)
2. Förordningen (2006:639) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap (utrymningsförordningen).

Bestämmelser som till viss del berör utrymning och inkvartering finns också i andra författningar, bland annat i lag (2006:544) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap.²⁰

2.2.2 Vilka får besluta om utrymning vid höjd beredskap?

Regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, får besluta om utrymning.²¹ Ett beslut om utrymning kan omfatta antingen alla civilpersoner inom ett område eller bara vissa grupper.

När huvuddelen av befolkningen inom ett område har utrymts kan nya utrymningsbeslut fattas. Detta kan innebära att den kvarvarande befolkningen flyttas mellan olika delar av det i övrigt utrymda området. En sådan åtgärd kan till exempel syfta till att samla kvarvarande personer i områden, där tillgången till skyddsrum är god.

Observera att beslut om utrymning inte enbart innebär en skyldighet för dem som omfattas av beslutet att lämna området – utan även ett förbud för dem att återvända dit, så länge beslutet om utrymning gäller.

Regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, får även besluta att de som omfattas av ett utrymningsbeslut ska vistas på en viss plats samt vilka villkor som ska gälla för den vistelsen.²²

²⁰ Se 4 kap. om bistånd mellan kommuner och regioner samt stöd till enskilda.

²¹ 2 kap. 1 § i utrymningslagen.

²² 2 kap. 2 § i utrymningslagen.

Ett sådant beslut får **inte** utformas så att det inskränker den enskildes frihet mer än vad som är nödvändigt, detta med hänsyn till syftet med utrymningen och förhållandena på vistelseplatsen. Denna bestämmelse möjliggör en fördelning av den utrymda befolkningen, vilket säkerställer exempelvis att belastningen på mottagningsområdena blir jämn.²³

Regeringen har bemyndigat länsstyrelserna att

- fatta beslut om utrymning inom det egna länet, och
- att meddela beslut och föreskrifter om vistelsen gällande det egna länet.²⁴

Såväl **regeringen** som **länsstyrelserna** kan alltså fatta beslut både om utrymning och om villkoren för en utrymning.

Vid utrymning ska även **Polismyndigheten** lämna den hjälp som behövs.²⁵ Det innebär att Polismyndigheten har det övergripande ansvaret för att ett beslut om utrymning genomförs.²⁶

2.2.3 Utflyttnings- respektive inflyttningsförbud

Regeringen kan också meddela utflyttningsförbud eller inflyttningsförbud.²⁷

Även **länsstyrelserna** får meddela sådana förbud.²⁸

Utflyttningsförbud – förbud att lämna ett område

Ett utflyttningsförbud innebär att de personer som uppehåller sig inom ett visst område förbjuds att lämna detta.

Utflyttningsförbud får enbart meddelas om förflyttningen eller vistelsen utanför området

- allvarligt skulle försvåra åtgärder av väsentlig betydelse för totalförsvaret, eller
- vara förenad med uppenbar livsfara.

²³ Prop. 2005/06:133 s. 170 f. och prop. 1994/95:7 s. 112.

²⁴ 3 § i utrymningsförordningen.

²⁵ 2 kap. 1 och 2 §§ i utrymningslagen.

²⁶ Prop. 2005/06:133 s. 171.

²⁷ 2 kap. 6 och 7 §§ i utrymningslagen.

²⁸ 4 och 5 §§ utrymningsförordningen.

Inflyttningsförbud – förbud att uppehålla sig inom området annat än tillfälligt

Ett inflyttningsförbud innebär att personer som inte är bosatta inom ett visst område förbjuds att annat än tillfälligt uppehålla sig inom området.

Inflyttningsförbud får enbart meddelas om en inflyttning allvarligt skulle försvåra åtgärder av väsentlig betydelse för totalförsvaret. Beslutet om inflyttningsförbud kan aktualiseras

1. när en koncentration av människor skulle försvåra militära operationer i området, eller
2. när försörjningsläget i ett visst område inte tillåter att större mängder människor samlas där.²⁹

2.2.4 Planering av utrymning vid höjd beredskap

Efter samråd med Försvarmakten och Polismyndigheten får MSB meddela föreskrifter för hur utrymning ska planläggas.³⁰

MSB får även besluta om vilka områden som ska planläggas för utrymning – men sådana beslut ska MSB ta i samråd med Försvarmakten.

I dagsläget har MSB inte beslutat om några myndighetsföreskrifter gällande planering för utrymning. MSB har i nuläget inte heller fattat något beslut om vilka områden som ska planläggas.

Det kan vara värt att notera att ansvarsförhållandena för utrymning för närvarande utreds inom ramen för den pågående utredningen om Civilbefolknings skydd. Utredningens resultat redovisas sen höst 2022.

²⁹ Prop. 2005/06:133 s. 172 och prop. 1994/95:7 s. 113.

³⁰ 2 § första stycket i utrymningsförordningen.

3 Förbereda

- Kartläggning och planer
- Förberedande kommunikation

3.1 Utrymningsplanering

Räddningstjänsten, Polismyndigheten, länsstyrelsen samt de aktörer som enligt lagstiftningen vid olika förutsättningar kan besluta om utrymning, har förstås särskilda roller i planeringsarbetet.

En mängd olika samhällsaktörer kan dock beröras av och ha olika ansvar vid en storskalig utrymning och behöver därför också förbereda sig för en sådan händelse. **Aktörer** omfattar här både organisationer och enskilda individer.

Redan i planeringen för storskalig utrymning bör aktörerna i samverkan kartlägga

- **vem** som gör **vad**
- **när** det ska göras
- **hur** det ska göras
- **varför** det ska göras.

Det är också viktigt att hitta gränzytor och etablera en god samverkan mellan aktörerna.

3.1.1 Sveriges krisberedskap bygger på tre principer

Det svenska krisberedskapssystemet bygger på tre principer:

1. Ansvarsprincipen
2. Närhetsprincipen
3. Likhetsprincipen.

Ansvarsprincipen innebär att den som ansvarar för en verksamhet i vardagen också förväntas ansvara för den vid samhällsstörningar. Ansvarsprincipen innebär också att aktörerna ska stödja varandra och samverka.³¹

Närhetsprincipen innebär dels att en samhällsstörning ska hanteras där den inträffar, dels att den ska hanteras av de som är närmast berörda och ansvariga.

Likhetsprincipen innebär att aktörer inte ska göra större förändringar i den egna organisationen än vad situationen kräver. Under en samhällsstörning ska en verksamhet därmed fungera som den gör vid normala förhållanden – så långt det är möjligt.

³¹ MSB (2014): "Gemensamma grunder för samverkan och ledning" s.24 (ISBN:978-91-7383-507-7).

3.1.2 Utrymningsplaneringens ansvarsfördelning

Kommunernas ansvar

Kommunerna har det geografiska områdesansvaret i kommunen. Detta innebär bland annat att kommunen – inför extraordinära händelser i fredstid – inom sitt geografiska område ska verka för att:

- olika aktörer i kommunen både samverkar och uppnår samordning i planerings- och förberedelsearbetet
- olika aktörer vidtar krishanteringsåtgärder
- samordna information till allmänheten vid en sådan händelse.³²

Med hänvisning till det geografiska områdesansvaret är kommuner lämpliga aktörer för att:

- sammanhålla och driva den planering som syftar till att utrymma från en kommun eller ort inom kommunen
- ta emot utrymmande mellan olika orter inom kommunen.

Kommuner behöver även ha en planering för:

- att kunna ta emot utrymmande från andra kommuner och län
- utrymning av olika kommunala verksamheter.

3.1.2.1 Länsstyrelsernas ansvar

Länsstyrelserna har det geografiska områdesansvaret i länet.³³ Länsstyrelsen ska – såväl före och under som efter en kris – bland annat verka för **samordning** och **gemensam inriktning** av de åtgärder som behöver vidtas inom länet.

Länsstyrelserna bör därmed lämpligen vara sammanhållande och ansvara för planering av storskalig utrymning inom länet.

I denna planering fokuseras på att kartlägga och planera för länets förutsättningar att kunna förflytta människor mellan olika kommuner. Länet bör också som helhet kunna ta emot utrymda från andra län. **Regionen** är här en viktig aktör i arbetet för att säkerställa sjukvård och transporter inom och mellan län.

Regeringens ansvar

Regeringens uppgift för det nationella områdesansvaret är bland annat att svara för den övergripande samordningen, prioriteringen och inriktningen av samhällets krisberedskap. Regeringen har delegerat delar av den operativa verksamheten till **myndigheter**.

³² 2 kap. 7 § i lagen (2006:544) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap.

³³ 52 § förordningen (2007:825) med instruktion för länsstyrelsen.

3.1.2.2 Det nationella områdesansvaret

Det nationella områdesansvaret innefattar de samlade krishanteringsåtgärderna som regeringen med stöd av Regeringskansliet eller genom förvaltningsmyndigheterna utövar.

Regeringen har särskilt gett Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) i uppdrag att stödja samordningen av berörda myndigheters åtgärder vid en kris.

3.2 Att ta fram en plan för utrymning

Syftet med denna vägledning är att aktörerna ska ha möjlighet att planera för storskalig utrymning på ett likartat sätt. Detta arbete bör – om möjligt – ske inom redan inarbetade samverkansformer.

Planeringen för storskalig utrymning bör också integreras i – och dra nytta av – annan planering som redan genomförs inom en verksamhet, exempelvis arbete med risk- och sårbarhetsanalyser.

Revidera planen för storskalig utrymning minst vartannat år

Förutsättningarna för att planera storskalig utrymning förändras över tid. Planerna behöver därför revideras med viss regelbundenhet – **MSB:s rekommendation är att planerna revideras minst vartannat år.**

Involvera gärna geografiskt områdesansvariga aktörer i planeringsarbetet

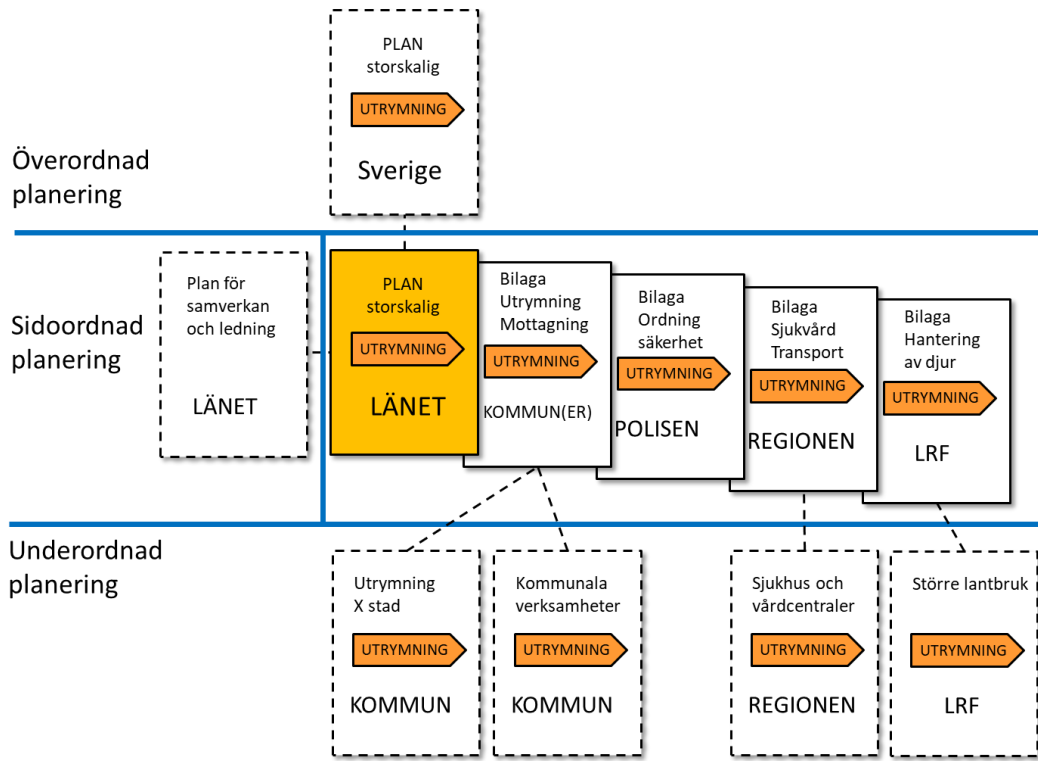
Som beskrivits tidigare kan geografiskt områdesansvariga aktörer lämpligen vara sammanhållande i planeringsarbetet. Företag och offentliga aktörer som har en egen utrymningsplanering (exempelvis för kärnkraftverk, drivmedelsanläggningar, sjukhus, fängelser med mera) kan med fördel delta i den gemensamma planeringen för storskalig utrymning inom det geografiska området.

Håll planerna kortfattade

Planerna bör hållas kortfattade med klargörande av förutsättningar och ansvarsfördelning. Olika aktörers planering för sin egen verksamhet kan tillföras som bilagor i den gemensamma planen.

Figur 2. Exempel på hur en plan i ett län (orange) kan kompletteras med bilagor från olika aktörer

Hänsyn måste även tas till eventuella planer inom samma område samt planer på högre eller lägre nivåer.

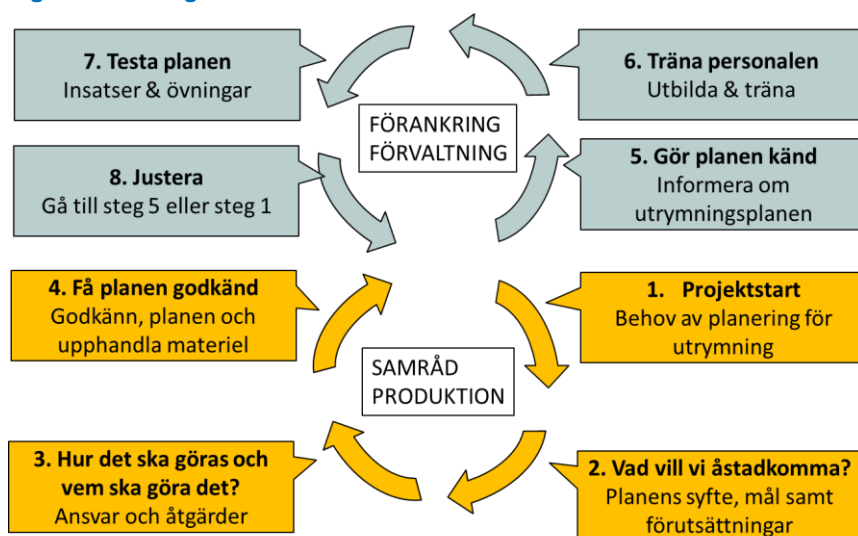

3.2.1 Åttastegsmetoden

Arbetet med att ta fram utrymningsplaner kan med fördel genomföras med hjälp av nedanstående modell som baseras på MBS:s modell för insatsplanering³⁴.

³⁴ MSB (2015) "Insatsplanering åttastegsmodellen", 2015 (ISBN: 978-91-7383-611-1).

Figur 3. Åttastegsmodellen

Genomför arbetet med att utveckla ny utrymningsplan i projektform

Arbetet med att utveckla en ny utrymningsplan genomförs lämpligen i projektform. Planeringsarbetet följer en process i åtta steg, som i sin tur kan delas in i två huvudsakliga delar.

Steg 1 till och med 4 i planeringsprocessen går ut på att skapa utrymningsplanen (se den nedre, orange cirkeln i figur 3). Detta arbete involverar såväl olika delar av den egna organisationen som andra myndigheter, privat näringsliv, frivilliga och allmänheten. Mer om detta finns i bilaga 2 Aktörer.

Steg 5 till och med 8 i planeringsprocessen handlar om att informera, utbilda, öva, genomföra utrymningar, utvärdera och justera planerna (se den övre, gråblå cirkeln i figur 3).

Ibland kan planeringen behöva gå flera varv i den nedre cirkeln innan man kan gå vidare till den övre. Om inte förutsättningarna förändras kan man stanna kvar i den övre cirkeln under lång tid. Skulle däremot något förändras, till exempel på grund av att en risk måste värderas om, kan processen behöva starta om i den nedre cirkeln igen. I planeringsstödet som finns på msb.se beskrivs modellen och hur en verksamhet kan bedriva arbetet mer detaljerat.

3.2.2 Var medveten om sekretesslagen och säkerhetsskyddslagen vid utrymningsplanering

Varje organisation som enskilt eller i samverkan med andra arbetar med att utforma planer för utrymning måste ha en medvetenhet dels kring att uppgifter i planerna kan omfattas av sekretess enligt **offentlighets- och sekretesslagen** (2009:400), dels att dessa uppgifter ska vara säkerhetsskyddskvalificerade enligt **säkerhetsskyddslagen** (2018:585). Denna vägledning tar dock bara upp sekretess- och säkerhetsskyddsfrågor i begränsad omfattning.

För att få största möjliga effekt i planeringsarbetet är det viktigt att så många som möjligt får kunskap om hur de ska agera för det fall ett beslut om utrymning fattas. Det kan vara bra om **allmänheten** ges kännedom om det övergripande innehållet i utrymningsplaner.

Exempelvis kan det vara relevant att informera allmänheten om följande:

- hur de kommer att delges beslut och information för det fall det område de befinner sig ska utrymmas
- hur de förväntas agera
- på vilka platser det kommer att finnas stöd att få.

Det behöver dessutom finnas en medvetenhet kring att följande uppgifter kan omfattas av sekretess – eller i vart fall inte bör kommuniceras:

- uppgifter om enskilda beslutsfattare, ledningsplatser och/eller annan detaljerad information om ledningen av storskalig utrymning
- uppgifter om vilka sambandsmedel som används
- uppgifter om hur försörjningen till olika platser sker (avtal, lager, drivmedel, reservkraft etc.)
- planerade transportvägar för militära förband.

För mer stöd med arbetet kring säkerhetsskydd hänvisas till Säkerhetspolisens föreskrifter och vägledningar.³⁵

3.2.3 Medmänniskt perspektiv i planeringsarbetet

Att beordra människor att utrymma ett område, transportera sig någonstans för att under en viss tid stanna kvar där är åtgärder som kan få stor påverkan på den enskilde. Därför är det viktigt att aktörerna beaktar individens behov i planeringsarbetet – både utifrån ett juridiskt och utifrån ett mänskligt perspektiv.

Dessutom bör aktörerna – redan i planerings- och förberedelseskedet – beakta vikten av

- att **motverka diskriminering**, och
- att **skydda särskilt utsatta eller sårbara grupper**.

³⁵ Säkerhetspolisens föreskrifter (PMFS 2019:2) och vägledningar finns på följande länk: <https://www.sakerhetspolisen.se/sakerhetsskydd.html>.

Aktörerna bör således verka för följande i sitt planerings- och förberedelseskede:

- **att ingen diskrimineras** på grund av kön, ålder, etnicitet, religion, språk, hudfärg, politisk åsikt, funktionsnedsättning, ekonomisk status eller andra liknande kriterier
- **att undvika splittring** av personer som känner varandra
- **att utrymningen inte fortgår längre än nödvändigt**
- **att kvarlämnad egendom skyddas** i största möjliga utsträckning
- **att tillfredsställande förhållanden erbjuds** på förläggningar där personer mottas
- **att det finns tillgång till dricksvatten och mat**
- **att barn och andra särskilt utsatta personer skyddas** och att familjer hålls samman.³⁶

3.3 Mål med utrymningsplanen

Det övergripande syftet vid utrymning, oavsett om det sker i tid av fred eller krig, är att skydda och rädda människors liv och hälsa.

En utrymning innebär ett betydande ingrepp i individens fri- och rättigheter.

Därför är det viktigt att det säkerställs att konsekvenserna blir så små som möjligt. Faktorer som bör beaktas är:

- **Begränsning av de ekonomiska förlusterna av utrymningen** för exempelvis lokala affärsverksamheter och de personer som utrymmer
- **Begränsning av kostnaderna för hanteringen av utrymningen** som utförs av myndigheter och andra organisationer
- **Reducering av den allmänna oron** kopplat till en order om utrymning
- **Hur förtroendet gentemot framtida utrymningsbeslut kan ökas** och hur förtroendet för myndigheternas förmåga maximeras
- **Hur så liten påverkan som möjligt säkerställs**, kopplat till förseningar eller andra störningar i brottsutredningar
- Hur **negativ psykologisk påverkan** på de utrymda och allmänheten i övrigt minskas
- **Huruvida planering och genomförande** har gjorts på ett sätt som medför att en **återgång till det normala** kan ske så fort som möjligt.³⁷

³⁶ "THE MEND GUIDE – Comprehensive guide for Planning Mass Evacuations in Natural disasters" CCCM CLUSTER (2014).

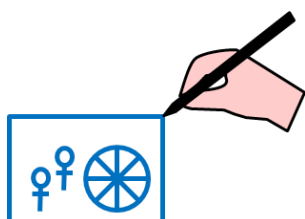
³⁷ Dessa målsättningar bör vara vägledande vid planeringen, men även följas upp både under och efter en storskalig utrymning, se stöddokumentet "Indikatorer".

3.4 Utrymningsfunktioner

I denna vägledning använder vi oss av begreppet utrymningsfunktioner för att beskriva roller, platser och transportleder som krävs för att planera och genomföra storskaliga utrymningar.

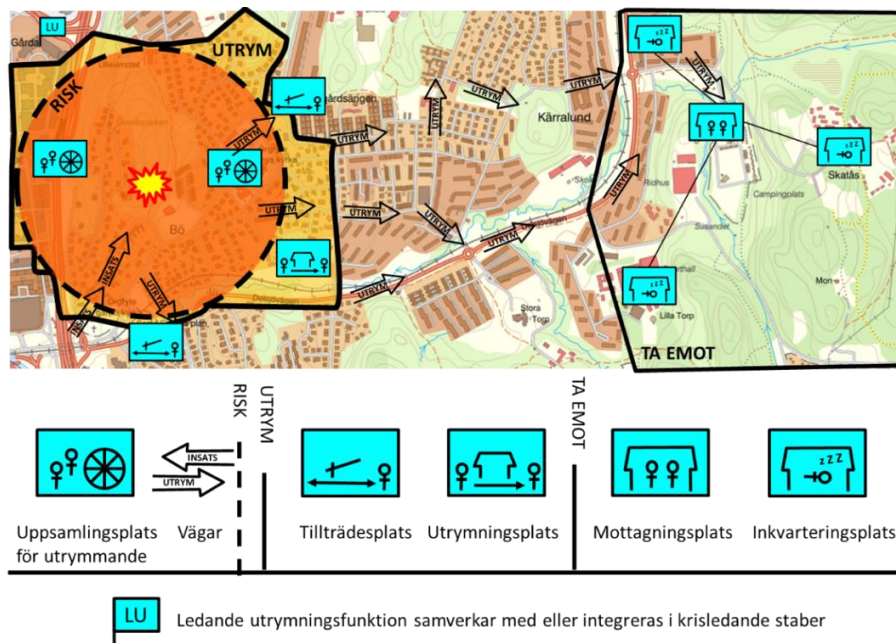
Eftersom utrymning alltid omfattar ett område är kartor och kartsymboler naturliga verktyg att använda vid planering och genomförande. De föreslagna symbolerna är framtagna för att kunna ritas förhand, vilket är nödvändigt ifall man inte har tillgång till dator.

Figur 4. Symbolerna är framtagna för att kunna ritas förhand

Figur 4 visar en principskiss över olika placeringar av utrymningsfunktioner i ett fiktivt utrymningsscenario. I figuren har bilden förkortade avstånd för att öka läsbarheten. Längst till vänster i bilden finns händelsen i form av en explosion. Riskområdet ritas med streckad linje och har förstärkts med mörkororange färg. I detta exempel är utrymningsområdet ritat med svart linje förstärkt med orange färg.

Figur 5. Exempel på placering av utrymningsfunktioner i ett fiktivt utrymningsscenario

3.4.1 Ledande utrymningsfunktion

En ledande utrymningsfunktion är en grupp inom en större stab eller en egen stab som bereder, och i vissa delar också verkställer, besluten som tas inom ramen för utrymningen.

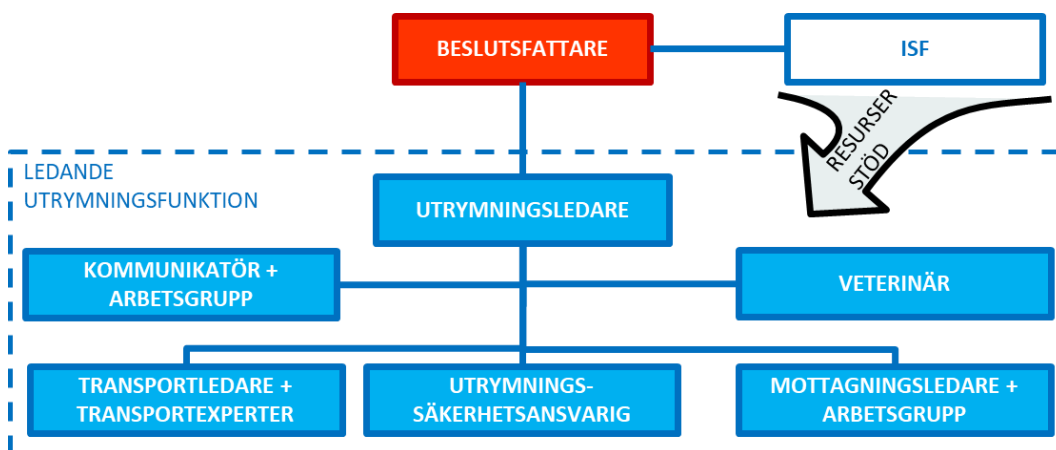
Den ledande utrymningsfunktionen ska inte förväxlas med staben som hanterar den huvudsakliga händelsen som föranlett behov av utrymning. Läs mer om den ledande utrymningsfunktionen i avsnitt 7.2 Samverkan och ledning.

Figur 6. Symbolen för ledande utrymningsfunktion

Syntolkning av symbol: Stabsflaggan med texten "LU".

Figur 7. Exempel på ledande utrymningsfunktion inom den streckade linjen

3.4.2 Stödjande utrymningsfunktioner

De stödjande utrymningsfunktionerna är de platser och transportleder som krävs för att genomföra en storskalig utrymning enligt det tillvägagångssätt som beskrivs i denna vägledning. Vissa av de stödjande utrymningsfunktioner som beskrivs i detta avsnitt bör i möjligaste mån detaljplaneras inom det geografiska området i den förberedande fasen.

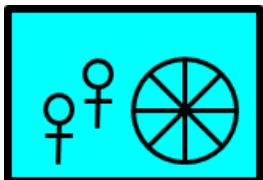
Uppsamlingsplats för utrymmande

Till uppsamlingsplatser beger sig människor som inte på egen hand kan ta sig ut ur ett risk- eller utrymningsområde. Platsen kan liknas vid en busshållplats för vidaretransport ut ur området. Lämpliga uppsamlingsplatser för utrymmande är större torg eller knutpunkter där människor enkelt kan bli upphämtade och där

transporter smidigt kan rulla ut från området. Uppsamlingsplatser för utrymmande skapas på olika ställen inom utrymnings-området, eller i vissa fall precis utanför risk- eller utrymningsområdet.

Figur 8. Symbolen för ”Uppsamlingsplats för utrymmande”

Syntolkning av symbol: Två personer samt ett hjul vilket betecknar transport av människor.

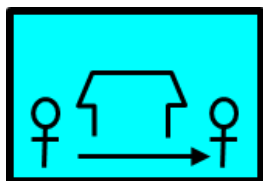

Utrymningsplats

Till utrymningsplatser beger sig utrymmande på egen hand om de har behov av någon form av stöd innan de förflyttar sig vidare till en mottagningsplats eller annat boende. Utrymningsplatser upprättas därför i utkanten av utrymningsområdet. Tiden på utrymningsplatsen bör vara så kort som möjligt.

Figur 9. Symbolen för ”Utrymningsplats”

Syntolkning av symbol: En person som passerar genom siluetten av ett hus. Avsikten är att beskriva strävan att inte stanna längre än nödvändigt.

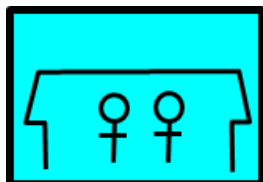

Mottagningsplats

Till mottagningsplatser kommer utrymmande som inte på egen hand kan ordna boende utanför utrymningsområdet. Här finns även, precis som på utrymningsplatserna, service för de som behöver någon form av stöd för att sedan ta sig vidare på egen hand. Varje mottagningsplats har ett eget mottagningsområde i vilket det finns inkvarteringsplatser dit behovande kan anvisas för inkvartering. Mottagningsområdet ritas med en svart linje och texten ”ta emot”.

Figur 10. Symbolen för ”Mottagningsplats”

Syntolkning av symbol: Två personer som stannar kvar i siluetten av en byggnad. Här är tanken att man ska få hjälp med långvarigt uppehålle.

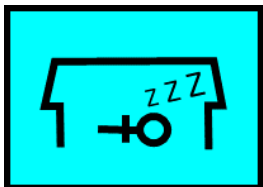

Inkvarteringsplats

Till inkvarteringsplatser allokeras utrymmande från en mottagningsplats. På inkvarteringsplatsen finns förläggingsplatser för mera långvarig vistelse.

Figur 11. Symbolen för "Inkvarteringsplats"

Syntolkning av symbol: En sovande person i siluetten av ett hus.

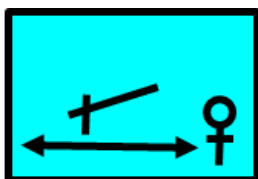

Tillträdesplats

Tillträdesplatser påminner om vägsärrar. De upprättas vid riskområdets yttre avspärningar. Till tillträdesplatserna kommer utrymmande som av någon orsak har behov av att passera tillbaka in i utrymningsområdet. Giltiga skäl kan vara utfodring av djur som lämnats kvar, hämtning av exklusiva mediciner, tillsyn av samhällsviktiga funktioner eller liknande.

Figur 12. Symbolen för "Tillträdesplats"

Syntolkning av symbol: En person som passerar under en vägbom.

Utrymningsvägar

Utrymningsvägar används av samtliga utrymmande och leder endast ut ur utrymningsområdet. De som utrymmer med eget fordon utgör en stor del av de utrymmande och det är sannolikt att det uppstår trafikproblem som påminner om rusningstrafiken i storstäderna om inte trafiken fördelas på flera vägar. Även flyg, tåg och färjelinjer benämns som utrymningsvägar.

Figur 13. Symbolen för "Utrymningsvägar"

Syntolkning av symbol: En pil med texten "UTRYM".

Insatsvägar

Insatsvägar används endast av personal som hanterar insatserna inom utrymningsområdet och riskzonen. Insatsvägar kan leda både in och ut ur området.

Figur 6. Symbolen för "Insatsvägar"

Syntolkning av symbol: En pil med texten "INSATS".

3.5 Kartlägga området

Planering och förberedelse för en utrymning bör utgå från det geografiska områdets förutsättningar. Arbetsgruppen som ska göra planeringen måste därför fastställa vilket område som planeringen avser och om det finns några geografiska delar som inte ska ingå.

Kartläggning av området bör ske i samråd mellan berörda organisationer och bör innefatta aspekter som geografi, risker, demografi, transportvägar, utrymningszoner, resurser och totalförsvarets behov.

En stor del av denna kartläggning finns redan, eftersom den är nödvändig för att bedriva den vardagliga verksamheten. Utmaningen är då att hitta rätt information och omsätta den till användbart format för att planera utrymning.

3.5.1 Inkludera GIS-expert i kartläggningen

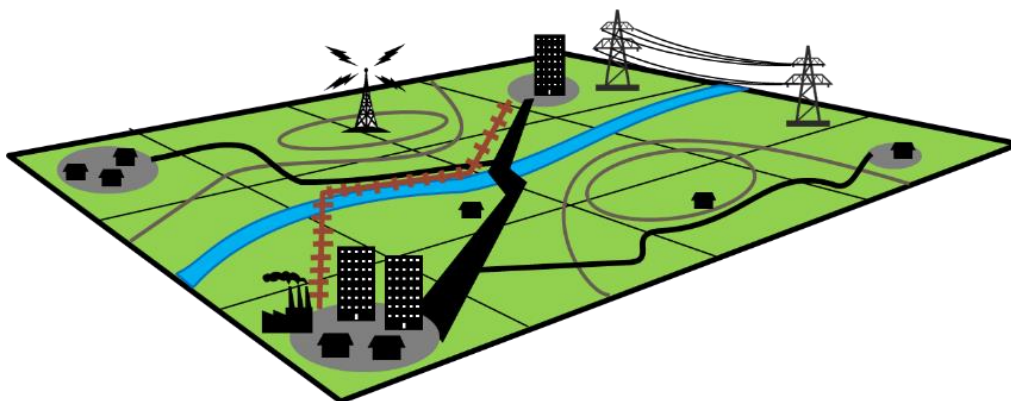
Att arbeta med stöd av geografiska informationssystem (GIS) är en förutsättning för att åskådliggöra de geografiska omständigheterna. GIS-expert bör därför vara med i arbetsgruppen, helst från start. Vid arbete med GIS är det eftersträvänsvärt att hitta källor med grunddata som är kompatibelt i ett gemensamt system där olika lager av information kan visas tillsammans. All kartinformation bör vara uppdaterad innan en eventuell kris eller utrymning inträffar.

Vid användning av geodatakällor från Internet är det av vikt att se över tillgången till lokala kopior, för det fall internet förbindelsen bryts.

3.5.2 Geografi

Geografi innebär här hur jordytan sammantaget med de förändringar som gjorts av människor ser ut inom området. Målsättningen med att ta fram ett geografiskt underlag är att senare kunna se de möjligheter och begränsningar som påverkar planeringen av en utrymning.

Figur 15. Exempel på information som ingår i begreppet geografi

Topografi – visar höjder och dalar i terräng

Topografi visar höjder och dalar i terrängen i form av höjdkurvor. Dessa kan vara relevanta vid planering av framkomlighet och möjlighet till radiosamband (radioskugga).

Vattendrag – åar sjöar och sankmark

Vattendrag som åar, sjöar eller sankmarker. Vatten utgör begränsningar i framkomligheten för landgående fordon. Även båtar och fartyg kan begränsas av djup och strömförhållanden. För att skapa tillfälliga förbindelser i form av broar krävs ofta förberedda landfästen för att tiden att upprätta dem inte ska bli för lång. Möjligheten att upprätta förbindelser påverkas också av kravet på förbindelsens längd och för vissa typer av flytande broar spelar strömförhållanden en stor roll.

Bebyggelse – städer, byar och samhällen

Bebyggelse innebär städer, byar och samhällen där det bor människor samt industriområden och liknande. En sammanställning av bebyggelse och demografi ger bäst underlag för att bedöma vilka volymer av utrymmande som kan komma i fråga.

Viss bebyggelse har olika volymer av människor beroende på säsong som exempelvis skidanläggningar eller nöjesparker. För att exempelvis få en uppfattning om konsekvenser vid ett scenario där uppvärmning inte fungerar vid kyligt klimat, rekommenderar Energimyndigheten att en kartläggning görs av hur snabbt byggnader blir utkylda och obebodliga. Energimyndigheten kan stödja med expertkunskap inom detta område.

Infrastruktur – vägar, järnvägar, elsystem, gassystem, radiomaster och dylikt

Infrastruktur omfattar i denna vägledning vägar, järnvägar, elsystem, gassystem, radiomaster eller liknande. Exempelvis skiljer sig kapaciteten att transportera människor på järnvägen beroende av om sträckan är flerspårig eller enkelspårig samt om eltillgången är intakt. På flerspåriga sträckor kan tåg gå samtidigt i motsatt riktning medan de på enkelspåriga sträckor ska nyttja samma spår i båda riktningarna.

En annan begränsning kan vara radiomaster för att få fungerande radio-kommunikation. Det finns täckningskartor för exempelvis Rakel hos MSB och för mobiltelefoner hos olika operatörer.

Samhällsviktiga verksamheter

Samhällsviktiga verksamheter omfattar verksamhet, tjänst eller infrastruktur (se ovan) som upprätthåller eller säkerställer samhällsviktiga funktioner som är nödvändiga för samhällets grundläggande behov värden eller säkerhet. Statliga myndigheter ska identifiera samhällsviktiga verksamheter på nationell och regional nivå³⁸.

Kommuner ska som en del av sin risk- och sårbarhetsanalys identifiera samhällsviktig verksamhet inom sitt geografiska område³⁹.

Regioner ska identifiera samhällsviktig verksamhet inom regionens ansvarsområde. Även kritiska beroenden och skyddsvärda tillgångar bör beaktas.

Vid en utrymning kan det krävas att viss personal trots riskerna stannar kvar i området, alternativt tillfälligt återbesöker det, för att upprätthålla funktionaliteten i samhällsviktiga system.

Verksamhet som kan påverka utrymningen

Verksamhet som kan påverka utrymningen kan innebära att vissa ställnings-taganden behöver göras i samband med beslut om utrymning. Exempel på sådana platser kan vara svårutrymd verksamhet såsom äldreboende, jordbruksfastigheter med stora besättningar eller häkten.

3.5.3 Risker och händelser

Inom varje geografiskt område kan det finnas olika riskområden och risk verksamheter, som exempelvis:

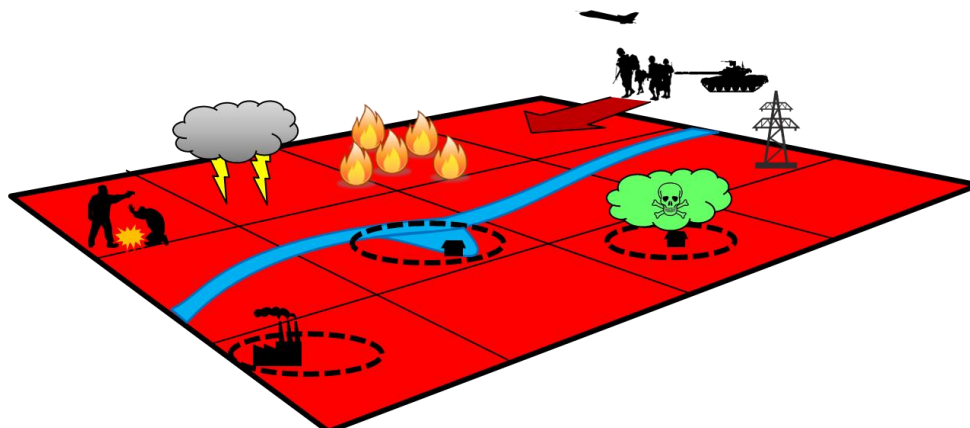
- industrier med farliga ämnen
- översvämningshotade områden.

Planering och förberedelser av en utrymning från en verksamhet med farliga ämnen bör utgå från en analys av möjliga konsekvenser, där nyttan av utrymningen bör överstiga skadan. Detta kräver därmed att de möjliga konsekvenserna av en olycka analyseras i planeringsarbetet.

³⁸ Förordningen (2006:942) om krisberedskap och höjd beredskap.

³⁹ MSBFS 2015:5.

Figur 16. Exempel på risker i ett geografiskt område

Det finns också händelser som kan inträffa utan att vara kopplade till nämnda riskområden eller riskverksamheter. Exempel på sådana händelser är:

- Naturhändelser såsom stormar, översvämningar och snöfall.
- Störning i infrastruktur såsom el-, värme- och bortfall i dricksvattenförsörjningen. Det kan även röra sig om icke fungerande sanitet.
- Spridning av farliga ämnen eller smitta.
- Bränder.
- Terroråd.
- Krig och krigsfara.

Händelser som sker utan att vara kopplade till riskområden eller riskverksamheter är inte heller knutna till geografiska platser. Här får arbetsgruppen arbeta med antaganden och ha ett mera dynamiskt förhållningssätt (läs mer om detta i avsnitt 3.6 Strategier).

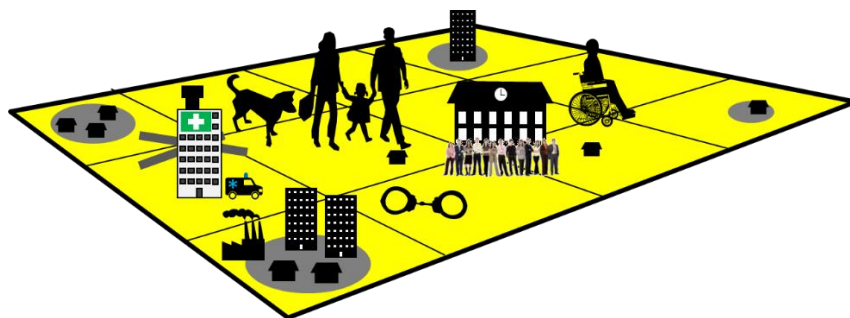
Planeringen inriktas mot att utrymning kopplat till dessa händelser hanteras oavsett var de inträffar över ytan. I arbetet väljs de risker som bedöms kunna leda till storskalig utrymning ut och skapar en utgångspunkt för planeringen. Övriga risker sorteras bort i det fortsatta arbetet med utrymningsplanering.

Så långt det är möjligt är det lämpligt att presentera riskerna och möjliga händelser i ett GIS-verktyg. För att pröva de planer som senare utarbetas kan GIS användas för att simulera olika händelser.

3.5.4 Demografi – värdefullt för planeringsarbetet

Demografi är vetenskapen om befolkningens fördelning, storlek och sammansättning. Det är värdefullt för planeringsarbetet att få en uppfattning om demografin i området, eftersom de människor som ska utrymmas har olika förutsättningar och behov exempelvis beroende på ålder, fysisk förmåga, språkkunskaper, kultur eller ekonomi.

Figur 17. Exempel på demografisk information i ett område

Exempel på grupper att beakta i planeringsarbetet är:

- barn och ungdomar på förskola, skola och fritidshem
- hemlösa
- interner inom kriminalvård samt personer som finns i migrationsverkets förvar
- personer med andra språk än svenska som modersmål
- personer med funktionsnedsättning
- djurägare med sällskapsdjur, produktionsdjur eller tjänstedjur
- personer som har egen bil
- totalt antal boenden i olika områden
- turistzoner och koncentrationer av utländska medborgare
- vård- och omsorgstagare på vårdinrättning eller i hemmiljö.

Befolkningstätheten i olika områden ger en uppfattning om vilka volymer som planeringen måste omfatta. Genom att presentera demografin i ett GIS-system skapas en god bild av de olika behov som kan uppstå vid en utrymning av olika platser.

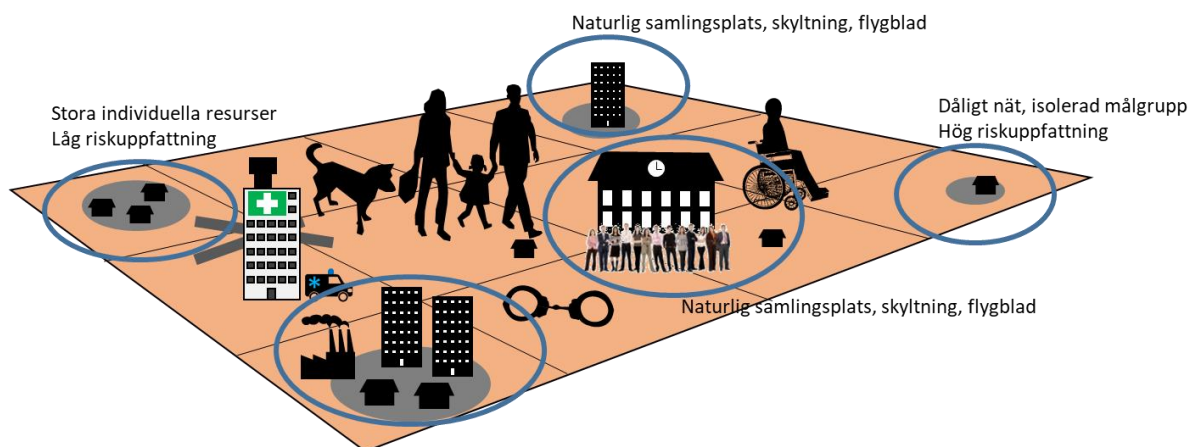
3.5.5 Bedömning av kommunikationsbehov

Kartläggningen bör även kopplas ihop med förberedande kommunikation till allmänheten och förberedelser för kriskommunikation (läs mer om detta i avsnitt Kommunikation till allmänheten och förberedelser för kriskommunikation). Utifrån befolkningsdemografen kan kommunikationsexperter på så vis förutse resursbehov för kommunikation vid en utrymning.

Exempel på behov att beakta är:

- behov av information på andra språk än svenska.
- behov av information utifrån bristande läsförmåga.
- behov av information anpassad efter tidigare eventuella traumatiska erfarenheter av utrymning, såsom bränder eller krig.
- behov av anpassad information utifrån kulturella värden exempelvis gällande sanering, avklädande eller samboende med personer av motsatt kön.
- bedömda naturliga samlingsplatser som *inte* är kopplade till de av aktören förberedda stödjande utrymningsfunktionerna (uppsamlingsplats, utrymningsplats etc.).
- bedömning av nivå av förberedelser för utrymning utifrån utvärdering av förberedande kommunikation till allmänheten.
- bedömning av allmän riskuppfattningsnivå.

Figur 18. Exempel på bedömning av olika kommunikationsbehov i ett område

Tidigare traumatiska erfarenheter av utrymning, andra språk än svenska, bristande läsförmåga

3.5.6 Husdjur – alla djur i människans tjänst

I denna vägledning omfattar kategorin **husdjur** alla djur i människans tjänst: produktionsdjur, tjänstedjur⁴⁰ och sällskapsdjur. Dessa tre typer av husdjur definieras i varsitt avsnitt.

Vid förberedelse av en utrymning behöver hänsyn tas till husdjuren, bland annat därför att många djurägare kan komma att vägra utrymma utan sina husdjur.

Figur 19. Exempel på djur att beakta

Enligt djurskyddslagen (2018: 1192) ska djur behandlas väl, skyddas mot onödigt lidande och sjukdom. De har också bland annat rätt till foder, dricksvatten och tillsyn samt att kunna utföra så kallat ”naturligt beteende”.

Naturligt beteende är sådana beteenden som de är starkt motiverade för och som är viktiga för deras välbefinnande. Det innebär att om djuret, genom att stanna kvar i ett område som ska utrymmas, riskerar att skadas allvarligt eller på annat sätt utsätts för lidande, så kan en förflyttning accepteras även om omständigheterna för transport och destination inte lever upp till alla tekniska krav på djurvälstånd. Korrekt utförd avlivning är också ett fullgott alternativ till utrymning för att skydda djur från lidande.

Om djuren lämnas kvar när djurägaren utryms, måste det därmed finnas en plan för av vem, och under vilka former, djuren ska ges foder, dricksvatten och tillsyn. Detta måste samordnas med avspärrningar av det utrymda området.

Om djur från olika ställen eller besättningar måste samlokaliseras, är det viktigt att smittrisker minimeras. Förekomst av smittsam djursjukdom i området som ska utrymmas kräver särskild eftertanke och planering innan djur flyttas.

Vid en utrymning bör ansvarig aktör på tidigt stadium etablera kontakt med veterinär (gärna i samråd med läsveterinär) för rådgivning kring smittskyddet, men också för att kunna omhänderta skadade eller kontaminerade djur.

I första hand är det djurhållarens ansvar att ta beslut om avlivning och förflyttning för att skydda sina djur mot onödigt lidande. För att fatta beslutet bör djurhållaren få rådgivning från veterinär samt information och bedömningar från den aktör som fattar beslut om utrymning.

⁴⁰ Termen ”tjänstedjur” används ofta som en beteckning på tjänstehundar, men i denna text omfattar begreppet tjänstehundar, servicehundar (stöd för människor med funktionsnedsättning) samt Polismyndighetens hästar.

Produktionsdjur – alla livsmedelsproducerande djur (utom häst)

I denna vägledning omfattar kategorin **produktionsdjur** alla livsmedelsproducerande djur förutom häst.

Det moderna jordbruket består i stor utsträckning av stora enheter, med många djur samlade på en och samma anläggning. Vissa av dessa produktionsformer är omöjliga, eller mycket svåra, att flytta. Dit hör i första hand fjäderfäproduktion för kött eller ägg samt grisproduktion.

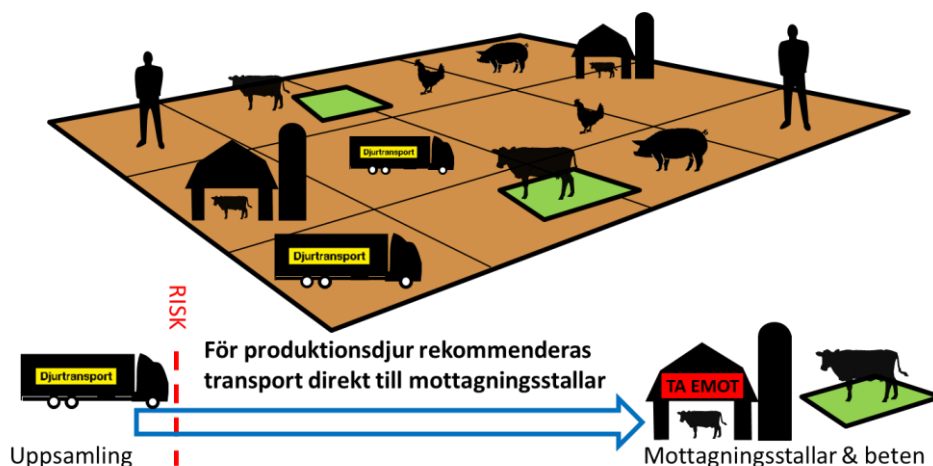
För de djurslag som går att flytta krävs en noggrann och tidig planering för att flytten ska vara framgångsrik. Särskilda överväganden bör göras vid förflyttning av högdräktiga djur.

Kor som mjölkas behöver tillgång till utrustning för mjölkning. Tjur uppfödning på stall föranleder särskilda risker om de utryms, eftersom dessa djur vanligen inte hanteras ute i någon större utsträckning och kan vara farliga.

Utrymning av produktionsdjur bör ske vid samma förutsättningar som en partiell utrymning av människor och det kräver betydligt längre framförhållning. Transporter av dessa djur bör planeras utan uppehåll från utrymt området till mottagningsstallar och beten.

Lantbrukarnas riksförbund (LRF) är en värdefull tillgång såväl i planeringsarbetet som vid själva genomförandet av en utrymning. LRF finns organiserat nationellt, regionalt och lokalt.

Figur 20. Exempel på kartläggningsbehov kopplat till produktionsdjur och det flöde som rekommenderas för produktionsdjur

Viktig information för djurhållare – planera för utrymning av djur

Varje djurhållare bör rekommenderas att regelbundet tänka igenom följande punkter kring hur en utrymning av djuren skulle kunna genomföras:

- **Finns det en aktuell förteckning över samtliga djur** – och en prioritering av vilka djur som bör förflyttas först vid eventuell utrymning?
- **Vilken tillgång till personal** kan vara behjälplig vid en akut händelse?
- **Vilka djurtransportörer** kan finnas tillgängliga?
- **Var skulle djuren kunna flyttas?**
- **Hur är den tekniska statusen** på de byggnaderna?
- **Under sommaren** kan mottagningsplatsen mycket väl vara beten för vissa djurgrupper. Kommunicera gärna med LRF och länsstyrelsen för att göra en gemensam kartläggning av anläggningar som kan ta emot produktionsdjur
- **Vilka alternativa vägar från gården finns** om huvudvägen är blockerad? Var kan man köra med djurtransporter?
- **Hur kan djuren förses med foder** och dricksvatten på mottagningsstallar?

Tjänstedjur

Begreppet tjänstedjur har använts i första hand som en beteckning på tjänstehundar. I denna text används begreppet för tjänstehundar, men även s.k. servicehundar för människor med funktionsnedsättning, samt Polismyndighetens hästar.

Det är inte troligt att tjänstehundar eller hästar som används av polis och/eller väktare blir föremål för en utrymning. Däremot är det viktigt att tjänstedjur som används vid händelsen har snabb tillgång till veterinärvård i händelse av skador under arbetet.

Servicehundar är för en del människor helt avgörande för att kunna leva ett dragligt och värdigt liv. Vid en utrymning är det därför av vital betydelse att även servicehundar medföljer. Med hänsyn till allergiker kan husdjur transporteras i särskilda fordon och hållas i åtskilt utrymme på utrymnings- och mottagningsplatserna (läs mer om detta i avsnitt 3.4.2 Stödjande utrymningsfunktioner).

Sällskapsdjur – hund, katt och häst med mera

Mer än hälften av svenska hushåll har sällskapsdjur. Dessa är en viktig del av livskvalitén och hanteras och betraktas många gånger som familjemedlemmar. Till sällskapsdjur hör i detta sammanhang i första hand hund, katt och häst. Andra typer av sällskapsdjur är iller, burfåglar, reptiler och gnagare.

Eftersom det i de flesta fall rör sig om ett mindre antal djur per hushåll innebär oftast inte själva utrymningstillfället ett stort problem. Istället är det kraven som ställs på utrymnings- och mottagningsplatsernas möjligheter att ta emot sällskapsdjur som bör vara i fokus.

Viktig information för djurägare – planera för utrymning med sällskapsdjur

Varje djurägare bör uppmanas att tänka igenom hur en utrymning med sina sällskapsdjur skulle kunna genomföras och då beakta bland annat följande punkter:

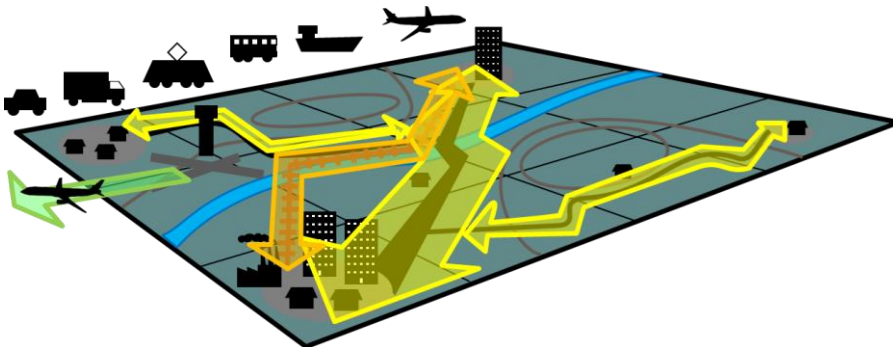
- **Se till att djuren är ID-märkta** på något sätt, så att det blir möjligt att återförenas om man tvingas skiljas åt. Ha gärna ett nytaget foto tillgängligt
- **Ha nödvändiga transportburar tillgängliga** och uppmärkta med kontaktuppgifter
- **Förvara foder lättillgängligt** och enkelt att transportera. Fäst gärna ett dokument med utfodringsanvisningar på transportlådan
- **I förekommande fall: se till att djurets läkemedel** inklusive behandlingsanvisningar, finns lätt tillgängliga för att ta med vid utrymningen.

3.5.7 Transportvägar – bedöm kapacitet för förflyttning

Syftet med att kartlägga transportvägar i ett område är att skapa förutsättningar för att bedöma tillgängligheten för olika transportsätt och dess kapacitet för att förflytta människor och djur vid en utrymning. Det ska även ge en förståelse för flaskhalsar, som kan skapa problem vid en utrymning.

Eventuella förutbestämda insatsvägar och utrymningsvägar påverkar planeringen (mer om insatsvägar och utrymningsvägar finns i avsnitt 3.4.2 Stödande utrymningsfunktioner).

Figur 21. Principskiss med exempel på hur transportvägar kan ritas olika breda beroende på kapacitet

Eventuella behov av att trafiken ska fungera **måste** finnas med i planeringen. Kartläggningen av transportvägar kan ske nationellt, regionalt, lokalt och även för tätort.

Vid kartläggningen av transportvägarna är det lämpligt att ta hjälp av myndigheter och organisationer som arbetar med transportinfrastrukturen på olika sätt. Trafikverket har ett övergripande ansvar för de statliga vägarna och järnvägarna medan kommunerna ansvarar för kommunala vägar. Det finns kollektivtrafikmyndigheter som svarar för planeringen av kollektivtrafiken.

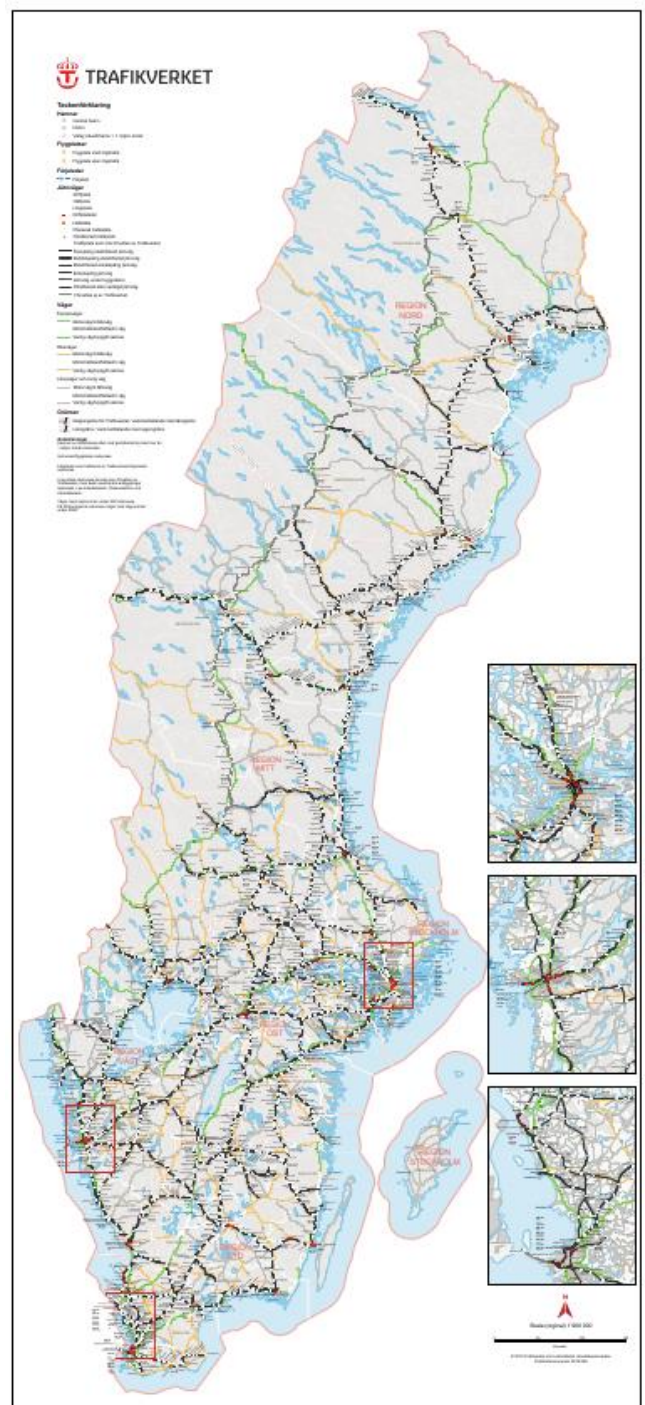
Trafikverket bistår vid planering med uppgifter om bland annat omlodningsvägar för väg och järnväg, inklusive bärigheter på vägnätet samt övriga förmågor hos myndigheten.

Figur 23 visar ett exempel på publik karta som trafikslagsövergripande beskriver Sveriges Transportinfrastruktur⁴¹.

Resultatet av kartläggningen av transportvägar ska vara en översikt allra helst i form av en karta där det framgår skillnader i kapacitet mellan olika transportslag. Exempelvis kan olika kapacitet visualiseras med olika tjocka pilar på kartan.

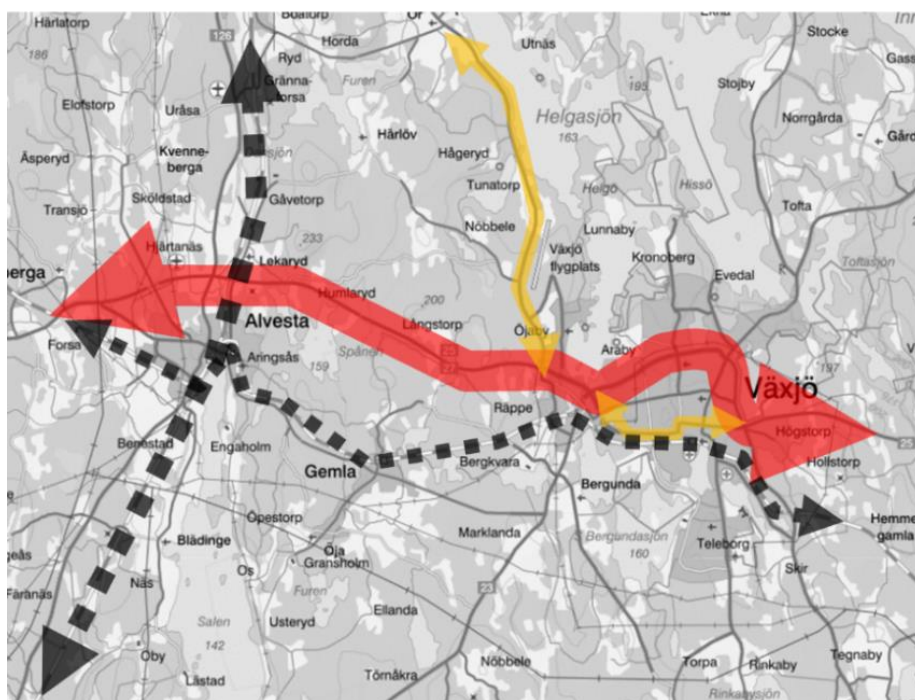
Kapaciteten i kollektivtrafiken bör beskrivas på ett liknande sätt, lämpligen i samverkan med den regionala kollektivtrafikmyndigheten.

Figur 7. Nationell karta med alla trafikslag

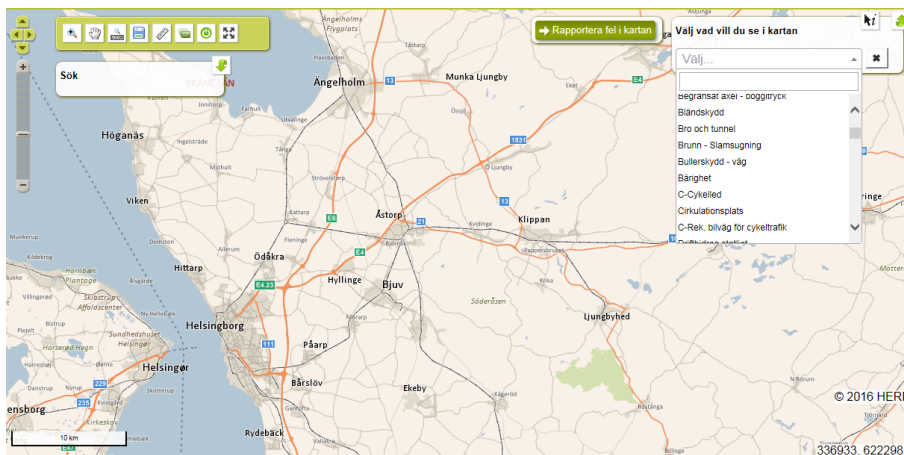
⁴¹ Nätresurs: <https://trafikverket.ineko.se/se/sverigekarta-f%C3%B6r-de-fyra-trafikslagen-2>.

Figur 23. Exempelkarta med pilar som visar kapacitet för olika transportvägar

Figur 24. Nationella vägdaten (NVDB)

Nationella vägdaten (NVDB) är en webbapplikation som gör det möjligt att se de av Sveriges bil-, cykel- och gångvägnät som finns lagrade i den databasen.

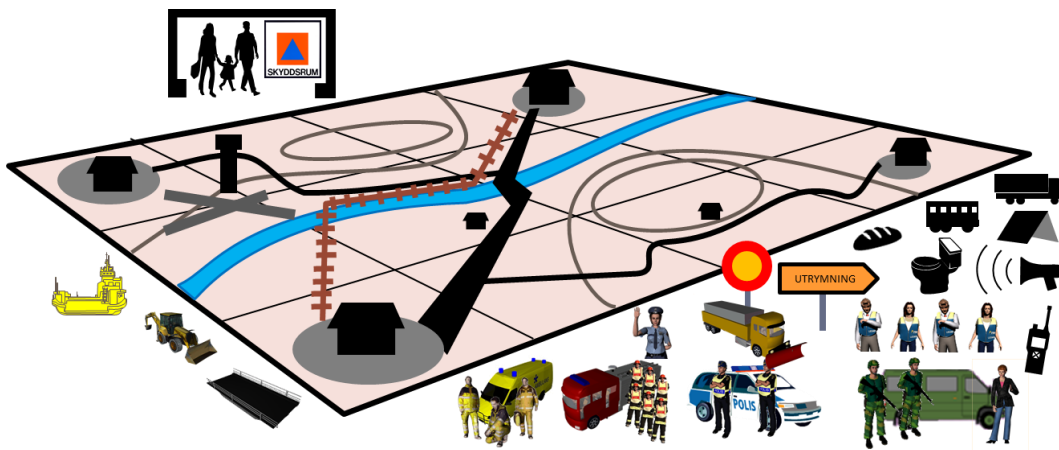

3.5.8 Resurser

För att kunna planera realistiskt med de resurser som finns inom ett visst område är det nödvändigt att inventera befintliga resurser och vem som kan bidra med dem. Förutom att kvantifiera dem i tabeller är det även här en stor fördel att med hjälp av GIS-verktyg åskådliggöra var i området resurserna finns.

En kartbild som illustreras i figur 25 ger en uppfattning om transporttider och var det finns en högre koncentration av resurser än i andra områden.

Figur 25. Exempel på resurser att kartlägga inom det geografiska området

Engagera frivilliga genom privat-offentlig samverkan

För att engagera frivilliga finns det stöd i skriften ”Frivilliga försvarsorganisationer – förstärkning för myndigheter och kommuner”⁴².

Privat-offentlig samverkan är ett frivilligt, överenskommet samarbete mellan privata och offentliga aktörer i syfte att stärka samhällets krisberedskap. Mycket av den samhällsviktiga verksamheten både ägs och drivs av näringslivet idag.

Viktig information vid höjd beredskap

Vid höjd beredskap bedöms Försvarsmaktens ordinarie verksamhet till största delen vara fokuserad på att möta väpnade angrepp.

Detta innebär att planeringen för storskalig utrymning inte bör baseras på resurser från Försvarsmakten vid höjd beredskap.

⁴² MSB (2018): ”Frivilliga försvarsorganisationer – förstärkning för myndigheter och kommuner” (ISBN: 978-91-7383-824-5).

Exempel på resurser som bör kartläggas

Alfabetisk lista över några av de resurser som bör kartläggas av den person som är ansvarig för utrymningsplaneringen

- Anläggningar som kan ta emot lantbruksdjur.**
- Anslagstavlor** som är möjliga att använda för informationsspridning, exempelvis i mataffärer.
- Digitala storbildstavlor** som är möjliga att kommunicera till allmänheten på.
- Drivmedel** (diesel, bensin och energi gas).
- Elektroniska kommunikationsnät** – möjligheter att kommunicera över mobila och fasta nät, inklusive fritt tillgängliga Wi-Fi-nätverk.
- Krav på tillgänglighet och maxkapacitet i avtal med leverantörer av mobilnät** och övriga kommunikationsnät.
- Frivilliga som är organiserade** – samt avtal med dessa.
- Förlägningsplatser** (hotell, skolor, idrottsanläggningar, fritidsanläggningar och dylikt).
- Högtalarsystem för masskommunikation** till folkmassor.
- Laddningsplatser för eldrivna fordon.**
- Laddningsmöjligheter för stora mängder med mobiltelefoner.**
- Livsmedelslager** eller försörjningsvägar för livsmedel.
- Möjliga uppsamlingsplatser** för utrymmande samt kapacitetsberäkningar för dessa.
- Möjliga utrymningsplatser** samt kapacitetsberäkningar för dessa.
- Möjliga mottagningsplatser** samt kapacitetsberäkningar för dessa.
- Militära resurser.**
- Ordningsvakter.**
- Personal för omdirigering av trafikflöden** (Polisen och Trafikverkets entreprenörer).
- Polisresurser.**
- Reservförläggningar med lägre standard** i form av tält, industrilokaler, parkeringshus, kontor etc.
- Räddningsresurser.**
- Sambandsresurser** i form av Raket och andra reservradiosystem.
- Sjukvårdsresurser.**
- Skyddsrum** – både antal, kapacitet samt deras aktuella status (användbarhet).
- Toaletter** längs troliga utrymningsvägar.
- Transportresurser** (bussar med släp, tåg, båtar, lastbilar etc.).
- Trygghetspunkter.**
- Väghållningsfordon.**
- Vägs skyltar** för utrymningsvägar och platser – tillfälliga eller permanenta.

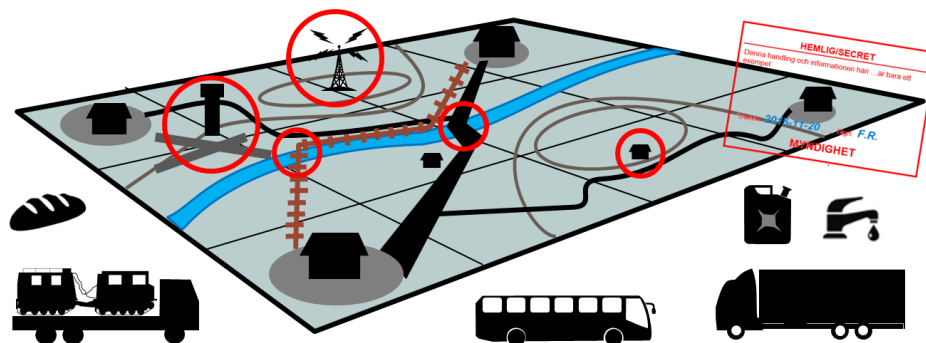
3.5.9 Totalförsvarsbehov – ett gemensamt arbete

Totalförsvar är verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för krig⁴³.

Planeringsarbetet för detta måste ske gemensamt mellan militära myndigheter och civila aktörer.

I samband med planering för storskalig utrymning måste militära och civila behov vägas mot varandra inom det geografiska området. De gemensamma totalförsvarsbehoven behöver kartläggas i sitt sammanhang.

Figur 26. Principskiss för totalförsvarsbehov

Viktig information vid höjd beredskap – prioritera behov

Här följer en lista med några exempel på parallella behov hos civila och hos Försvarsmakten, som behöver övervägas eller tas i beaktning vid höjd beredskap av den som är ansvarig för utrymningsplaneringen:

- **Behovet av lokaler och anläggningar** för exempelvis utrymnings- och mottagningsplatser för civila behöver värderas mot Försvarsmaktens behov av dessa lokaler – för staber, förläggning, förråd, verkstäder etc.
- **Behovet av transportresurser för civila** som utrymmer kan även behövas för att transportera militära enheter.
- **Behovet av förnödenheter** – såsom dricksvatten och mat till utrymda civila personer – kan behöva vägas mot behoven att behålla ett högt stridsvärde hos de militära enheterna.
- **Behovet att kunna använda broar och infrastruktur** för att utrymma människor kan komma i konflikt med militära behov att förstöra infrastruktur för att fördröja en motståndares möjlighet till rörlighet.
- **Behovet att tidigt börja utrymma civila** ur ett område på grund av ett förmodat militärt hot kan komma i konflikt med behoven att inte röja den svenska krigsplanläggningen för området exempelvis för att överraska motståndaren.

⁴³ Lagen (1992:1403) om totalförsvar och höjd beredskap.

3.5.10 Värdering av kvalitén på underlaget

Efter att kartläggningen av området är klar kommer den att utgöra underlag för den fortsatta planeringen. Det måste då stå klart om det finns osäkerheter och brister i underlaget. Sådana avvikelser kan bifogas i en lista tillsammans med kartläggningen. Brister kan exempelvis omfatta:

- äldre kartmaterial som inte har alla vägar eller andra objekt utritade
- oklara risker och riskområden
- avsaknad av statistik för vissa befolkningsgrupper eller djur
- ofullständig inventering av resurser

Figur 27. Resultatet av kartläggningen sammantaget samt vikten att analysera vad som är osäkert i underlagen

SLUTSATSER FÖR FORTSATT PLANERING

3.5.11 Slutsatser av kartläggningen

Arbetsgruppen kan med fördel analysera den kunskap de byggt upp under pågående arbete samt även efter avslutad kartläggning. Arbetsgruppen sammanställer en lista med slutsatser för det egna geografiska området.

Slutsatserna blir underlag för fortsatt planering, bland annat för att kunna

- välja strategi,
- bedöma behov av zoner,
- föreslå stödjande utrymningsfunktioner, och
- föreslå vems resurser som är lämpligast att användas till vad.

Exempel på slutsatser av arbetsgruppens kartläggning av det egna geografiska området:

- I vårt område är det en dominerande väg som har den huvudsakliga kapaciteten att förflytta människor från östra till västra området. Det riskerar att skapa flaskhalsar.
- En stor del av befolkningen har egen bil varför vägtransporter kommer vara ett troligt alternativ för de flesta. Det kan leda till köer.
- Vi har en stor riskverksamhet i det västra området där också den större delen av befolkningen bor. Det innebär omfattande behov av transportkapacitet från väst till öst.
- Det finns få möjligheter till mottagning i det östra området. Det kan innebära att vi måste ta hjälp av angränsande områden för att komplettera denna begränsning.
- Vi har tio trygghetspunkter varav endast fyra bedöms som lämpliga att vara utrymnings- och mottagningsplatser. Vi behöver därmed finna fler lämpliga platser för att täcka hela ytan.
- Vi bor på en ö vilket innebär att det tar lång tid innan vi kan få hjälp att hantera en utrymning. Slutsatsen är att vi inledningsvis måste klara oss själva i sex timmar.

Dessa slutsatser ligger till grund för att bland annat välja den strategi som är lämplig för aktuellt område, vilket beskrivs i nästa avsnitt.

3.6 Strategier

En förutsättning för att kunna planera en utrymning är att ha en strategi anpassad för det geografiska område som utrymningsplanen avser. Resultatet av kartläggningen, beskriven i föregående avsnitt, ligger till grund för valet av strategi.

I denna vägledning beskrivs två olika strategier. Den ena baseras på statiska risker och den andra på dynamiska risker. Planeringsarbetet och dess resultat påverkas av vilken strategi man använder.

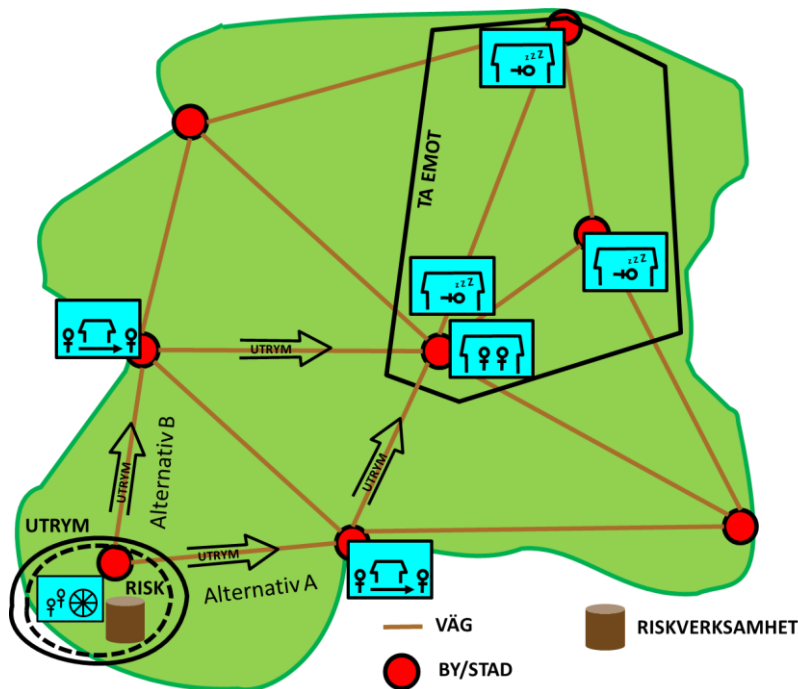
En stor del av den planering som finns idag utgår från att det finns en i förväg definierad och statisk risk varifrån all planering utgår. För vissa geografiska områden fodras en plan både för statiska risker samt en kompletterande plan för dynamiska risker.

3.6.1 En plan baserad på statiska risker

En **statisk plan** utgår från att utrymningen sker på grund av en utlösande faktor på en specifik plats eller i ett utpekad område, exempelvis i ett kärnkraftverk eller en kemisk industri. En statisk plan kan inkludera olika alternativ beroende på exempelvis vindriktning för spridning av farliga ämnen eller brand.

En statisk plan är i stort sett endast användbar för det scenario den har haft som planeringsförutsättning. Om en händelse som föranleder utrymning sker på annan plats i det geografiska området är denna plan inte användbar i sin helhet.

Figur 28. Principskiss över statisk planering för storskalig utrymning

3.6.2 En plan baserad på dynamiska risker

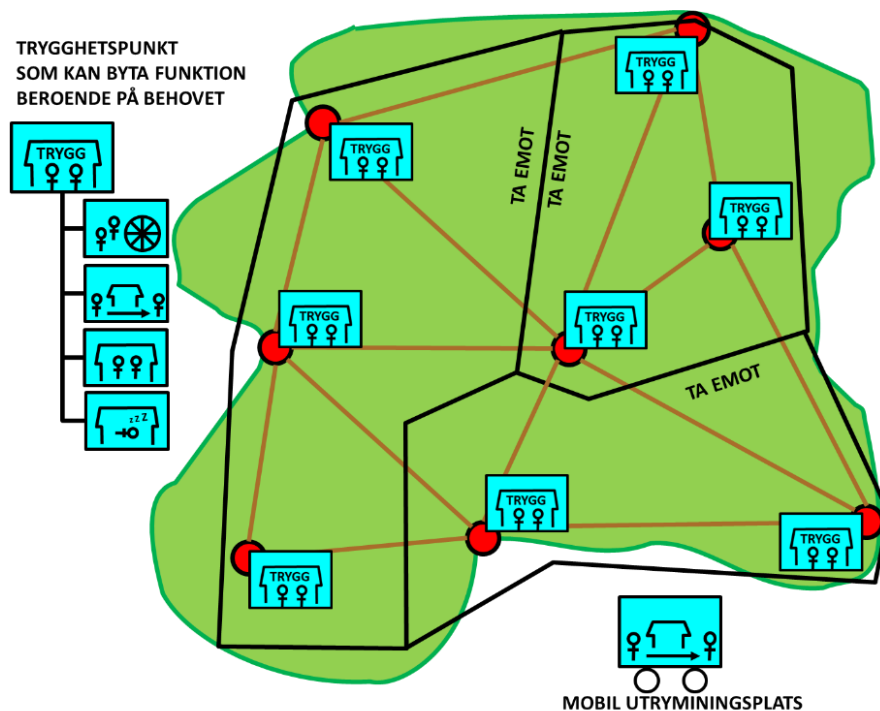
En **dynamisk plan** utgår från att utrymningen sker på grund av en utlösande faktor på en okänd plats inom ett geografiskt område. I en dynamisk plan finns det inom det geografiska området ett antal generella stödjande platser som kan växla mellan olika specifika funktioner för det scenario som inträffat.

En och samma plats kan – beroende på behovet i det inträffade scenariot – vara

- uppsamlingsplats
- utrymningsplats
- mottagningsplats, eller
- inkvarteringsplats.

Dessutom kan ett och samma område delas in i flera mottagningsområden, vilket beskrivs i figur 29.

Figur 29. Principskiss över en dynamisk planering för storskalig utrymning baserad på trygghetspunkter som kan ställa om till olika stödjande utrymningsfunktioner

Koordinera en dynamisk planering med inrättande av trygghetspunkter

En dynamisk planering rekommenderas att ske koordinerat med inrättande av trygghetspunkter. På detta sätt kan man använda resurser optimalt och minska risken för dubbelarbete.

En trygghetspunkt är en mötesplats dit människor kan vända sig vid större kriser i samhället, som exempelvis vid omfattande el- eller värmeavbrott. På trygghetspunkten kan man värma sig och få information om händelsen. I vissa fall kan det även finnas behov av att kunna laga mat, duscha och övernatta.⁴⁴

Det är upp till varje kommun att bestämma om de ska erbjuda medborgarna trygghetspunkter samt hur dessa ska utformas, bemannas och organiseras med mera.

Om det inte finns några utpekade och lämpliga trygghetspunkter

Om utpekade och lämpliga trygghetspunkter inte finns – eller inte ska användas – innebär dynamisk planering att man inventerar möjliga platser för stödjande funktioner för utrymning och förbereder dessa separat.

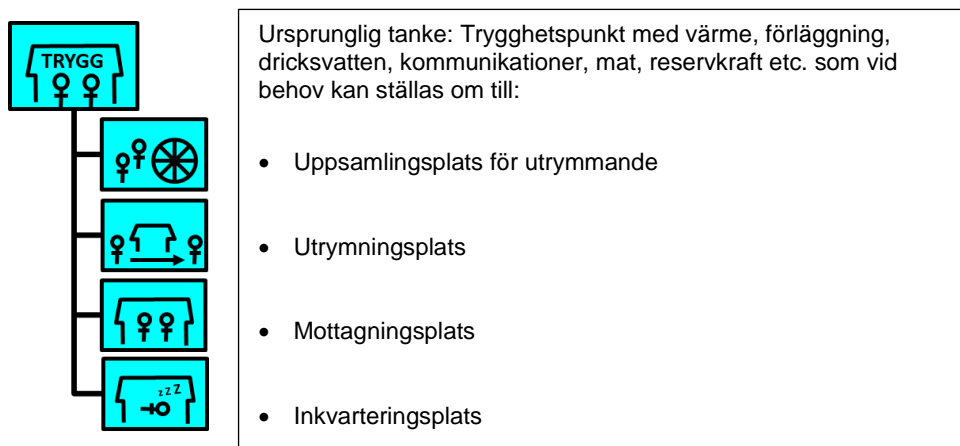
⁴⁴ Mer om att upprätta trygghetspunkter finns på denna länk: <http://www.energimyndigheten.se/trygg-energiforsorjning/kunskapsstod-till-offentlig-sektor/strategi-for-att-lindra-en-varmekris/uppratta-trygghetspunkter/> (201-9-02-15).

Strategi för trygghetspunkter: skapa ett flexibelt system

Här beskrivs en strategi som är bra att använda där trygghetspunkter finns. Dessutom är det bra att lämpliga trygghetspunkter kan anpassas – eller från början skapas – för att kunna ha olika funktioner, vilket figur X illustrerar.

Beroende på var hotet uppstår kan den aktör som fattat beslut om utrymning med en dynamisk strategi välja vilka punkter som ska användas till vad. Systemet blir då mycket flexibelt och kan användas i en stor mängd scenarier. Mottagningsplatserna som aktiveras kan och – i många fall – bör vara geografiskt placerade i andra kommuner eller län än den plats som har utrymts.

Figur 30. Hur en och samma trygghetsplats kan ställas om till flera andra funktioner

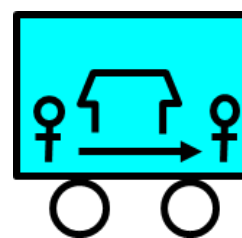

Mobila utrymningsplatser som komplement

En variant eller ett komplement kan vara en eller flera mobila utrymningsplatser. Den mobila utrymningsplatsen är någon form av mobil plattform (ett fordon) lastad med den utrustning som behövs för att kunna fungera som en tillfällig utrymningsplats där behovet uppstår.

Mobila mottagningsplatser bedöms dock som en svårare lösning, men lösningar med tält kan vara en möjlighet om man vill planera för mobila mottagningsplatser.

Figur 31. Symbolen för mobil utrymningsplats

Syntolkning av symbol:
Tecknet för utrymningsplats med underliggande hjul

Avgörande faktorer: Tillgång till reservkraft och värme

Det vore enklast om alla platser hade möjlighet att fylla alla funktionerna – men alla platser kanske inte kan det.

Exempelvis kan det en viss plats fungera som en utrymningsplats, men sakna kapacitet för övernattnig, vilket illustreras i tabell 1 som visar ett fiktivt exempel på hur man kan skapa en lista över vilka stödjande funktioner olika platser lämpar sig för.

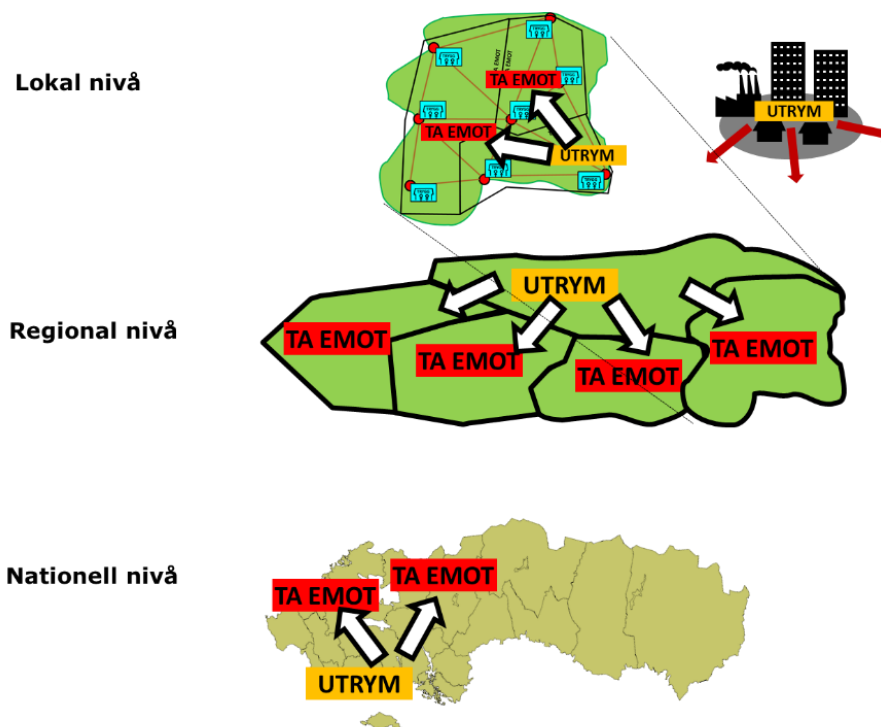
Principen blir den samma på regional nivå, där kommuner kan vara utrymnande eller mottagande. Slutligen kan även län hanteras på motsvarande sätt för nationell nivå.

Tillgång till reservkraft och värme kan dock vara avgörande för huruvida en funktion kan vara en trygghetspunkt eller inte.

Tabell 2. Fiktivt exempel på lista över olika förberedda stödjande funktioner

Plats	Uppsamlingsplats	Utrymningsplats	Mottagningsplats	Trygghetspunkt
Lilla Skolan	X	X		X
Församlingshem	X	X		X
Östra Stadion	X	X		
Universitetet	X	X	X	X
Bilhallen	X	X		
Gallerian	X	X		
Stora Skolan	X	X	X	X
Moskén	X	X	X	X
Hotellet	X	X	X	
Vandrarhemmet	X	X	X	X
Resecentrum	X			
Etc.				

Figur 32. Strategi för utrymning på lokal, regional och nationell nivå

3.7 Utrymningszoner

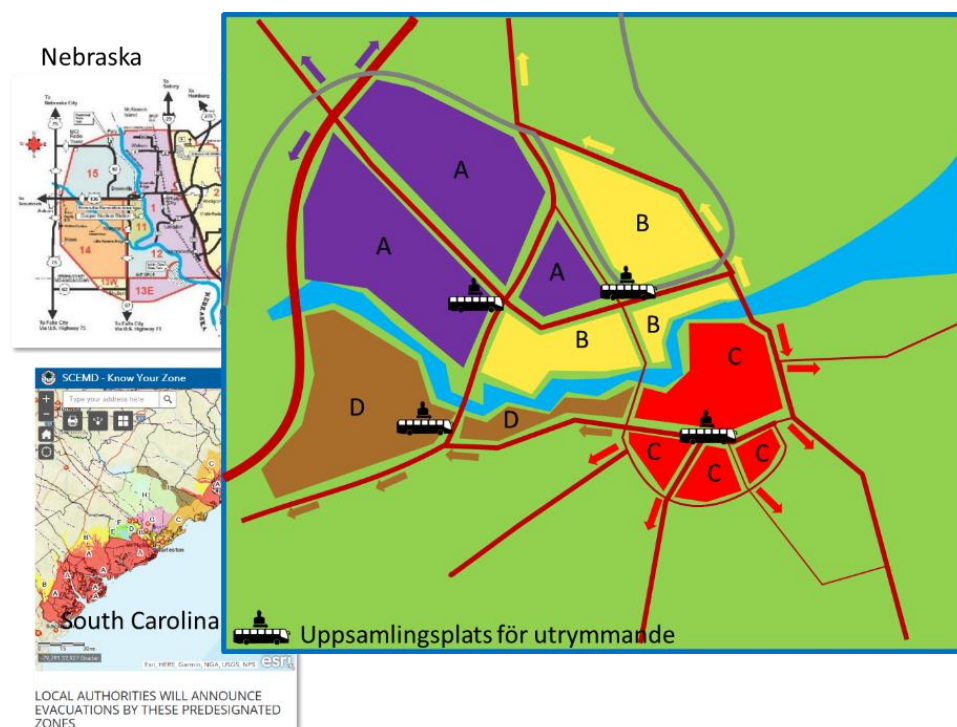
Genom att dela upp en tätort i olika utrymningszoner är det möjligt att fördela belastning på vägar, järnvägar och annan infrastruktur. Vid inrättande av utrymningszoner bör lämpliga uppsamlingsplatser för utrymning markeras.

Om det, utifrån infrastruktur och fördelning av befolkning, inte bedöms finnas några tidskrävande flaskhalsar vid en eventuell storskalig utrymning behövs inga utrymningszoner.

Vid indelningen av en ort i utrymningszoner behöver man beakta transportkapacitet och kända risker som kan leda till behov av utrymning.

Figur 33. Kartverktyg med utrymningszoner – exempel

Detta exempel på kartverktyg med utrymningszoner är från Nebraska och South Carolina⁴⁵ samt en principbild över hur utrymningszoner kan fördelas i en stad.

3.7.1 Zonerna behöver kommuniceras ut

Befolkningen i ett område behöver få veta både

1. vilken zon de bor i, och
2. var de förväntas transportera sig om en utrymning skulle beordras.

Detta kräver dels att **allmänheten förbereds**, dels att **denna planering blir allmänt känd**. Vidare måste zonerna ha gränser som exempelvis vägar, vattendrag, järnvägar och inhägnader.

Om tätorten redan från början har tydliga vägar, så används ordinarie benämningar på vägarna – men i de fall det krävs en mer detaljerad vägvisning kan det behövas en kompletterande skyltning av den som äger vägen, t.ex. kommunen eller Trafikverket i samråd med utrymmande ansvarig myndighet.

Genom olika informationskanaler som radio, hemsidor med flera kan myndigheterna ange vilka zoner som ska utrymmas och vilka vägar som ska användas – och eventuellt vilka vägar som **inte** ska användas.

⁴⁵ Följande två webbresurser är källor för detta exempel på kartverktyg med utrymningszoner från Nebraska och South Carolina:

1. <https://www.scemd.org/prepare/know-your-zone/>
2. <https://nema.nebraska.gov/tech-hazard/evacuation-routes-map-cooper-nuclear-station-area>.

3.8 Kommunikation till allmänheten

Kommunikation – såväl före som under en utrymning – är helt avgörande för resultatet. Det handlar om att förmå mycket stora mängder människor att agera – både genom att förbereda sig och att på given signal rent fysiskt förflytta sig enligt myndigheternas instruktioner. Genom att förbereda allmänheten skapar man därmed goda förutsättningar för att framgångsrikt kunna genomföra en utrymning.

3.8.1 Helhetssyn för att möta kommunikationsbehoven

Vid en händelse som kräver storskalig utrymning behöver ansvariga aktörer tillsammans prioritera och hjälpas åt att tillgodose medborgarnas mest angelägna behov. Vid en storskalig utrymning innebär denna helhetssyn att aktörerna:

- hjälps åt att kommunicera avgörande budskap i syfte att medvetandegöra risker vid utrymning samt vad den enskilde kan göra för att förbereda sig
- svarar på de frågor som berör människor mest
- ger en samstämmig bild av vad som kan ske
- identifierar de kommunikationsbehov som ingen enskild aktör har ett tydligt ansvar för.⁴⁶

3.8.2 Kommunikationsperspektiv i alla faser av planering och hantering

Följande citat förklarar **varför** det är så viktigt och nödvändigt att väga in kommunikationsfrågorna i alla delar av planeringen inför en samhällsstörning.⁴⁷

”Det går inte att göra kommunikationen till ett eget spår, utan framgång skapas först när kommunikationsperspektivet läggs på verksamhetens viktigaste frågor.

Fungerande ledningsgrupper brukar kännetecknas av att deltagarna inte i första hand ser sig som funktionsföreträdare, utan som en grupp människor som gemensamt tar kloka beslut. De olika funktionerna och sakkunskaperna är underordnade det gemensamma målet”.

Det är av stor vikt att de aktörer som arbetar med planering för storskalig utrymning i den förberedande fasen inkluderar samtliga expertiser – inklusive kommunikatörer.⁴⁸

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Citat från boken "NU: Strategisk improvisation för effektiv kommunikation" av Jesper Falkheimer och Katarina Gentzel Sandberg, 2017 (ISBN 9 789 187 905 858).

⁴⁸ "Kriskommunikation för ökad effekt vid hantering av samhällsstörningar", s.9.

3.8.3 Kommunikationssamordning – ansvarsfördelning vid en krissituation

Lokal nivå: Under en extraordinär händelse ansvarar **kommunen** för att samordna informationen till allmänheten på lokal nivå.

Länsnivå: Vid en krissituation i länet har **länsstyrelsen** motsvarande ansvar för att samordna information till allmänheten och till företrädare för massmedier.

Nationell nivå: Vid en kris på nationell nivå ska MSB stödja samordningen av berörda myndigheters åtgärder. MSB ska bland annat se till att de ansvariga aktörerna får tillfälle att samordna informationen till allmänhet och medier.⁴⁹

3.8.4 Att kommunicera till allmänheten i förberedande syfte

Följande punktlista innehåller det som bör ingå i den förberedande informationen om storskalig utrymning som kommuniceras ut till allmänheten.

Checklista: vad bör ingå i den förberedande informationen till allmänheten om storskalig utrymning?

Följande punktlista är utformad som en checklista över vad som bör ingå i den förberedande informationen till allmänheten om storskalig utrymning. Beskriv följande:

- **Möjliga risker** som kan leda till utrymning.
- **Den enskilde invånarens ansvar** att själv informera sig och förbereda sig.
- **Hur myndigheter kommer att meddela allmänheten** om aktuella varningar och beslut.
- **Hur personer som behövt utrymma ska hålla sig informerade** och följa myndigheters instruktioner – t.ex. med hjälp av en nödradio och upplysningsnummer.
- **Vilken utrustning och packning** som kan underlätta vid en utrymning (läs mer om detta i nästa avsnitt: Packning)
- **Vilka möjligheter som finns till behovsanpassad hjälp.**
- **Aktuella utrymningszoner.**
- **Möjliga utrymningsvägar** för egen transport.
- **Uppmaning till allmänheten** att erbjuda personer som saknar egen transport en plats i eget fordon innan man kör ut ur området (så långt det är möjligt).
- **Adresser till förberedda uppsamlingsplatser** för utrymmande, utrymningsplatser och mottagningsplatser.
- **Information om att orten kan komma att ta emot** utrymmande – och vilka eventuella konsekvenser detta kan få.

⁴⁹ Källa: "Kriskommunikation för ökad effekt vid hantering av samhällsstörningar", s.11.

Förberedande aktiviteter – få allmänheten att vidta förberedande åtgärder

Här kommer en lista med förslag på förberedande aktiviteter som kan genomföras i syfte att öka benägenheten till att allmänheten vidtar förberedande åtgärder för storskalig utrymning.

- Håll öppna möten och kurser samt att bygga nätverk.
- Erbjud ett brett stöd genom tjänstemannafunktion.
- Låt allmänheten medverka vid övningar.
- Distribuera tryckt material med allmän information, lokala kartor och tips.
- Skapa aktiviteter i sociala medier.
- Målgruppsanpassa stödmaterial till skolor, arbetsplatser, trossamfund och föreningar.
- Genomför kampanjer som inkluderar reklamtid i medier och PR-aktiviteter.
- Verka för handlarsamverkan för nödmaterial och praktiska hjälpmedel.
- Samarbeta med och underlätta för frivilliggrupper.

Packning – lista med förnödenheter

Här är en lista med exempel på vad ansvarig aktör kan rekommendera allmänheten att packa inför en storskalig utrymning.⁵⁰

Identifiering och dokument <ul style="list-style-type: none">• Id-handling• Kontokort• Kontanter• EU-försäkringskort• Bilens registreringsbevis och försäkringspapper• Bankdosa eller bank-ID	Mediciner, hjälpmedel och livsmedel <ul style="list-style-type: none">• Mediciner och recept• Mat och dryck samt utrustning för att tillreda och äta• Första hjälpen-kit• Glasögon eller linser• Hörapparat• Rollator
Teknik och information <ul style="list-style-type: none">• Batteri eller vev radio med extra batterier• Dator med elkabel• Mobiltelefon med laddare• Cigaretuttagsladdare för mobilen• Papperslista med viktiga telefonnummer• Nycklar	Till husdjuren <ul style="list-style-type: none">• Id-handling för husdjur• Koppel• Djurmat och dricksvatten• Skål• Filt• Djurmedicin• Transport bur för djur
Övrigt <ul style="list-style-type: none">• Oersättliga minnessaker• Värdesaker (guld och smycken)• Kläder• Hygienartiklar• Sövsäckar• Blöjor eller bärselar till små barn	

Figur 8. Informationsmaterial att dela ut till invånare kan vara en åtgärd för att öka kunskaperna

⁵⁰ Baserad på information till invånare vid utrymning av Västerås stad.

3.8.5 Uppföljning och erfarenhetshantering av förebyggande kommunikationsinsatser

Effekterna av det förebyggande kommunikationsarbetet bör följas upp via dialog med olika målgrupper, intressenter och aktörer. Dialog kan exempelvis ske genom intervjuer, enkäter eller möten.

Syftet med mätningarna är att undersöka om målen med kommunikationsinsatserna är uppnådda. Ställ er därför följande två frågor:

- Vet målgrupperna det som de behöver veta?
- Har det identifierats några praktiska förberedelser?

Komplettera kartläggningen av området med slutsatserna av utvärderingen. Mer information om detta finns i avsnitt 3.5.5 Bedömning av kommunikationsbehov.

3.9 Förberedelser för kriskommunikation under pågående utrymning

Planeringen för kommunikationen under en **pågående** utrymning bygger på underlaget till – samt det faktiska arbete som gjorts – i den **förebyggande** kommunikationen.

Olika moment som det kommunikationsförberedande arbetet under en pågående utrymning kan innefatta

Exempel på moment som arbetet med att förbereda för kommunikation under en pågående utrymning kan innefatta:

- **Göra antaganden om händelseutvecklingen** i ett aktuellt scenario, inklusive kommunikationsaspekterna och prioritering av behov.
- **Genomföra en inventering av befintliga fysiska medel** för spridning av information. I sammanhanget storskalig utrymning är det särskilt viktigt att beakta bortfall av el och internet. Behovet av handfast fysisk informations-spridning kan av naturliga skäl bli stort, varför planering för spridning av information via exempelvis skyltar, utskrifter och manuell tryckning kan bli nödvändigt.
- **Summera och komplettera tänkbara målgrupper** samt koppla dessa till den demografiska kartläggningen (se kapitel 2.5.4).
- **Sätta gemensamma mål och delmål för kriskommunikationen:** Vad vill vi uppnå i relation till berörda människors upplevelse av och reaktion på det inträffade?
- **Analysera** vad vi har för ambition för vad målgrupperna
 1. **ska** göra?
 2. **inte ska** göra?
 3. ska **känna**?
 4. ska **veta**?
- **Formulera underlag till gemensamma budskap** för att informera om ett utrymningsbeslut. En tänkbar struktur för detta är budskap som:
 - Definierar händelsen
 - Ger rekommendationer och handlingsalternativ
 - Tydliggör prioriteringar och samhällsrespons
 - Ger hänvisningar för fördjupad information.

Om möjligt: Planera utifrån antagen händelseutveckling för övriga tänkbara kriskommunikationsåtgärder, såsom standardtexter och pedagogiska kartor.⁵¹

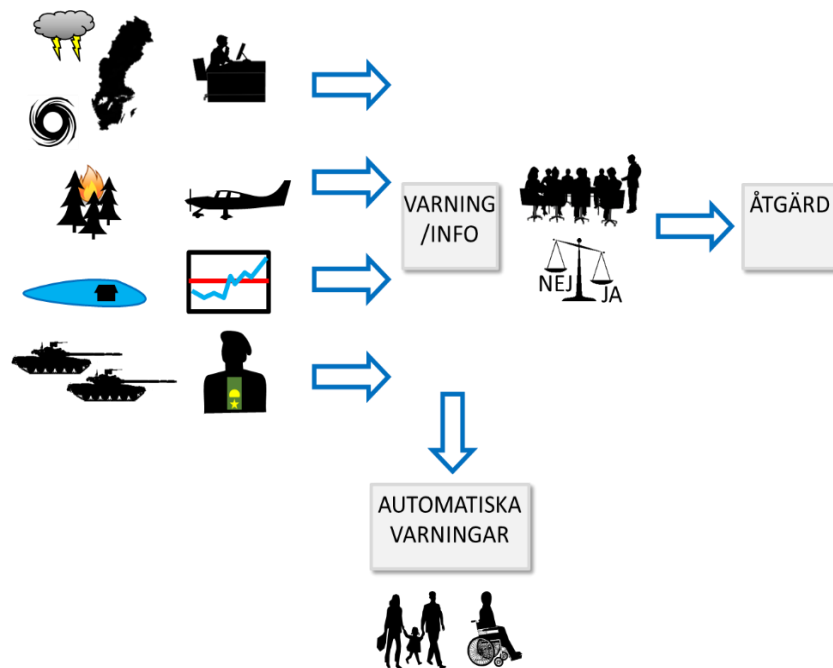
⁵¹ Källa: "Kriskommunikation vid samhällsstörningar", s.46.

4 Förvarna

- Information av möjliga hot till beslutsfattare

Att förvarna har avgörande betydelse för de aktörer, funktioner och roller som kan komma att ansvara för, eller beröras av, beslutet att genomföra en storskalig utrymning. Under den förberedande fasen kartlägger man därför dessa aktörer och säkerställer på vilket sätt kommunikationen till dem ska ske.

Figur 34. Principskiss över hur en förvarning kan leda till åtgärder – där en åtgärd kan vara storskalig utrymning

4.1 Vilken information behövs för att kunna avgöra vilken åtgärd som är lämplig?

För att besluta om en storskalig utrymning kan **viss typ av information vara extra värdefull att få i ett tidigt skede**. Detta för att kunna avgöra om en storskalig utrymning är en lämplig skyddsåtgärd – eller inte.

Exempel på värdefull information

- En beskrivning av hotet.
- Riskområden – och om riskområdena är statiska eller kan flytta på sig genom väder eller andra förhållanden?
- Om möjligt: Hur stor är risken för personer som är kvar i området att skadas eller dödas?
- Om det finns fungerande skyddsåtgärder att använda för de som är kvar i området – och i så fall om dessa räcker för alla i området?
- Hur lång tid bedöms hotet finnas i området?
- Vilken information har delgivits olika målgrupper, intressenter och aktörer – och hur har den då formulerats?
- Finns några tider för nya prognoser om hur hotet utvecklas?

Olika aktörer i samhället övervakar risker inom sitt eget ansvarsområde.⁵² Syftet med att övervaka dessa risker är att få en förvarning om att en hotfull situation kan uppstå. Ju tidigare detta blir känt – desto mer tid får samhällets aktörer att kunna vidta åtgärder.

De flesta förvarningar når en bred allmänhet, som exempelvis vädervarningar. Detta ger allmänheten både möjlighet att förhålla sig till eventuella risker och att planera sitt agerande.

⁵² Mer information om detta finns i avsnitt 3.5.3 Risker och händelser.

5 Besluta

- Beslutsmandat
- Lägesbild för utrymning
- Analysera
- Besluta

Detta avsnitt beskriver lämpliga steg och överväganden som en verksamhet bör vidta inför ett beslut. En viktig aspekt att ha i åtanke är dock att en vägledning som denna inte kan ersätta beslutsfattarens och eventuella ledningsstöds erfarenhet, omdöme och anpassning till de rådande omständigheterna.

När en händelse som hotar människors liv och hälsa i ett område antingen inträffar – eller bedöms kunna inträffa – ställs de ansvariga aktörerna i samhället inför följande två valmöjligheter:

1. att utrymma, eller
2. att vidta någon annan skyddsåtgärd.

Besluten måste ofta fattas på kort tid med begränsade beslutsunderlag eller utan viss information. I detta avsnitt presenteras användbar information som kan stödja beslutsprocessen.

5.1 Att besluta om utrymning

När går det att besluta om utrymning?
<p>Det går enbart att besluta om utrymning när förutsättningarna i lagstiftningen är uppfyllda.</p> <p>Lagstiftning syftar här på:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Lag (2003:778) om skydd mot olyckor (LSO)2. Polislag (1984:387)3. Lag (2006:546) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap <p>Obs! Beakta att utrymning <u>enbart</u> ska beslutas om det är mindre riskfyllt att utrymma än att stanna kvar!</p>

Rekommenderade steg i beslutsprocessen

MSB rekommenderar att beslutsprocessen* omfattar följande steg:

1. **Fastställ beslutsmandatet** så att det är tydligt vem som ska fatta beslutet. **En bra minnesregel är:** Omedelbar fara – omedelbart beslut!
2. **Sammanställ en lägesbild för utrymning.**
3. **Utifrån lägesbilden analysera följande handlingsalternativ:**
 - **Både i fredstid och vid höjd beredskap:**
 - a. Besluta att **inte** utrymma
 - b. Besluta om förberedelser för utrymning
 - c. Besluta om inrymning.
 - d. Besluta om partiell utrymning.
 - e. Besluta om utrymning.
 - **Obs! Vid höjd beredskap tillkommer dessutom följande:**
 - f. Besluta om utflyttningsförbud
 - g. Besluta om inflyttningsförbud
4. **Besluta och dokumentera beslutet** – dokumentera även skälen till att beslutet fattades.

*Ibland kallas beslutsprocessen även för "utrymningsberedning".

5.2 Fastställ beslutsmandatet

Kapitel 2 (Allmänt om utrymning) i denna vägledning redogör för vilka aktörer som får fatta beslut om utrymning samt under vilka förutsättningar.

Den som har mandatet att för den givna situationen fatta ett utrymningsbeslut benämns i den fortsatta texten generellt som **beslutsfattaren**.

Som stöd till beslutsfattaren rekommenderas även att en ledande utrymningsfunktion organiseras så fort det är praktiskt möjligt. Det är den ledande utrymningsfunktionen som sedan arbetar fram underlag för utrymningsbeslutet.

Mer detaljer om sätt att organisera sig, leda och samverka finns i avsnitt 7.2 Samverkan och ledning.

I detta avsnitt finns tre tabeller som sammanfattar beslutsmandaten.

Sammanfattning av beslutsmandaten – både i fred och vid höjd beredskap	
Exempel på händelse	Beslutsfattare och lagstiftning
<p>Räddningsinsats till följd av olycka eller överhängande fara för olycka i syfte att hindra och begränsa skador på människor, egendom eller miljön.</p> <p>Exempel på sådana situationer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bränder • Utsläpp av farliga ämnen • Översvämningar • Jordskred • Extremt väder • Stark kyla och strömbrott 	<p>Räddningsledare under kommunal eller statlig räddningsinsats.</p> <p>I enighet med följande lagstiftning:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lag (2003:778) om skydd mot olyckor (LSO): 6 kap. 2 §
<p>Vid kärnkraftsolycka</p>	<p>Länsstyrelsens utsedda räddningsledare eller länsledningen.</p> <p>I enighet med följande lagstiftning:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lag (2003:778) om skydd mot olyckor (LSO): 6 kap. 2 § • Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor (FSO): 15 §
<p>Vid sanering efter kärnkraftsolycka</p>	<p>Länsstyrelsen – där åtgärderna verkställs genom en utsedd saneringsledare.</p> <p>I enighet med följande lagstiftning:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lagen (2003:778) om skydd mot olyckor (LSO): 6 Kap 2 § • Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor (FSO): 15 §
<p>Om det anses finnas en risk att något brott kommer att inträffa som innebär allvarlig fara för liv eller hälsa.</p> <p>Några exempel på sådana situationer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Särskilt hotfulla situationer • Hot om eller pågående terrorattacker • Hot om eller pågående storskalig kriminell verksamhet 	<p>Polismyndigheten eller – i brådskande fall – polisman.</p> <p>I enighet med följande lagstiftning:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Polislagen (1984:387): 10 § punkt 6 samt 23 § punkt 2

Viktig information – Mandat som tillkommer vid höjd beredskap

Exempel på händelse	Beslutsfattare och lagstiftning
<ol style="list-style-type: none">1. Om området blivit eller kan antas bli utsatt för stridshandlingar och utrymning är nödvändig för att skydda befolkningen.2. Om det i området behöver vidtas militära åtgärder av väsentlig betydelse och åtgärderna allvarligt försvåras om inte utrymning sker – exempelvis vid:<ul style="list-style-type: none">• markstrid• förberedelser för markstrid• luftanfall.	<p>Länsstyrelse</p> <p>I enighet med följande lagstiftning:</p> <ul style="list-style-type: none">• Lag (2006:546) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap: 2 kap 1 §• Förordningen (2006:639) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap: 3 §.

Vid omedelbar och uppenbar livsfara att vara kvar i ett område

1. Fatta ett omedelbart beslut om utrymning.
2. Ange lämplig riktning beroende på vind och övriga hot.
3. Sprid utrymningsordern via Viktigt Meddelande till Allmänheten (VMA) och andra möjliga kanaler. Ta om möjligt hjälp av kommunikatör.
4. Initiera så fort som möjligt uppsamlings-, utrymnings- och mottagningsplatser som bedömts som lämpliga samt kommunicera dessa till de som utrymmer.
5. Underlätta utrymmande trafikflöden.

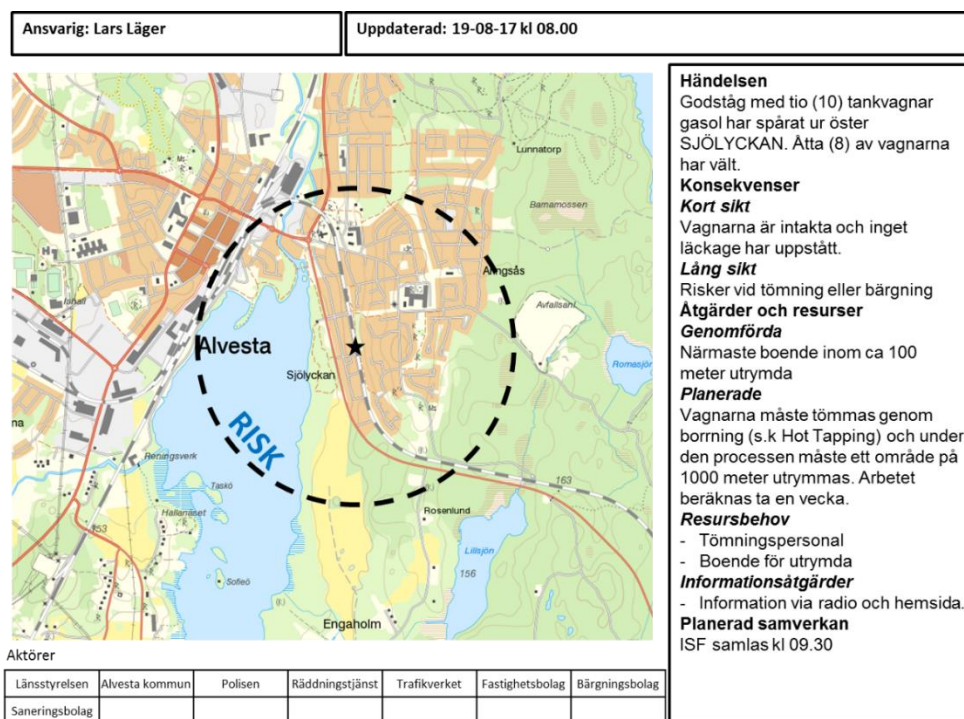
5.3 Sammanställ en lägesbild för utrymning

En samlad lägesbild är ett urval av information från flera aktörers lägesbilder som ger en överblick av de medverkande aktörernas syn på den händelse som föranlett en utrymning. I inledningen av en händelse sker arbetet enligt berörda aktörers ordinarie planer för krishantering. Det finns flera olika sätt att presentera en (samlad) lägesbild. I **Samverkan stockholmsregionen**⁵³ används fyrfältaren där man i fyra rutor anger fakta, planeringsförutsättningar, inriktning och kommunikation.

Den samlade lägesbilden för en utrymning bör dock om möjligt – med hänsyn till tiden – stämmas av med berörda aktörer innan den används för att fatta beslut om utrymning.

Figur 35 utgör ett exempel som baseras på den struktur som anges i de gemensamma grunderna för samverkan och ledning.⁵⁴

Figur 35. Exempel på en samlad lägesbild med fiktiv händelse

⁵³ Nätresurs: <http://www.samverkanstockholmsregionen.se/>.

⁵⁴ MSB (2014) "Gemensamma grunder för samverkan och ledning", s. 126 (ISBN: 978-91-7383-507-7).

Beslutsfattaren behöver tillgång till relevant information

När beslut om utrymning ska fattas behöver beslutsfattaren tillgång till relevant information. Viss relevant information finns i utrymningsplanerna (mer om detta finns i avsnitt 3.5 Kartlägga området).

Övrig information måste också inhämtas. Detta sker genom utbyte av information mellan de samverkande aktörerna. I **genomförandestödet** som finns på msb.se ges ett exempel på hur arbetet med uppbyggnaden av lägesbilden kan fördelas inom utrymningsfunktionen.

Följande information är i tillämpliga delar rekommenderad att ta med i den samlade lägesbilden inför ett utrymningsbeslut. Då informationen är omfattande är det endast vara möjligt att få med allt vid en situation där det finns gott om tid till förfogande. Vid en situation där det är ont om tid måste prioriteringar göras.

Ett exempel på hur man kan skapa en lägesbild framgår av dokumentet ”Checklistor genomförande” finns på msb.se.

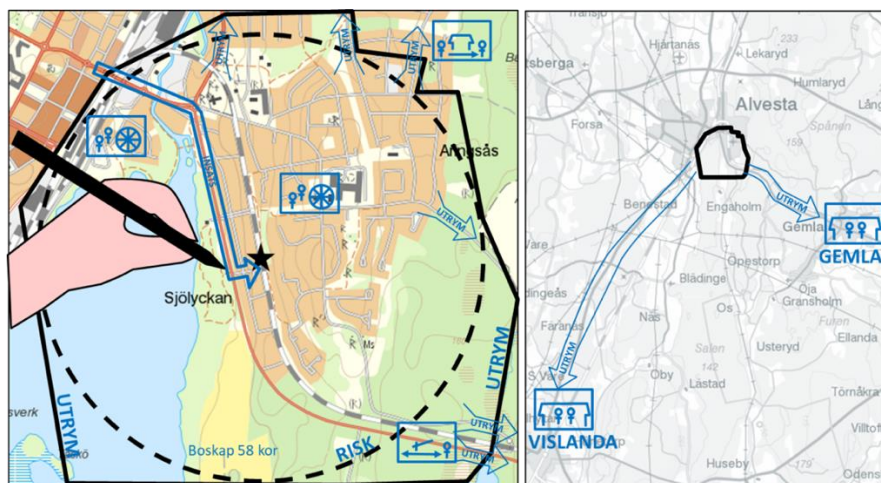
Exempel på relevant information i en lägesbild	
<p>Risker</p> <ul style="list-style-type: none"> - Riskområdet. - Andra särskilda risker i närområdet längs vägar eller platser. - Möjlighet att bedriva räddningsinsatser parallellt med utrymningen. - Risk för konflikter och brottslighet bland de utrymmande. 	<p>Tidsförhållanden</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bedömning av tid till utsläpp vid olyckor med farliga ämnen. - Bedömd tid för utrymningsförfarandet i relation till hur lång tid risken kvarstår. - Tid för att aktivera resurser. - Tid för att informera de som ska utrymma.
<p>Geografi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Geografi över det bedömda utrymningsområdet (som kan vara större än riskområdet bland annat för att det måste gå att kommunicera utifrån geografiska landmärken, vägar, åar etc.) - Geografi över det område som hela utrymningsplanen omfattar - Samhällsviktig verksamhet som behöver beaktas och bemannas 	<p>Transportvägar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Trafikflöden och framkomlighet längs olika vägar - Tillgänglighet till transporter - Möjliga utrymningsvägar med hänsyn till bebyggelse och infrastruktur - Möjliga insatsvägar med hänsyn till utrymningsvägarna.
<p>Demografi i utrymningsområdet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Antal vuxna - Antal barn - Turister - Människor med särskilt behov av hjälp - Djurbesättningar - Bedömt uppträdande från allmänheten (spontanutrymning, upplopp, vilka vägar bedöms de välja för att utrymma?) 	<p>Resurser</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tillgång till skyddsrum (vid höjd beredskap) - Tillgängliga resurser i förhållande till behov för att stödja i utrymningen - Tillgång till drivmedel - Möjliga uppsamlingsplatser för utrymmande och dess kapacitet - Möjliga utrymningsplatser och dess kapacitet - Möjliga mottagningsplatser och dess kapacitet - Kommer den egna planens kapacitet att räcka eller måste hjälp begäras från annan lokal, regional eller nationell aktör? - Möjlighet till förstärkt mobiltäckning för att underlätta för utrymmande?
<p>Kommunikation</p> <ul style="list-style-type: none"> - Händelseutveckling och konsekvenser baserat på omvärldsbevakning - Åtgärder och resursanvändning - Informationssamverkan inklusive involverade aktörer. 	<p>Prognos</p> <ul style="list-style-type: none"> - Väder och ljusförhållanden - Väderförhållandens påverkan på kort och lång sikt - Kommer utrymningen ske i ljus eller mörker?

Så långt det möjligt är det fördelaktigt för de som ska arbeta med utrymningen om informationen är sammanställd i en kartbild med förklarande text. För att göra informationen överskådlig i en handritad karta eller ett GIS-system rekommenderas att använda standardiserade och förenklade symboler. I avsnitt 3.4 Utrymningsfunktioner för beskrivning av symbolerna.

Även om planeringen inte är genomförd och beslutet inte är fattat rekommenderas att man med en snabb skiss bildar sig en uppfattning om hur en utrymning skulle kunna genomföras och förutsättningarna för en sådan. Med symboler och kartor kan detta göras relativt snabbt. Notera att risk- och utrymningsområden kan vara olika.

I figur 36 finns ett exempel där utrymningsområdet anges genom att följa naturliga objekt, såsom gator, vägar, järnvägar och liknande. Detta möjliggör en tydlighet i kommunikationen till de i området som ska utrymmas.

Figur 36. Exempel på handritad karta med en preliminär utrymningsplan

5.3.1.1 Statistik – ett värdefullt redskap för att fatta bra utrymningsbeslut

Förutom kartor är statistik ett värdefullt redskap för att kunna fatta ett bra utrymningsbeslut.

Tabell X är ett exempel på hur man kan sammanställa statistik och visar några olika förhållanden som bör dokumenteras. I detta exempel antar man att runt 70 till 90 procent av de personer som omfattas klarar utrymningen på egen hand – både med hjälp av egna transportmöjligheter samt att de kan ordna eget boende.

Tabell 3. Exempel på hur man kan sammanställa relevant statistik för utrymning

Tabell 2. Exempel på sammanställning av statistik för utrymning				
I utrymningsområdet			Mottagningskapacitet	
Kategorier:	Antal:	Stödbehov:	VISLANDA:	GEMLA:
Vuxna	2 123	425	320	180
Barn	94	19		
Turister (bedömt)	40	8		
Funktionsnedsättning	120	80	40	40
Sängliggande	22	22	30	0
Summa:	2 399	554	390	220
Boskap	58	58		

Tabell 4. Exempel på resursinventering

Tabell 3. Exempel på resursinventering	
Resurser:	Antal:
Ambulanser	2
Polispatruller	2
Brandmän	1+4
Organiserat frivilliga	22
Hemvärn	50
Bussar för minst 60 personer och gärna släp till dessa för packning	8
Liggande transport (förutom ambulans)	1 (med 4 platser)
Djurtransporter (häst-) släp	7
Djurtransporter stor lastbil	2

Tabell 5. Exempel på andra överväganden att beakta

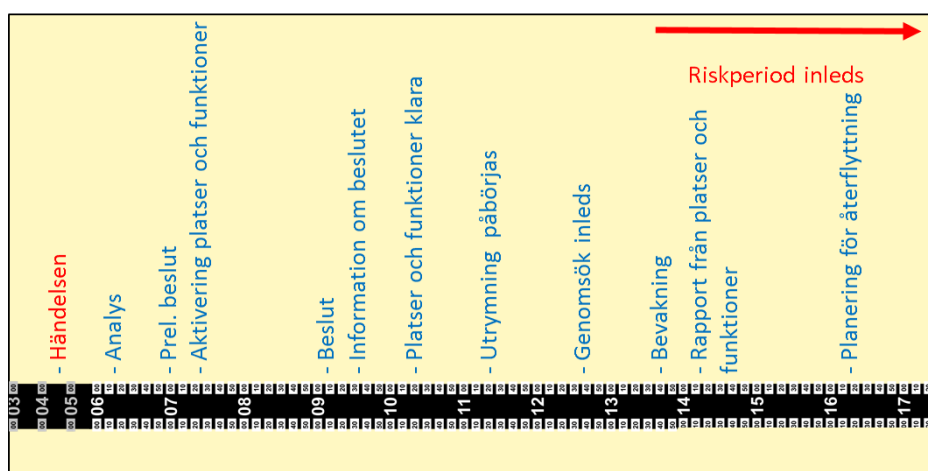
Tabell 4. Inför beslut om utrymning – exempel på andra förhållanden och överväganden att beakta och ta hänsyn till	
Samhällsviktig verksamhet:	Ett vattenverk
Tidsförhållanden:	Gott om tid
Väder:	18 grader, vindstilla, uppehåll
Säkerhetsrisker:	Trafikolyckor
Risk för konflikter mellan utrymmande:	Låg
Spontanutrymning:	Hanterbart
Bedömt uppträdande från allmänheten:	Rationellt och hjälpsamt
Framkomlighet:	Vägarna är öppna och farbara

5.3.1.2 Gör en tidslinje: Hur lång tid tar olika moment i utrymningen?

Utöver kartor och statistik är det även lämpligt att göra en tidslinje med beräkningar för hur lång tid olika moment i utrymningen tar.

En viktig tidpunkt är **tiden när ett fördröjt hot kommer att inträffa**, exempelvis när ett oväder beräknas nå bebyggda områden, eftersom detta styr eller påverkar all annan planering.

Figur 37. Exempel på tidslinje (tidslinjal)

Gör en kommunikativ lägesbild

Kommunikatören bör dessutom göra en kommunikativ lägesbild, som redovisar begränsningar kopplat till olika förutsättningar.

Figur 38. Exempel på mall för kommunikativ lägesbild

	GRÖN (Ingen *)	GUL (Viss *)	RÖD (Stark *)	Kommentar
Tid på dygnet				
Ljus- och väderförhållanden				
Vardag/helg				
Strömförsörjning				
Internettillgång				
Förstärkningsresurser (Kommunikatörer och fältinformatörer)				
Målgruppskategorier i utrymningsområdet ¹⁴				
Bedömd nivå på förberedelser hos enskilda i utrymningsområdet ¹⁵				
Riskuppfattning hos målgrupper kopplat till händelsen				¹⁶

* begränsning för att uppnå en framgångsrik kommunikationsinsats

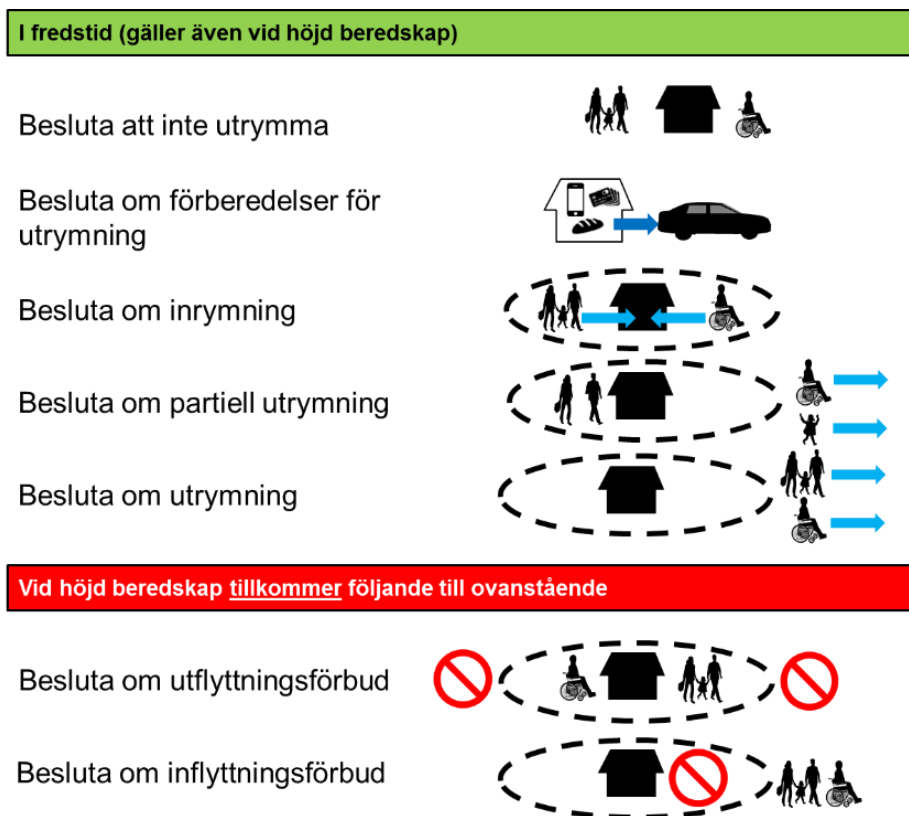
5.4 Analysera handlingsalternativ

Lagstiftningen styr vilka handlingsalternativ beslutsfattaren har. Beslut om utflyttnings- och inflyttningsförbud kan fattas av länsstyrelsen med stöd i lagen (2006:546) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap.

Figur 39 visar vilka rekommenderade handlingsalternativ beslutsfattaren har att välja på beroende på vilket lagstöd den specifika beslutsfattaren använder.

Följande perspektiv bör beaktas vid beslutsfattandet ⁵⁵
<ul style="list-style-type: none"> - De ekonomiska effekterna av att utrymma - Kostnad och inverkan på de organisationer som ska verkställa utrymningen - Möjligheterna att kunna vidta åtgärder för att motverka panik och oordning vid utrymningen - Möjligheterna att genomföra förtroendeskapande åtgärder.

Figur 39. Vilka rekommenderade handlingsalternativ beslutsfattaren har att välja på beroende på vilket lagstöd beslutsfattaren i fråga använder

⁵⁵ Duncan Shaw (2011): "Evacuation Responsiveness by Government Organisations (ERGO): Final Report" (ISBN 978 1 85449 486 3).

Kort beskrivning av olika handlingsalternativ och faktorer att beakta – i fredstid och vid höjd beredskap	
Handlingsalternativ	Beskrivning och saker att beakta
Besluta att <u>inte</u> utrymma	<ul style="list-style-type: none"> - Efter att ha värderat den samlade lägesbilden kan slutsatsen bli att det är bättre att människor <u>inte</u> vidtar några utrymningsåtgärder. - Vid ett sådant beslut är det viktigt att kommunicera fakta om varför skyddsåtgärder <u>inte</u> är nödvändiga och om detta beslut kan komma att ändras.
Besluta om förberedelser för utrymning	<ul style="list-style-type: none"> - Det kan finnas situationer där hotet <u>inte</u> innebär någon omedelbar fara som kräver utrymning, men där det finns anledning att förbereda allmänheten så att det går fortare att utrymma om det senare skulle behövas. - Ett beslut om att förbereda utrymning riskerar att människor lämnar området på eget bevåg (spontanutrymning). - För att minska riskerna för spontanutrymning är det viktigt med en regelbunden kommunikation om det aktuella läget. Det bör även kommuniceras vilka förberedelser som ska göras av den enskilde.
Uppmana till inrymning	<ul style="list-style-type: none"> - Inrymning innebär att personer uppmanas att stanna inomhus med stängda fönster, dörrar och ventilationer. Samtidigt kan personer uppmanas att förbereda sig för utrymning.
Besluta om partiell utrymning	<ul style="list-style-type: none"> - Partiell utrymning kan vara lämpligt i situationer där hotet inte är akut, men det bedöms att en snabb utrymning skulle kunna krävas i ett senare skede. - Partiell utrymning innebär att man, på frivillig basis, och som en förebyggande åtgärd, utrymmer personer som skulle ha svårt att utrymma på egen hand i ett akut läge. Det kan exempelvis röra sig om sjuka, sängliggande, funktionshindrade, frihetsberövade, äldre och barn. Därmed ges bättre förutsättningar att snabbt flytta de kvarvarande ut ur området när så krävs. - Djurbesättningar kan också på förhand flyttas ut ur området som riskerar att behöva utrymmas. - Att kommunicera partiell utrymning kan vara en utmaning. Risken för spontanutrymning är stor.

Kort beskrivning av olika handlingsalternativ och faktor att beakta – i fredstid och vid höjd beredskap	
Handlingsalternativ	Beskrivning och saker att beakta
Besluta om en utrymning	<ul style="list-style-type: none"> - Om fara för liv och hälsa <u>inte</u> kan hindras på något annat sätt måste utrymning övervägas. - Ett sådant beslut kan endast fattas om förutsättningarna i lagen om skydd mot olyckor (LSO), polislagen eller utrymningslagen är uppfyllda. - Det finns många risker med att utrymma, några exempel redovisas i nästa avsnitt 5.4.1 Risker med att utrymma.

Vid höjd beredskap tillkommer följande för Länsstyrelsen	
Handlingsalternativ	Beskrivning och saker att beakta
Besluta om utflyttningsförbud	Regeringen eller länsstyrelsen får meddela förbud för dem som uppehåller sig inom ett visst område att lämna detta om förflyttningen eller vistelsen utanför området allvarligt skulle försvåra åtgärder av väsentlig betydelse för totalförsvaret, eller vara förenad med uppenbar livsfara.
Besluta om inflyttningsförbud	Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela förbud för dem som inte är bosatta inom ett visst område att annat än tillfälligt uppehålla sig inom området, om en inflyttning allvarligt skulle försvåra åtgärder av väsentlig betydelse för totalförsvaret. ⁵⁶

5.4.1 Risker med att utrymma

Själva genomförandet av en utrymning innebär risker för de som omfattas av beslutet. En av de viktigaste faktorerna för en lyckad utrymning tycks vara att förbereda de utrymmande på bästa tänkbara sätt.

Vissa grupper tenderar att drabbas särskilt hårt. Dessa grupper bör omhändertas särskilt i planeringen för en storskalig utrymning. Insatser bör även genomföras i syfte att stärka gruppernas egen förmåga att genomföra en utrymning på ett säkert sätt.⁵⁷

⁵⁶ Lag (2006:546) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap: 2 kap 7 §.

⁵⁷ US Department of Transportation: "Evacuating populations with special needs – Routes to effective Evacuation planning primer series" (2009).

Exempel på grupper med särskilda behov:

- äldre (särskilt äldre som bor hemma)
- brukare på äldreboenden
- sjukhuspatienter
- vårdtagare som bor hemma
- personer med funktionsnedsättning
- barn.

Sammanfattande slutsatser

- **Undersök möjligheterna att genomföra förtroendeskapande åtgärder.**
- **Inrym endast om tillräckliga resurser finns** för att säkerställa att vårdbehovet kan omhändertas. Om risk finns att många kommer att spontan utrymma bör partiell utrymning av vårdinrättningar övervägas.
- **Utrym gärna tidigt** för att undvika onödigt långa transporttider, som kan innebära större risk för fysiska och psykiska trauman.
- **Ostrukturerad utrymning av vårdinrättningar bör undvikas till varje pris.** Alla kommuner och regioner bör därför ha planer för hur dessa utrymningar ska genomföras.
- **Äldre är särskilt utsatta** vid händelser som föranleder storskalig utrymning. Man bör planera för äldre som bor hemma som en enskild gruppering med egna behov.
- **Stärk förmågan hos svårutrymda grupper** att kunna hantera en utrymning genom att involvera dem i planeringsskedet. Detta sker inom ramens egen planering för utrymning och behandlas inte denna vägledning.
- **Säkerställ att det finns mottagare för patienter** från vårdinrättningar. Detta innan utrymningen av dem påbörjas om inte akut fara föreligger.
- **Överväg att organisera konvojkörning med eskort** för särskilt utsatta eller sårbara grupper för att säkra att det går någorlunda fort genom trafiken.
- **Säkerställ att det finns personal som stannar kvar** och vårdar dessa patienter Om det inte är så att de själva har spontanutrymt eller blivit utrymda.

5.5 Besluta och dokumentera

När beslutet väl är fattat är det viktigt att det dokumenteras tydligt som ett underlag till de som ska verkställa beslutet men också till de som ska informera om det.

Räddningsledarens beslut om utrymning enligt lagen om skydd mot olyckor (LSO) ska redovisas i skriftlig form. Av beslutet ska framgå när och av vem det har fattats samt skälen för beslutet och vem det avser.⁵⁸

Lämplig information i ett beslut om utrymning

Exempel på vad som kan behöva ingå i ett beslut om utrymning:

- Orsak till beslutet** och den väntade händelseutvecklingen
- Riskområden**
- Tid för beslutet**
- Vilket beslut** som fattats och **av vem**
- Det lagrum** som beslutet baseras på
- Vilket utrymningsområde** som utrymningen omfattar
- Vilken typ av utrymning** som ska ske – samt vilka eventuella kategorier av människor eller djur som ska utrymma
- Starttidpunkt** när utrymningen ska påbörjas – och när den ska vara avslutad
- Bedömning** om när återflyttning tidigast kan ske
- Uppsamlingsplatser för utrymmande** som kommer att upprättas och när
- Hur de som inte kan ta sig till uppsamlingsplats** kan få hjälp
- Mottagningsplatser** som kommer att upprättas och när
- Olika zoner i utrymningsområdet** (om det är stort) och vilka **utrymningsvägar** människor i olika zoner ska använda
- Fördelning** mellan mottagningsplatser, exempelvis baserat på zoner
- Trafikinformation** om vägar som ej får användas
- Vad som ska, bör och får medföras** av de utrymmande.

⁵⁸ 6 kap. 6 § i LSO.

Lämplig information till de verkställande direktörerna

Information som främst riktar sig till de verkställande aktörerna.

- Förtydliganden av justeringar av **uppgifter** i förhållande till den i förväg överenskomna planeringen
- Eventuella **skyddsåtgärder** i syfte att reducera risker som kan uppstå på grund av att utrymningen genomförs
- Eventuell **samhällsviktig verksamhet** som måste fortlöpa i det utrymda området
- Tilldelning av **resurser** för olika funktioner
- Kontaktuppgifter till utrymningsledare, mottagningsledare, utrymningssäkerhetsansvarig och kommunikatör

Dokumentera även beslut om att inte utrymma

Ett beslut om att inte utrymma kan med fördel också dokumenteras. Ett sådant beslut bör innehålla följande:

- Orsaken till att inte utrymma** med en bedömning av läget och den väntande händelseutvecklingen
- Uppgifter om verksamheter som ska pågå som vanligt** – eventuellt med vissa restriktioner
- Vilka områden som utrymmande eventuellt inte bör bege sig till**
- Tidpunkt** för ytterligare information

OBS! Beslutet att inte utrymma bör omprövas kontinuerligt under den tid som händelsen pågår.

6 Informera

- Målgruppsanpassa och sprida information om beslutet

Kriskommunikation har flera viktiga syften och kan vara avgörande för utfallet av utrymningen. Ett viktigt syfte med riskkommunikation är att bidra till tydlighet och ge vägledning i en ibland skrämmande och komplex situation.

Ansvariga aktörer behöver ge berörda information och rekommendationer som gör att de kan agera på ett sätt som stödjer det aktörerna vill uppnå i hanteringen. Det innebär att aktörerna behöver föra en dialog med berörda och möta deras upplevelser.

Vid storskalig utrymning kommer människors behov och agerande att påverka hur utrymningen genomförs och vilka konsekvenser den får. Kunskap om hur berörda personer upplever situationen blir därför en viktig utgångspunkt vid olika typer av överväganden och åtgärder.⁵⁹

6.1 Att informera om ett utrymningsbeslut

Ett beslut om utrymning bör kommuniceras till allmänheten kortfattat, konkret samt utan dröjsmål i kanaler med bred spridning. Snarast möjligt bör beslutet kompletteras med tydliga kartbilder som utifrån de utrymmandes perspektiv beskriver olika zoner, se exempel i figur 41.

Figur 40. Exempel på kanaler att informera om ett utrymningsbeslut

⁵⁹ Riskkommunikation vid samhällsstörningar, s.7.

I det inledande skedet av utrymningen är det vanligt att osäkerhet, oro och missförstånd uppstår. Detta kan leda till handlingar som motverkar syftet.

Om utrymningslarm eller auktoritetspersoner tydligt talar om vad gruppen förväntas göra kommer beslutsfattandet hos individerna att ske snabbare och mer rationellt.⁶⁰

Figur 41 Fiktivt exempel på en karta till allmänheten över utrymningsområdet

6.1.1 Tillgängliggör kommunikationsverktygen

Målgrupperna kommer ha olika förutsättningar att ta emot information om utrymningen.

För att nå ut med budskapet är det därför viktigt att anpassa såväl kommunikationsverktyg och kanaler som själva utformningen av informationen utifrån mottagarnas varierande förmågor, såsom:

- funktionsnedsättningar, såsom dyslexi, nedsatt syn eller hörsel
- annat språkbehov än svenska
- nedsatt eller ingen läsförmåga.

⁶⁰ Sime, Jonathan – Kimura, Masatomi (1988): "The Timing of Escape: Exit choice behaviour in fires and building evacuation. Safety in the Built Environment". London: E & F. N. Spoon.

6.1.2 Lämplig information till allmänheten

Följande information bör sammanställas och kommuniceras till allmänheten:

- Vilka områden utrymningen avser.
- Varför ett beslut om utrymning har fattats.
- När utrymning ska ske.
- Var uppsamlings-, utrymnings- och mottagningsplatser finns.
- Vart allmänheten kan vända sig vid frågor – allmänheten kan med fördel hänvisas till Krisinformation.se och till Sveriges nationella informationsnummer 113 13.
- Vilka tillhörigheter som bör tas med eller lämnas.
- Påminnelse om att stänga av el och gas samt att låsa dörrar.
- Påminnelse om solidaritet.
- Transporter för personer som behöver hjälp för att förflytta sig.
- Riktad information till människor vars sysselsättning kan påverkas av utrymningen såsom exempelvis lantbrukare med djur eller arbetstagare på verksamheter som inte kan avbrytas.⁶¹

⁶¹ Från gamla vägledningen från ISO (22 315 Mass Evacuation).

I tabell 6 ges ett exempel på hur delar av ett utrymningsbeslut kan riktas till olika målgrupper. I exemplet har det bedömts som lämpligt att bara vissa aktörer får kännedom om vilka skyddsåtgärder som vidtas. Detta i syfte att minska risk för konflikt bland de utrymmande.

Tabell 6. Exempel på distributionslista och vilken information som ska till vilken mottagare

Målgrupper	Delar av information från utrymningsbeslutet		
	Utrymningsområde Kategori Zoner som ska utrymmas Bedömd återflytningstid Starttid och sluttid för utrymning Uppsamlingsplatser för utrymmande Utrymningsåtgärder	Skyddsåtgärder (mot risker i utrymningsgenomförande)	Utrymningsledare Mottagningsledare Uppgifter till samverkande aktörer Resursfördelning för aktörer Samhällsviktig verksamhet som ska fortsätta
Allmänheten	X		
Frivilligorganisationer	X		X
Försvarsmakten	X	X	X
Jordbruksverket	X		X
Kommuner	X	X	X
LRF	X		X
Länsstyrelse	X	X	X
Medier	X		
MSB	X	X	X
Polisen	X	X	X
Regional kollektivtrafik	X	X	X
Regional sjukvård	X	X	X
Trossamfund	X		X

6.1.3 Viktigt meddelande till Allmänheten (VMA) och informationsmeddelanden

Viktigt Meddelande till Allmänheten (förkortat VMA) är ett system för att varna människor om att något allvarligt har hänt som omedelbart hotar liv, hälsa, egendom eller miljö.

Ett VMA måste komma ut till allmänheten snabbt och effektivt. Sändningsledningen på Sveriges Radio tjänstgör dygnet runt och ser till att meddelandet sänds i SR:s radiokanaler och skickas till de tv-stationer som sänder VMA.

Systemet består av meddelanden i radio och tv, som ibland föregås av utomhussignalen ”Viktigt meddelande”, samt en server som uppdaterar internet och appar.

Figur 42. Vid viktigt meddelande till allmänheten (VMA) kan en signal sändas i utomhusvarningssystemet (även kallat ”Hesa Fredrik”)

När används Viktigt Meddelande till Allmänheten (VMA)?	
Situation	Till exempel vid
Olyckor och allvarliga händelser	- Gasutsläpp eller brand med giftig rök
Svåra störningar i viktiga samhällsfunktioner	- Nedfall av radioaktiva ämnen - Problem med att nå 112
Krishantering inför och i samband med extraordinära händelser	- Förestående dammhaveri - Sabotage mot dricksvattenförsörjningen

Steg för steg: Vad händer när ett VMA sänds ut?		
Steg	Vem gör vad	Förtydligande
Steg 1	Den aktör som är behörig att begära sändning av VMA tar kontakt med sin regionala SOS-central eller krisberedskapsavdelningen på SOS Alarm.	En utredning pågår kring bland annat vilka aktörer som fortsättningsvis ska få begära detta.
Steg 2	SOS Alarm vidarebefordrar begäran till sändningsledningen på Sveriges Radio.	Sveriges Radio formulerar meddelandet tillsammans med den som begär utskicket. Om meddelande även ska skickas ut som SMS sköter SOS Alarm om detta
Steg 3	Sändningsledningen ser till att Sveriges Radios alla kanaler sänder meddelandet.	Sveriges Radios kanaler P1, P3 och lokal P4 är rikstäckande och sprider därför VMA-meddelande ut i hela landet.
Steg 4	Sändningsledningen distribuerar meddelandet till medverkande tv-företag.	Det upplästa meddelandet läggs även på en server hos SR för automatisk förmedling till webbplatser och appar. Ett VMA sänds alltid i radio och tv samt upprepas efter 5–10 minuter.
Steg 5	(Efter ett VMA har sänts ut)	Nu kan allmänheten söka vidare information på Krisinformation.se , ringa informationsnumret 113 13 eller gå in på kommunens webbplats.

6.2 Kriskommunikation under en utrymning

I ett akut skede kommer människor söka information, antingen genom att vända sig till platser som myndigheterna pekat ut eller till andra naturliga samlingsplatser – såsom bibliotek, skolor eller köpcentrum.

Även journalister kan finnas på plats och aktivt söka kontakt med ansvariga aktörer, drabbade och allmänhet.

I en sådan akut situation är det särskilt viktigt att aktörerna gör följande:

- **Bemannar platserna** med talespersoner och/eller kommunikatörer från de mest berörda aktörerna. Vid en storskalig utrymning förespråkas hjälp av fältinformatörer, läs mer i avsnitt 7.2.4 Fältinformatör.
- **Arrangerar pressträffar** vid behov.
- **Framför gemensamma budskap och svarar likartat på vanliga frågor** – läs mer om detta i avsnittet Arbets sätt för framgångsrik kriskommunikation.
- **Löpande säkerställer samordning av kommunikationen** och stämmer av hur nya frågeställningar ska besvaras.⁶²

6.2.1 Att nå fram med budskap i kris

Under en utrymning behöver myndigheter kommunicera att det finns risk för att behov av en utrymning kan uppstå, att det finns risker med att följa eller att inte följa instruktioner samt vilka risker som följer med händelseutvecklingen.

Viktiga byggstenar i framgångsrik risk- och kriskommunikation	
Teknisk information	- Såsom fakta, statistik och siffror som är lätt att förstå.
Kulturella värden	- För att få målgrupperna att agera som man önskar behöver man förhålla sig till olika kulturella värderingar.
Trovärdigheten hos avsändaren av informationen	- Om det är tydligt att flera aktörer – både offentliga och privata – står bakom informationen, så ökar trovärdigheten i budskapen.
Empati	- Människor lyssnar mer uppmärksamt på ett meddelande om de upplever att budbäraren har förståelse för utrymningens konsekvenser.

62 Källa: "Kriskommunikation vid samhällsstörningar", s.50.

6.2.2 Aktörsgemensamma kanaler

Krisinformation.se

Krisinformation.se drivs av MSB och är en webbplats som förmedlar information från myndigheter och andra ansvariga aktörer, under och efter en samhällsstörning. All information på webbplatsen är bekräftad från myndigheter och andra ansvariga aktörer.

Krisinformation.se är en plattform för samverkande aktörer för att sprida viktiga budskap eller rekommendationer. Genom att spegla frågor och svar från Krisinformation.se på egna webbplatser kan myndigheter erbjuda samlade, uppdaterade och enhetliga budskap till allmänheten som inte endast begränsas till de egna ansvarsområdena.

Webbverktyget Mina sidor och Frågor och svar (FAQ)

När ansvariga aktörer gemensamt tar fram frågor och svar för allmänheten erbjuder MSB och Krisinformation.se alla inblandade att använda webbverktyget Mina sidor. I Mina sidor kan kommunikatörerna själva lägga in frågor och svar från sin verksamhet – och läsa andras verksamheters frågor och svar.

När en aktör har kommit överens om vilka frågor som de ska publicera på Mina sidor, så sammanställs dessa i en så kallad FAQ ("Frequently Asked Questions" – på svenska ofta "vanliga frågor och svar"). Denna kan visas på Krisinformation.se och andra ansvariga aktörers webbplatser. När en fråga ändras i Mina sidor slår ändringen igenom på alla webbplatser som visar FAQ:n eller länkar till den.

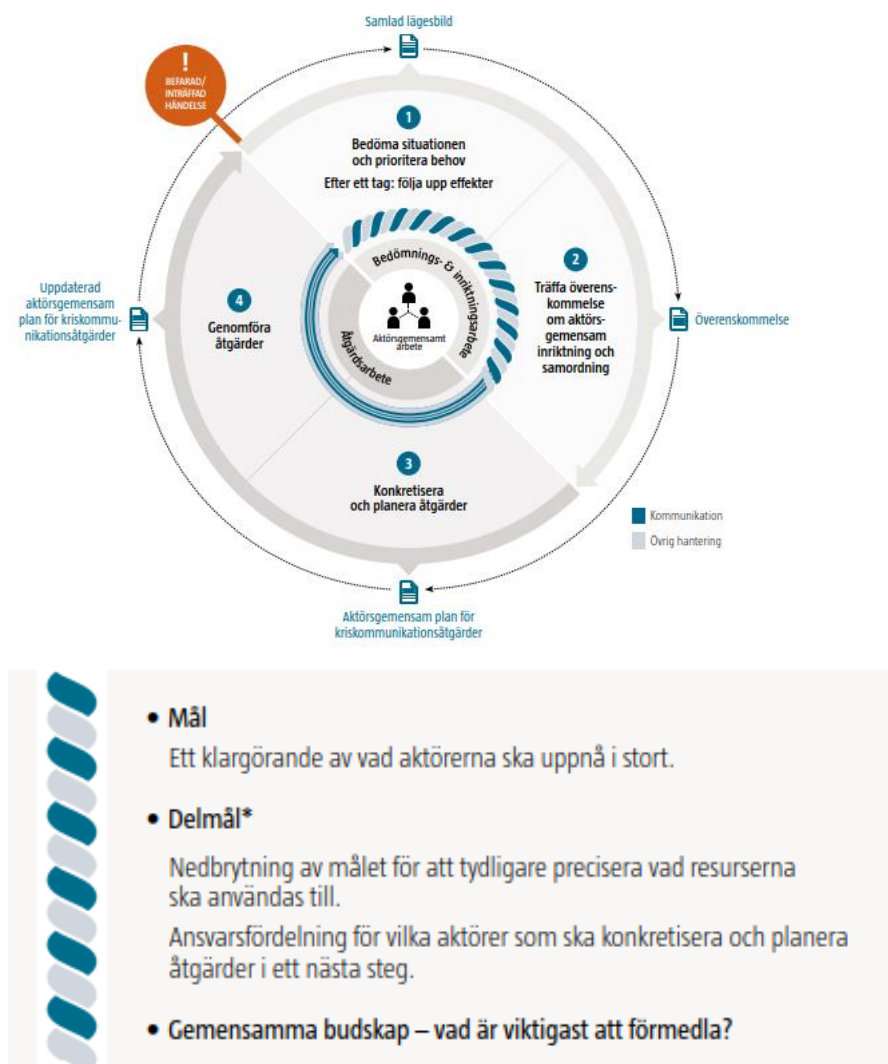
Informationsnumret 113 13

Informationsnumret 113 13 är en kanal som ansvariga aktörer kan använda för att förmedla viktiga budskap till allmänheten. Inför användning är det viktigt att ansvariga aktörer planerar för på vilket sätt informationsnumret ska föras med verifierad information från deras aktörsgemensamma arbete.

6.2.3 Aktörsgemensam inriktning och samordning

Den samlade lägesbilden är utgångspunkt för arbetet med att föreslå och träffa överenskommelse om aktörsgemensam inriktning och samordning. Arbetet i detta steg säkerställer att aktörernas hantering som helhet svarar mot de samlade behoven i samhället. Resultatet sammanställs i en överenskommelse om aktörsgemensam inriktning och samordning.

Figur 43. Exempel på innehåll i aktörsgemensam inriktning och samordning där kommunikationsaspekterna ingår i varje punkt

- **Mål**
Ett klargörande av vad aktörerna ska uppnå i stort.
- **Delmål***
Nedbrytning av målet för att tydligare precisera vad resurserna ska användas till.
Ansvarsfördelning för vilka aktörer som ska konkretisera och planera åtgärder i ett nästa steg.
- **Gemensamma budskap – vad är viktigast att förmedla?**

6.2.4 Konkretisera och planera åtgärder

Arbetet i detta steg bör i första hand hanteras av kommunikatörer från ansvariga aktörer. Samordning sker genom kommunikationssamverkan. Arbetet kräver dock en löpande dialog mellan kommunikatörer, sakkunniga och andra funktioner.⁶³

Resultatet för kriskommunikationsarbetet kan summeras i en aktörsgemensam plan för kriskommunikationsåtgärder, se exempel i figur 45.

⁶³ Källa: "Kriskommunikation vid samhällsstörningar", s.36.

Ansvariga aktörer eller nätverk arbetar tillsammans med att konkretisera och planera kriskommunikationsåtgärder i syfte att:

- klargöra hur de ska arbeta tillsammans
- lista åtgärder; aktörsspecifika och eventuellt aktörsgemensamma
- identifiera och fördela ansvar för genomförande av åtgärderna och eventuella förberedelser.

Figur 44. Exempel på utdrag från en fiktiv aktörsgemensam plan för kriskommunikations åtgärder vid en storskalig utrymning

AKTÖRSGEMENSAM PLAN FÖR KRISKOMMUNIKATIONSÅTGÄRDER [datum och klockslag]		Utrymning av x på grund av x	
<p>Mål och delmål (Se överenskommelse) Gemensamma budskap (Se överenskommelse) Målgrupper (Se samlad lägesbild)</p> <p>Aktörer som aktivt kommunicerar de gemensamma budskapen: Kommuner, kommunalförbund, landsting, länsstyrelser</p> <p>Prioriterade kanaler för att nå de prioriterade målgrupperna: Webbplatser, redaktionella medier, VMA, flygblad och affischer.</p>			
Åtgärd	Målgrupp	Kanal	Förberedelser
Publicera gemensamma budskap (med ev. aktörsspecifika anpassningar) samt svara på frågor i sociala medier. Ansvariga aktörer: [...]	Alla i berörda kommuner Anhöriga Medier	Utsedda aktörers webbplatser och sociala medier. Länk från Krisinformation.se.	Producera frågor och svar (tillsammans med sakkunniga). Ansvariga aktörer: [...] Säkerställ bemanning för att svara på frågor och förse dem med gemensamma budskap samt frågor och svar. Ansvariga aktörer: [...]
Distribuera underlag med anpassade rekommendationer till: äldreboenden, asylboenden, tolkcentrum, trossamfund.	Grupper med särskilda behov: personer med annat språk än svenska som förstaspråk, personer som behöver hjälp med förflyttning, personer med tidigare traumatiska erfarenheter av utrymning.	Informationsblad. Vidareförmedlare (som för dialog med grupper med särskilda behov).	Producera målgruppsanpassade informationsblad (baserat på gemensamma budskap samt frågor och svar). Ansvariga aktörer: [...] Producera och förmedla anpassad information till vidareförmedlare. Ansvariga aktörer: [...]
VMA Ansvariga aktörer: [...]	Alla i berörda kommuner Anhöriga	SR m.fl.	Producera budskapet enligt rutin och gör beställning. Ansvariga aktörer: [...]
...

6.2.5 Genomföra åtgärder

För att säkerställa samordning under genomförandet gör den aktör som ska verka för samordning löpande avstämningar. Syftet med detta löpande avstämningar är dels att följa upp att arbetet bedrivs enligt plan mot de gemensamma målen, dels att säkerställa att arbetet bedrivs samordnat.⁶⁴

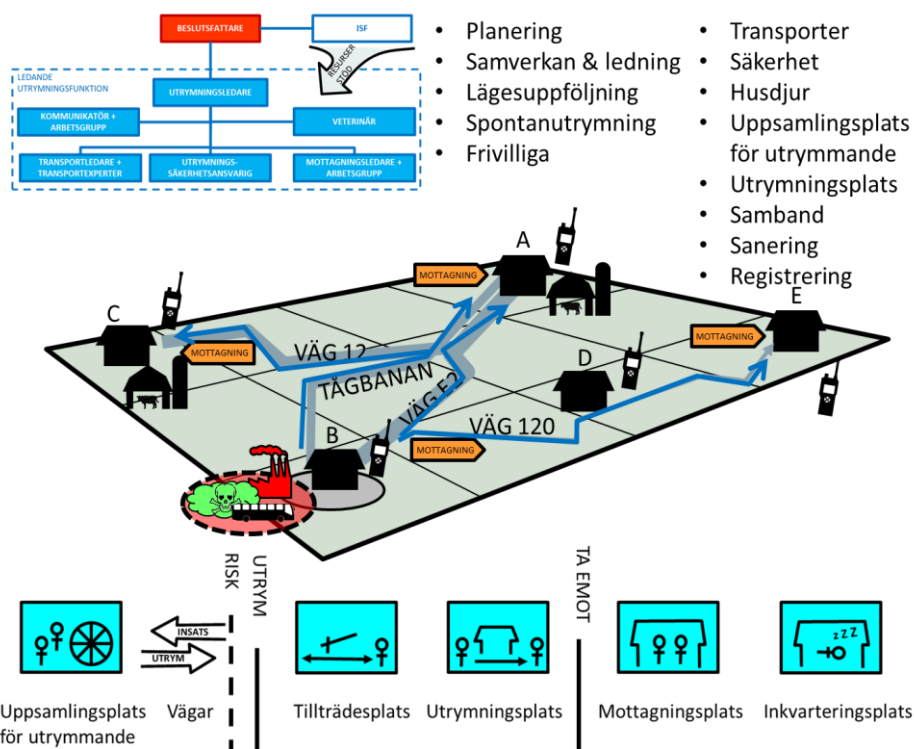
⁶⁴ Källa: MSB 2019 "Kriskommunikation för ökad effekt vid hantering av samhällsstörningar" s.40 (ISBN: 978-91-7383-972-3).

7 Utrymning

- Detaljplanera, samverka, leda, transportera, följa upp, säkerhet, platser, registrering

Utrymningskedet omfattar själva förflyttningen ut ur området till annan uppehållsplats som privat boende eller mottagningsplatser. De flesta människor (70 till 90 procent) kommer att ge sig av själva, men i vissa fall krävs att samhället bistår med hjälp i delar eller hela förloppet.

Figur 45. Principskiss med översikt av några av de viktigaste delarna som måste fungera tillsammans vid en storskalig utrymning

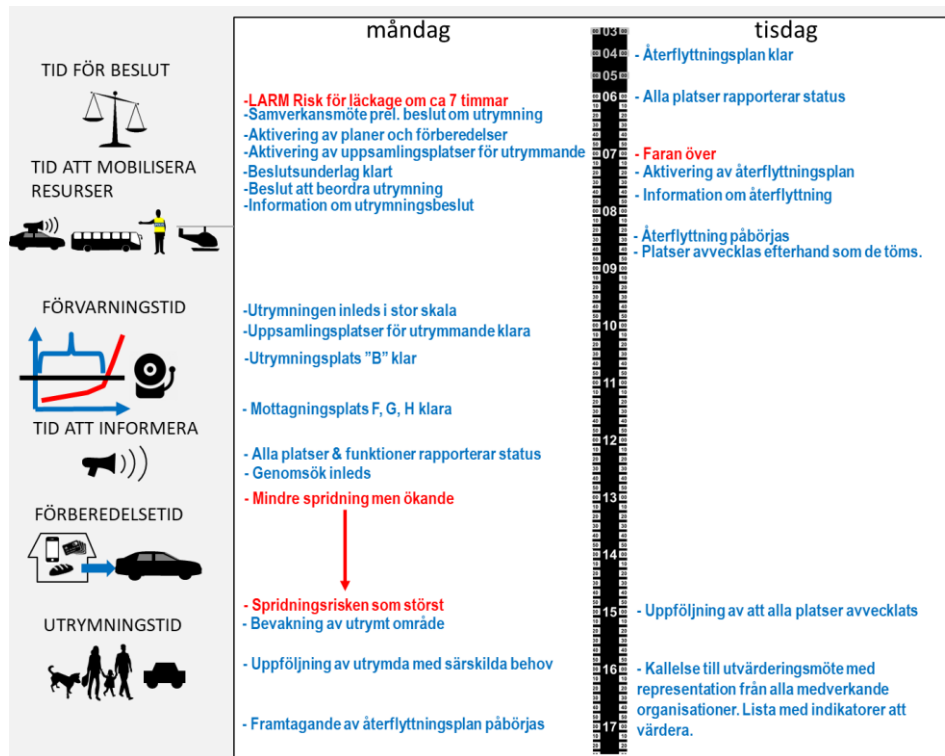
7.1 Detaljplanera

Efter att ett utrymningsbeslut är fattat finns det många arbetsuppgifter som måste fördelas mellan olika aktörer för att utrymningen ska fungera. Dessa arbetsuppgifter måste koordineras i **tid** och **plats**. Vid en utrymning är tidsaspekten mycket viktig så att stödjande funktioner finns på plats när behovet uppstår.

En utrymning kan vara mer eller mindre tidskritisk, vilket lämnar olika mycket tid för förberedelser. Förflyttning av människor tar olika lång tid i anspråk beroende på områdets förutsättningar och tillgängliga resurser. Därtill kan utrymningsperioden (tills människor återflyttat) vara alltifrån några timmar till flera år.

En tidplan bör utarbetas för att koordinera arbetet. Figur 47 visar ett fiktivt exempel på en tidplan och de viktiga tidsintervaller som utrymningsfunktionen bör beakta.

Figur 9. Principskiss av en tidplan

7.1.1 Tidsperioder som är grundläggande vid planering av utrymning

Följande tider är grundläggande för planeringen av att utrymma människor ur ett område.⁶⁵ Flera av dessa tidsperioder kan ske parallellt.

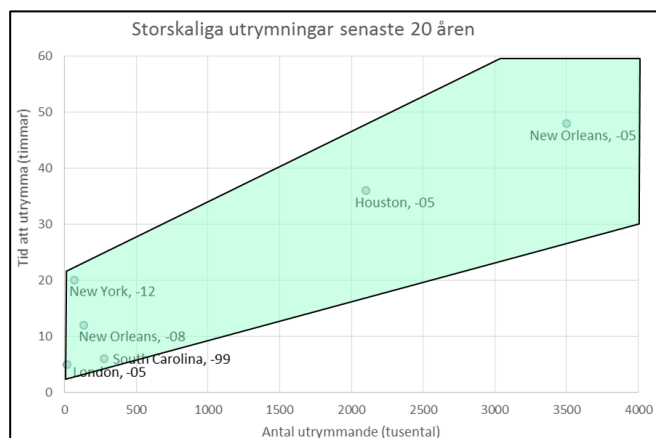
Viktiga byggstenar i framgångsrik risk- och kriskommunikation	
Tid för beslut (eng. "decision time")	Tiden från förvarning till att det finns ett färdigt beslut att beordra en utrymning.
Tid att mobilisera resurser ("mobilisation time/allocation time")	Tiden det tar från att beslutet fattats till att resurser bemannar olika funktioner som ska stödja utrymningen.
Förvarningstid ("early warning time")	Tiden det tar från att beslutet fattats till att resurser bemannar olika funktioner som ska stödja utrymningen
Tid att informera (eng. "notification time")	Tiden som krävs för att säkerställa att alla individer i utrymningsområdet får information om utrymningsbeslutet.
Förberedelsetid (eng. "preparation time")	Tiden det tar för individer att besluta att de ska utrymma samt förbereda sig för att utrymma det angivna området.
Utrymningstid (eng. "response time")	Tiden det tar för individer att fysiskt förflytta sig ut ur utrymningsområdet – Obs! Inte till mottagningsplats.

Figur 48 visar några exempel på utrymningar som genomförts och hur lång tid de har tagit kopplat till antalet utrymmande. Observera att detta inte är några exakta uppgifter och att detta är en befolkning som har en viss vana kopplat till återkommande väderhändelser.

Det är mycket svårt att få exakta siffror i dessa sammanhang och tiden som anges är därmed den tid som merparten bedömts vara utrymda. Underlaget ska därmed mer uppfattas som en **indikation** än en absolut sanning.

⁶⁵ ERGO 77.

Figur 47. Exempel på tidsförhållande kopplat till antal utrymmande och tidsåtgång

7.1.2 Nattetid påverkar utfallet av en utrymning

Många faktorer påverkar utfallet av en utrymning. Framkomlighet och tid på dygnet är en annan faktor som kan påverka utrymningstakten med upp till 30 procent.

Personer som tvingas utrymma nattetid är av naturliga skäl mindre alerta, både för att de väckts ur sin sömn och för att det är mörkt ute.

Utrymningar nattetid tar därför längre tid än utrymning dagtid, eftersom människor tenderar att.

- ta längre tid på sig att påbörja utrymningen
- gå långsammare
- välja säkra – men inte nödvändigtvis snabba – rutter.⁶⁶

7.2 Samverkan och ledning

7.2.1 Aktörgemensam inriktning och samordning

Få händelser leder till så stora behov av samverkan och ledning som en storskalig utrymning. Många myndigheter och samhällssektorer kan beröras på ett eller annat sätt. Därför är det viktigt att det finns ett aktörgemensamt arbetssätt som är väl känt och där personalen är utbildad och övad. I Gemensamma grunder för samverkan och ledning vid samhällsstörningar är detta arbetssätt beskrivet.

Berörda aktörer upprättar en så kallad **Inriktnings- och samordningsfunktion (ISF)** för att aktörgemensamt komma överens om en inriktning och en samordning av resurser. Vård för en sådan ISF är myndighet med geografiskt områdesansvar.

⁶⁶ Nätnärsurs: <https://www.intechopen.com/books/multi-agent-systems/time-critical-mass-evacuation-simulation-combining-a-multi-agent-system-and-high-performance-computi>.

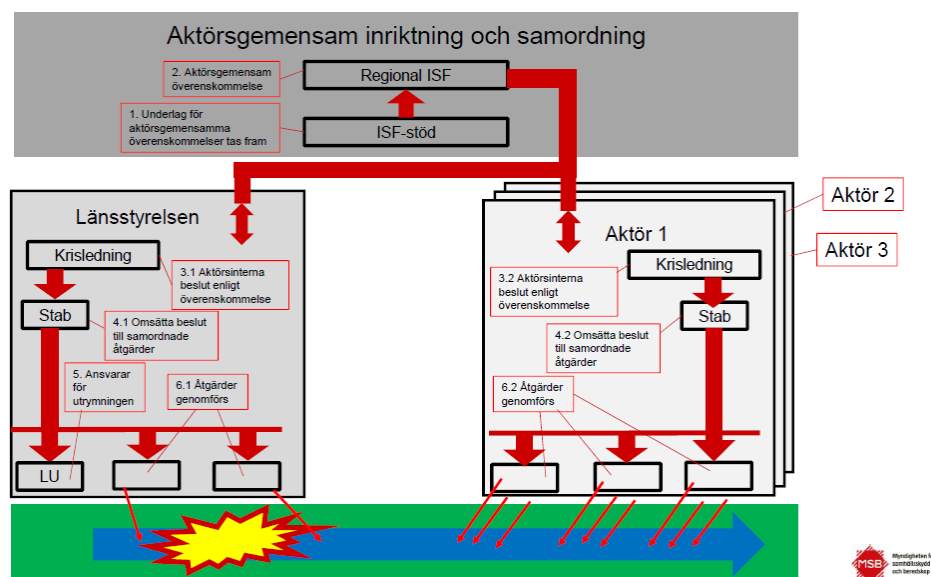
Varje enskild aktör får sedan leda sin egen organisation för att uppnå den effekt som inriktningen anger. Beroende på vilken anledning som ligger till grund för den storskaliga utrymningen, kommer vissa aktörer att ha ett större ansvar än andra för att verkställa genomförandet.

På grund av komplexiteten och det stora behovet av samordning kommer länsstyrelsen i kraft av geografiskt områdesansvarig att leda och stå värd för en regional ISF vid storskalig utrymning. Räddningsledaren, polisinsatschefen eller annan berörd aktör kontaktar vid den här händelsen länsstyrelsen för att etablera ISF. Inriktnings- och samordningsfunktionen etableras utanför aktörernas egna organisationer.

Sex steg för att åstadkomma inriktning och samordning vid storskalig utrymning

Det finns sex olika steg för att åstadkomma inriktning och samordning vid storskalig utrymning, vilka förtydligas i figur X. Varje steg beskrivs sedan mer detaljerat i text.

Figur 10. Steg för att åstadkomma inriktning och samordning vid storskalig utrymning

Översikt: Sex steg för att åstadkomma inriktning och samordning vid storskalig utrymning		
Steg	Vad innebär steget?	Utförlig beskrivning
Steg 1	Ta fram underlag för aktörsgemensamma överenskommelser	<p>Det första som görs är att ISF-stöd sammanställer en samlad lägesbild, analyserar den, tar fram olika handlingsalternativ och förslag till överenskommelse med konsekvensanalys.</p> <p>Under genomförandet följer ISF-stödet aktörernas genomförande, sammanställer rapporter, uppdaterar den samlade lägesbilden, analyserar läget och föreslår efter behov nya inriktningar för Inriktnings- och samordningsfunktionen (ISF).</p>
Steg 2	Aktörsgemensam överenskommelse	Inriktnings- och samordningsfunktionen (ISF) – som består av berörda aktörer – kallas samman och beslutar om inriktning och samordning för storskalig utrymning.
Steg 3	Aktörsinterna beslut enligt överenskommelse	<p>Steg 3.1 – Den aktörsgemensamma överenskommelsen analyseras av länsstyrelsens krisledning för att fastställa vilka beslut som ska tas och vilka åtgärder som ligger inom:</p> <ul style="list-style-type: none"> • länsstyrelsens ansvarsområde (steg 3.1) • respektive aktörs ansvarsområde (steg 3.2).
Steg 4	Omsätta beslut till samordnade åtgärder	Steg 4.1, 4.2 – Staben omsätter besluten till order och åtgärder inom den egna organisationen och följer upp genomförandet och rapporterar kontinuerligt till krisledningen.
Steg 5	Ansvara för utrymningen	Den ledande utrymningsfunktionen (förkortat LU) är den enhet som ansvarar för genomförandet för den storskaliga utrymningen.
Steg 6	Genomföra åtgärder	Steg 6.1, 6.2 – Koordinerade åtgärder genomförs för att genomföra beslutet om inriktning och samordning.

Hur utformas och bemannas utrymningsfunktionen?

Hur utrymningsfunktionen ska utformas och bemannas kan variera.

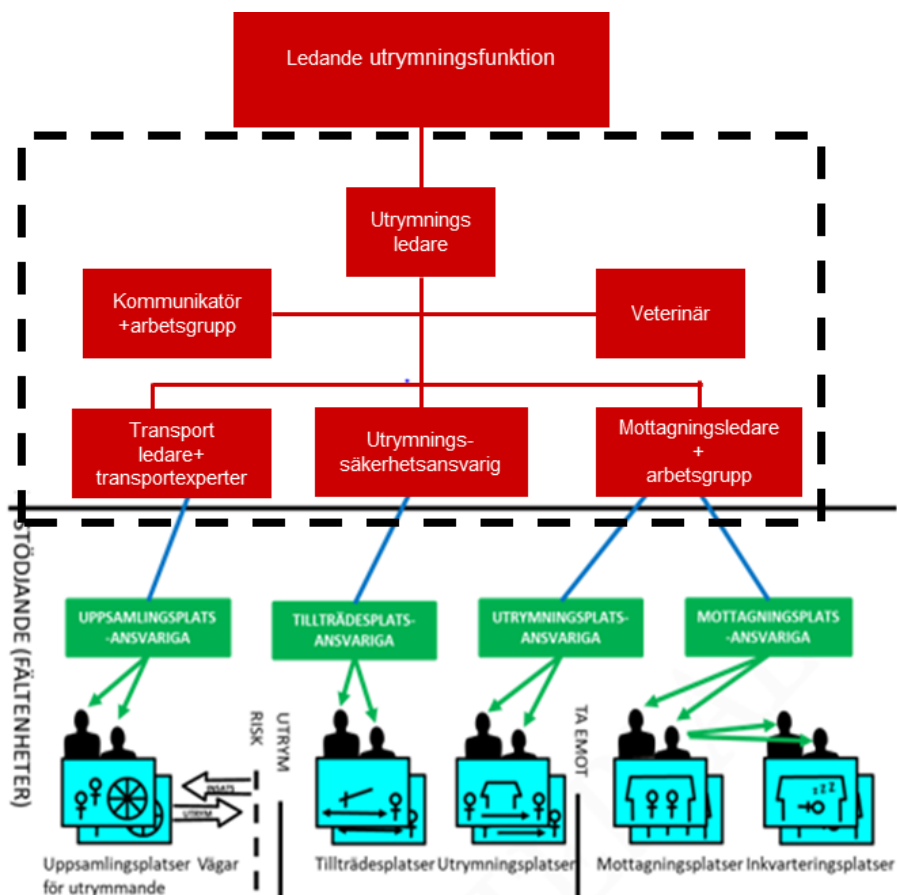
Den kan bemannas med förutpekade och utbildade personer eller byggas upp för stunden av de personer och kompetenser som finns att tillgå. I det senare fallet är det lämpligt att ha roller med tydliga rollbeskrivningar som underlättar etablerandet av funktionen.

Funktionen eller rollen som fattat beslut om utrymning kallas för **beslutsfattaren**. Beslutsfattaren rekommenderas att tidigt utser en utrymningsledare som bygger upp en ledande utrymningsfunktion som hantera själva utrymningen.

Figur 49 presenterar ett exempel på hur ledande och stödjande utrymningsfunktioner kan organiseras.

Den ledande utrymningsfunktionen (LU) utgör en bakre – eller inre – stab och arbetar nära eller ingår i den stab som leder insatsen. Övriga stödjande funktioner verkar på fältet och ansvarar för ledning och samordning inom respektive plats.

Figur 4911. Exempel på övergripande organisation för att leda och samordna en utrymning

7.2.2 Utrymningsledare

Utrymningsledaren koordinerar utrymningen på uppdrag av beslutsfattaren.

Bemanningsförslag: Utse en lämplig person från polisen, kommunen eller länsstyrelsen som har god kunskap om storskaliga utrymningar.

Utrymningsledare – exempel på uppgifter vid en utrymning
<ul style="list-style-type: none">• Koordinera utrymningen – på uppdrag av beslutsfattaren.• Ansvara för skapandet av en lägesbild för utrymningen.• Bistå beslutsfattaren med rekommendation om vilket utrymningsalternativ som är lämpligt.• Författa utrymningsbeslutet åt beslutsfattaren• Svara för planering och genomförande samt för uppföljning av utrymningen• Ha löpande kontakter med beslutsfattaren och ISF.

7.2.3 Kommunikatör med arbetsgrupp

Den utsedda kommunikatören med tillhörande arbetsgrupp analyserar informationsbehovet och omsätter information från utrymningsfunktionen till budskap till de som ska utrymmas och de som berörs av utrymningen.

Bemanningsförslag: Kommunikatör samt en arbetsgrupp med kunskaper om den kommunikation som är betydelsefull vid storskaliga utrymningar.

Kommunikatör med tillhörande arbetsgrupp – exempel på uppgifter vid en utrymning
<ul style="list-style-type: none"> • Analysera informationsbehovet. • Omsätta information från utrymningsfunktionen till budskap och kommunicera dessa till de personer som ska utrymmas och de personer som berörs av utrymningen. • Omvärldsbevaka händelsen och utrymningen. • Skapa en kommunikativ lägesbild kopplat till utrymningen. • Genomföra löpande informationssamverkan med de aktörer som berörs av utrymningen. • Skapa eller leverera till aktörsgemensam plan för kriskommunikationsåtgärder • Producera kommunikationsmaterial – exempelvis i form av text, ljud, bild och skyltar. • Tillse distributionen av fysiskt kommunikationsmaterial. • Stödja och ha löpande kontakt med fältinformatörer på olika fysiska platser. • Agera beslutsstöd till utrymningsledaren i övergripande kommunikationsfrågor. • Aktivera fältinformatörer och ha löpande kontakt med fältinformatörerna.

7.2.4 Fältinformatör

Fältinformatören ansvarar för att bemöta och tillgodose informationsbehov hos allmänhet och utrymmande. Fältinformatörer allokeras av utrymningsfunktionen till utpekade fysiska platser.

Denna roll framgår inte av den tidigare nämnda organisationsbilden.

Fältinformatör – exempel på uppgifter vid en utrymning
<ul style="list-style-type: none"> • Bemöta allmänhet och utrymmande, samt besvara frågor enligt anvisningar från utrymningsfunktionen. • Distribuera fysiskt informationsmaterial, såsom flygblad eller affischer. • Lämna underlag till kommunikativ lägesbild genom kontakt med kommunikatören i utrymningsfunktionen. • Vid behov: Begära kompletteringar från utrymningsfunktionen av ytterligare information, såsom bevisade fakta eller informationsmaterial.

7.2.5 Transportledare med arbetsgrupp

Transportledare med arbetsgrupp koordinerar de transporter för alla transportslag som aktörerna behöver göra för att stödja utrymningsförloppet. Transportledaren med tillhörande arbetsgrupp håller kontakt med expertmyndigheter och transportföretag och svarar även för att uppsamlingsplatser för utrymmande blir upprättade.

Experter bör tillföras för en eller flera transportslag som stödjer transportledaren i arbetet med att planera, genomföra och följa upp transporter i samband med utrymning.

Kunskaper om specialtransporter är särskilt värdefulla – exempelvis om större sjuktransporter, konvojkörningar, transport av internerade, djurtransporter och underhållstransporter till olika platser.

Bemanningsförslag: Personal från transportfunktion inom offentlig verksamhet eller privat aktör med transportkunskaper exempelvis kollektivtrafikmyndighet eller transportbolag. Som experter är det önskvärt med företrädare för olika privata aktörer inom aktuella transportslag.

**Transportledare med tillhörande arbetsgrupp
– exempel på uppgifter vid en utrymning**

- **Hålla kontakt med expertmyndigheter och transportföretag.**
- **Ansvara för att uppsamlingsplatser för utrymmande blir upprättade.**
- **Bedöma kapaciteten för olika vägar.**
- **Föreslå uppsamlingsplatser och utrymningsvägar för utrymmande.**
- **Säkerställa att utrymningsvägarna inte leder genom områden med onödiga risker** – detta sker i samråd med utrymningssäkerhetsansvarig
- **Kontrollera att det går att ta sig till utrymningsvägarna från utrymningsområdet.**
- **Förbereda arbetssätt att kontrollera och följa upp utrymningsrörelserna** ut ur området.
- **Tillsammans med säkerhetsansvarig: Upprätthålla ordning och säkerhet längs utrymningsvägarna.**
- **Så långt det är praktiskt möjligt:** Säkerställa bärgningsresurser för trasiga fordon, tankställen, dricksvatten samt anvisning för uträttande av naturbehov.
- **Om möjligt:** Stödja intresseorganisationer och föreningar med utrymning av djur ur området.
- **Skapa resurser för transporter** av människor, djur och förnödenheter.
- **Säkerställa att transporter sker till mottagningsplatser** med rätt antal personer enligt mottagningsledarens underlag.
- **Ta emot beställningar av specialtransporter** – t.ex. personer i behov av liggande transport, personer utan möjlighet att ordna egen transport, personer som inte kan ta sig till uppsamlingsplats för utrymmande samt djurtransporter.
- **Stödja sjukvården** med att organisera konvojer som inte blir låsta i trafiken, särskilt för känsliga patienter som inte klarar att bli fast i långa bilköer.
- **Stödja med transporter av förnödenheter till uppsamlingsplats för utrymmande** samt till utrymnings- respektive mottagningsplatser.

7.2.6 Uppsamlingsplatsansvarig

Uppsamlingsplatsansvarig ansvarar för en uppsamlingsplats för utrymmande och de som befinner sig där.

Bemanningsförslag: Lämplig tjänsteman med projektledarkompetens.

Se avsnitt 7.8 Uppsamlingsplats för utrymmande för mer detaljer.

Uppsamlingsplatsansvarig – exempel på uppgifter vid en utrymning
<ul style="list-style-type: none">• Ansvara för en uppsamlingsplats för utrymmande och för de personer som befinner sig där.• Verkställa upprättande av en uppsamlingsplats för utrymmande – detta enligt uppdrag från transportledaren• Hålla löpande kontakt med transportledaren.• Rapportera löpande om hur många som utrymts från platsen och vart dessa personer har transporterats.

7.2.7 Mottagningsledare med arbetsgrupp

Mottagningsledare med arbetsgrupp ansvarar för koordinering av mottagandet av de utrymda som behöver stöd i form av en utrymningsplats eller mottagningsplats.

Till sin hjälp behöver mottagningsledaren en arbetsgrupp som kan dela på det relativt omfattande arbetet.

Mottagningsledaren och tillhörande arbetsgrupp – exempel på uppgifter vid en utrymning
<ul style="list-style-type: none">• Ansvara för koordinering av mottagandet av de utrymda som behöver stöd i form av en utrymningsplats eller mottagningsplats.• Föreslå utrymningsplats/-er till utrymningsledaren.• Verkställa upprättande av utrymningsplats/-er.• Hålla löpande kontakt med utrymningsplatsansvarig/-a.• Beräkna tillgången till förläggningsplatser.• Skapa underlag för transportledaren att kunna transportera utrymda till rätt plats.• Säkerställa att utrymmande med särskilda behov hanteras – detta sker i samråd med specialtransport samt med socialtjänst och hälso- och sjukvård.• Initiera arbetet med att finna mer permanenta boendelösningar ifall händelsen är sådan att de utrymda inte bedöms kunna återvända på mycket lång tid.

7.2.8 Utrymningsplatsansvarig

Utrymningsplatsansvarig ansvarar för en viss utrymningsplats där personen också befinner sig. Se avsnittet Utrymningsplats för mer detaljer.

Utrymningsplatsansvarig – exempel på uppgifter vid en utrymning
<ul style="list-style-type: none">• Ansvara för en viss utrymningsplats – alltså för den utrymningsplats där personen (den utrymningsplatsansvariga) befinner sig.• Upprätta en utrymningsplats – detta enligt uppdrag från mottagningsledaren.• Hålla löpande kontakt med mottagningsledaren.• Rapportera löpande om hur många som mottagits, hur många som lämnat och vart dessa personer har transporterats.

7.2.9 Mottagningsplatsansvarig

Mottagningsplatsansvarig ansvarar för en mottagningsplats. Se avsnittet 8.1 Mottagningsplatser och områden för mer detaljer.

Mottagningsplatsansvarig – exempel på uppgifter vid en utrymning
<ul style="list-style-type: none">• Ansvara för en viss mottagningsplats – alltså för den utrymningsplats där personen (den mottagningsplatsansvariga) befinner sig.• Upprätta av en mottagningsplats – detta enligt uppdrag från mottagningsledaren.• Hålla löpande kontakt med mottagningsledaren.• Rapportera löpande om hur många som mottagits samt om kvarvarande kapacitet.• Rapportera behov av avlastning ifall det mottagits fler än mottagningsplatsen kan hantera.

7.2.10 Utrymnings säkerhetsansvarig

Den utrymnings säkerhetsansvariga koordinerar olika säkerhetsfrågor för hela utrymningsförloppet och agerar kontaktpunkt för dessa frågor i utrymningsfunktionen.

Utrymnings säkerhetsansvarig – exempel på uppgifter vid en utrymning
<ul style="list-style-type: none">• Koordinera säkerhetsfrågor för hela utrymningsförloppet och agera kontaktpunkt för dessa frågor i utrymningsfunktionen.• Analysera risker exempelvis exponering av farliga ämnen längs utrymningsvägen, trafikolyckor, brottlighet, upplopp etc.• Hålla löpande kontakt med polis och resurser för att upprätthålla ordning och säkerhet samt bevakning och genomsök av området.• Föreslå tillträdesplats-/er till utrymningsledaren, verkställa upprättande av sådana samt hålla löpande kontakt med tillträdesplatsansvariga.• Föreslå avspärningar vid obehövade passager in i området.• Skapa en lägesbild över säkerhetsläget.• Reducera riskerna för diskriminering i hanteringen av människor och tilldelning av hjälp till människor.• Skapa åtgärder för att undvika eller hantera konflikter och brott.• Skapa särskilda trygghetsåtgärder för utsatta grupper som exempelvis ensam barn och funktionshindrade.• Bör ha sakkunnighjälp från någon med genus- eller jämställdhetsutbildning.

7.2.11 Tillträdesplatsansvarig

Tillträdesplatsansvarig ansvarar för en tillträdesplats och bör därför befinna sig på tillträdesplatsen. Se avsnitt 7.12.4 Tillträdesplatser för mer detaljer.

Tillträdesplatsansvarig – exempel på uppgifter vid en utrymning
<ul style="list-style-type: none">• Ansvara för en viss tillträdesplats – alltså för den tillträdesplats där personen (den tillträdesplatsansvariga) befinner sig.• Upprätta en tillträdesplats – detta enligt uppdrag från utrymnings säkerhetsansvarig.• Hålla löpande kontakt med utrymnings säkerhetsansvarig.• Rapportera när någon person begärt tillträde till tillträdesplatsen. Meddela vilket ärende det gäller och hur länge det gäller.

7.2.12 Veterinär med arbetsgrupp

Som nämnts tidigare kommer det att vara en stor mängd husdjur som av olika skäl bör utrymmas eller tas omhand på andra sätt vid en utrymning. Det kan därför vara lämpligt att ha med en utbildad veterinär (eller annan djurkunnig) som rådgivare för olika djurrelaterade frågor.

Bemanningsförslag: Utbildad veterinär med kunskaper om storskalig utrymning samt administrativa stödpersoner.

Veterinär med arbetsgrupp – exempel på uppgifter vid en utrymning
<ul style="list-style-type: none">• Hålla kontakt med Jordbruksverket för statistik kring olika typer av djur i området.• Bistå med bland annat följande rådgivning:<ul style="list-style-type: none">○ kring tillgång till anläggningar som kan ta emot lantbruksdjur○ vid transportplanering av djur○ vid beslut om avlivning○ vid sanering av djur○ kring de förberedelser som behöver göras för att ta emot djur.• Ta kontakt med organisationer som har kunskaper om att ta hand om djur, som exempelvis Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) och Blå stjärnan.• Vid behov: Föreslå anläggningar som kan ta emot lantbruksdjur till mottagningsledaren.

7.2.13 Samordning av resurser

I vissa utrymningssituationer kan det inträffa att flera aktörer (beslutsfattare) har fattat beslut om storskalig utrymning i angränsande eller delvis överlappande områden.

Om det uppstår oklarheter kring gränsdragning och fördelning av resurser vid ett genomförande av en utrymning bör samverkan omgående ske för att uppnå likartad krishantering.

7.2.14 Avveckling av utrymningsfunktioner

Utrymningsfunktionens arbetsbelastning bedöms variera över tiden. I inlednings-skedet är arbetet omfattande för alla delfunktioner och de är verksamma parallellt. När det utrymda området tömts så upphör verksamheten med uppsamlingsplats för utrymmande och utrymningsplats. Detta gör att resurser som hanterar dessa funktioner kan övergå till att stödja mottagningsverksamheten.

Efterhand kommer även mottagningsverksamheten att stabilisera sig och kräva mindre arbete. Det är – senast vid denna tidpunkt – dags att påbörja planering för återflyttning och att skapa en återflyttningsplan.

När återflyttningsplanen är klar och behovet av en ledande utrymningsfunktion minskar så kan funktionen avvecklas i sin helhet. Om arbetet med återflyttning bedöms bli omfattande när det väl är dags, kan utrymningsfunktionen läggas vilande i avvaktan på återflyttning.

Därefter bör man göra en utvärdering som en del i avvecklingsarbetet. Mer om utvärdering finns dels i planeringsstödet, dels i ”Indikatorer för utvärdering” (se avsnittet Läsanvisning).

7.3 Lägesuppföljning och rapportering

För att kunna följa upp och samordna en utrymning är det nödvändigt med rapportering till utrymningsfunktionen. Alla platser och annan utrymningsverksamhet bör rapportera in sitt läge vid fasta tider, exempelvis i en periodisk rapport som lämnas in varannan timme.

Om det inträffar något som utrymningsledaren snabbt behöver känna till görs en särskild rapport som skickas så fort som möjligt. Presentera det övergripande flödet och de störningar som kan uppstå i ett GIS-system – baserat på rapporterna – lämpligen så nära realtid som möjligt.

Lägesuppföljningen ska också användas för löpande riskanalyser.

Exempel på innehåll i en periodisk eller särskild rapport

- Sammanfattning av läget i en till två meningar
- Antal mottagna personer
- Antal personer som lämnats att klara sig på egen hand
- Antal personer som av transporterats och deras destination
- Antal skadade eller kontaminerade⁶⁷ personer
- Antal inkvarterade
- Ordnings- och säkerhetsfrågor
- Transportbehov och trafikfrågor
- Antal djur och särskilda behov kopplat till dem
- Bemanningsfrågor kopplat till platser
- Resursbehov
- Behov av information
- För mottagningsplats: Antal kvarvarande förläggingsplatser.

⁶⁷ Personer som har fått ett farligt ämne på sig, som exempelvis gifter eller radioaktiva ämnen.

7.4 Spontanutrymning

Vid vissa situationer väljer personer i eller i anslutning till riskområden att utrymma på egen hand, utan att ett formellt beslut om utrymning fattats.

Vid spontanutrymning har myndigheterna troligen inte fastställt någon plats eller riktning som pekar ut vart de utrymmande bör ta vägen. Därför kan det vara svårt att förutsäga hur flödena kommer att bli.

Den planering som görs för att hantera en beordrad utrymning kan i tillämpliga delar användas för att minska negativa konsekvenser vid spontanutrymning.

Åtgärder som kan underlätta vid en spontanutrymning

- **Förtydligande om det hot som föranleder spontanutrymningen** och om att beslut om utrymning inte har fattats.
- **Trafikinformation om rekommenderade vägar** samt om blockering av vägar som leder i farliga eller på annat sätt olämpliga riktningar.
- **Tips om vad spontanutrymmande personer ska ta med sig** – detta för att undvika att behöva göra akuta insatser när det saknas exempelvis vatten, mat och värme.
- **Lämpliga platser att ta sig till** om man ändå väljer att spontanutrymma – detta för att så långt möjligt styra flödet av utrymmande personer.

7.5 Organiserade frivilliga

Vid organisering och genomförande av en storskalig utrymning är det troligt att de ansvariga aktörernas egen personal inte kommer räcka till. Det kan därför komma att behövas extra personal och en bra lösning är då att använda frivilliga försvarsorganisationer eller andra frivilligorganisationer.

Frivilligresurserna är redan organiserade på ett sätt som underlättar rekrytering, utbildning och ledning. Frivilliga kan användas som en generell resurs för olika typer av krishantering om avtal skrivs i förväg.⁶⁸

Obs! Säkerställ att de frivilliga som ingår i avtal inte är krigsplacerade för någon annan uppgift – för då kan de inte ge det stöd som behövs vid höjd beredskap. Utrymning måste kunna genomföras både i fred och i krig.

⁶⁸ Nätresurs med mer information om frivilligorganisationer:
<https://www.msb.se/sv/amnesomraden/krisberedskap--civilt-forsvar/frivilliga>.

Tänk igenom följande inför användandet av frivilliga

- **Att avtal lämpligen ingås** i redan i planeringsstadiet.
- **Vilket behov som finns.**
- **Vilka uppgifter som är lämpliga** att överlämna till frivilliga.
- **Hur snabbt** de frivilliga behöver kunna aktiveras.
- **Vilken kompetens** som de frivilliga kan bidra med.
- **Behov av utbildning** och övningar.
- **Hur en fungerande ledning av frivilliga och spontanfrivilliga kan säkerställas** vid alla platser som ska bemannas.
- **Säkerställ att de frivilliga som ingår avtal inte är krigsplacerade** för någon annan uppgift – för då kan de inte kan ge det stöd som behövs vid höjd beredskap.
- **I en nödsituation med farliga ämnen:** I dessa fall måste riskerna för de frivilliga ha beaktats genom utbildning och eventuellt utrustning. Exempelvis vid en radiologisk nödsituation får personer i allmänheten inte tilldelas uppgifter som kan leda till stråldoser som överskrider dosgränserna⁶⁹.

7.6 Spontanfrivilliga

Vid en storskalig utrymning kan det finnas ett mycket stort behov av spontanfrivilliga för att säkerställa kapacitet och uthållighet vid olika platser. Det krävs därför insikt hos offentliga aktörer om att spontanfrivilliga med stor sannolikhet kommer att dyka upp under större händelser och att det behövs en plan för hur de ska göra nytta.⁷⁰

Erfarenheter från exempelvis skogsbränderna 2014 och 2018 samt flyktingsituationen 2015 visar att det var många spontanfrivilliga som erbjöd sitt stöd.

Inom frivilligorganisationerna finns ofta metoder att organisera spontanfrivilliga.

⁶⁹ Enligt strålskyddsförordningen (2018:506) 2 kap. § 8.

⁷⁰ Sara Bondesson, Fredrik Bynander och Helena Hermansson: "Att samverka i kris. Vanliga människor i ovanliga situationer". Nordic Academic Press, 2019, s.139 (ISBN: 987-97-88909-42-8).

Viktigt: Planera för följande inför användandet av spontanfrivilliga

- **Att det finns frivilligsamordnare** ute på utrymningsplatser och mottagningsplatser med förmåga att administrera spontanfrivilliga.
- **Kriterier för bedömningen av de frivilligas lämplighet att medverka** – såsom pålitlighet, ålder, medicinska begränsningar, behov av specialmat, allergier etc.
- **Metod för att ta tillvara speciella kunskaper och färdigheter hos den frivillige** – till exempel körkort, kunskaper om sjukvård, språkkunskaper etc.
- **Formulär för kontaktuppgifter** och annan formalia.
- **Ta fram tydliga standardavtal** som reglerar arbetsgivaransvar, försäkring och ersättning till den som är frivillig.
- **Utmärkande symboler för att folk ska veta att personen arbetar som frivillig** – exempelvis varselvästar.

7.7 Transporter

En uppskattning är att antalet personer som behöver hjälp med transporter vid en utrymning varierar mellan cirka 10 och 30 procent, beroende på utrymningsområdets förutsättningar. I normala fall bör resterande 70 till 90 procent kunna förflytta sig på egen hand genom egna fordon, kollektivtrafik, cykel eller till fots.

Hanteringen av planering, genomförande och uppföljning av transporter hanteras av **transportledaren** och den funktion som hen leder.

Figur 50. Utrymning i Houston samt olika behov uttryckt i vägskyltar och symboler

7.7.1 Transporter för hjälpbehövande

Det finns många olika skäl till att personer behöver hjälp med transporter. Exempel på sådana kategorier är:

- **personer utan tillgång till eget fordon**
- **brist på drivmedel** (exempelvis bensin, diesel, ström eller gas)
- **personer som talar andra språk** och därmed behöver stöd att förstå hur de ska transportera sig
- **psykiska eller medicinska förhållanden** som förhindrar egen rörlighet
- **frihetsberövade** som kräver säkra transporter
- **förskole- och skolgruppstransporter** (om föräldrar inte hinner hämta barnen)
- **människor med djur** som kräver anpassade djurtransporter.

Åtgärder för att underlätta transporter

För att underlätta transporter för olika hjälpbehövande kan följande åtgärder vara lämpliga:

- **Identifiera och sammanställ behov** och resurstillgång.
- **Erbjud gratis kollektivtrafik** ut ur området.
- **Kommunicera tydligt vilka uppsamlingsplatser som finns** för utrymmande och informera de som inte kan ta sig till dessa att de måste anmäla detta till ett upplysningsnummer där beställningstransporter kan hanteras.
- **Uppmana människor att hjälpas åt** och att alla bilar ska vara fyllda när de kör ut ur området.
- **För särskilt känsliga personer**, exempelvis patienter på sjukhus, kan det vara en fråga om liv eller död att transporten tar så kort tid som möjligt. Därför kan det om möjligt behöva organiseras konvojer med transporter som inte får stoppas.

7.7.2 Hantera trafikflöden – underlätta framkomlighet

De som utrymmer med eget fordon utgör en stor del av de utrymmande och det kommer sannolikt att uppstå trafikproblem som påminner om rusningstrafik i storstäderna.

Följande åtgärder kan vara lämpliga för att underlätta framkomlighet och korta ner utrymningstider:

- Bedöm hur allmänheten kan förväntas välja att förflytta sig på eget initiativ. Tillgången till kollektivtrafik kan vara en avgörande faktor.
- Värdera tillgängliga vägar efter avstånd till mål, kapacitet, bärighet, skador på infrastruktur och sårbara punkter (exempelvis broar och tunnlår).
- Planera för reservvägar och fördela trafikflödena på fler vägar om möjligt.
- Om utrymningen måste ske över vatten behöver tillgång till fartyg och vägfärjor beaktas i planeringen.
- Överväg om vägar kan enkelriktas i båda körfälten för att öka kapaciteten.
- Var tydlig med vilka utrymningsvägar som ska användas i första hand och vilka som ska undvikas. Det kan finnas insatsvägar där räddningsfordon måste komma fram. Använd radioinformation, dirigerings-, vägvisnings- samt fasta och mobila skyltar.
- Säkerställ – så långt möjligt – service efter vägen i form av sjukvårdsplatser, platser för larm via fast telefon, toaletter, nödproviant, dricksvatten och drivmedel.
- Säkerställ vägassistans med specialfordon som kan bogsera undan trasiga fordon och eventuellt föra dem till verkstad.

För att hantera trafikflöden i enighet med dessa åtgärder rekommenderas ett nära samarbete mellan polisen, Trafikverket, kollektivtrafikmyndigheter, kommunala trafikverksamheter samt transportledningen i utrymningsfunktionen.

7.7.3 Transport och drivmedelsavtal

Berörda aktörer bör upprätta avtal med kollektivtrafikmyndigheter och transportbolag för alla trafikslag. Eftersom det finns risk att ett transportbolag anlitas av flera aktörer behövs en **prioriteringsordning** som anger vilka transporter som ska gå först.

En resursinventering behöver också göras och kontinuerligt uppdateras. I den bör man – om möjligt – förteckna exempelvis fordon, utrustning och förare.⁷¹ Förutom fordon måste även tillgången till drivmedel säkerställas.

Tips: Förare kan avtalas med frivilligorganisationer. Läs mer om detta i avsnitt 7.5 Organiserade frivilliga.

⁷¹ Gamla vägledningen.

Viktig information vid höjd beredskap

- Det är nödvändigt att föra en dialog med Försvarsmakten om transportresurser.
- Syftet med det är att säkerställa att den resurs som avtalats finns tillgänglig även vid höjd beredskap och krig.
- Tänk även på att denna dialog ofta omfattar sekretessbelagda uppgifter.

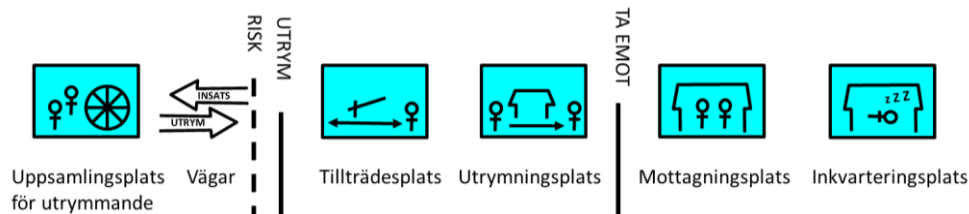
7.8 Uppsamlingsplats för utrymmande och Utrymningsplats

Vid en storskalig utrymning upprättas uppsamlingsplatser för utrymmande innanför, eller om det anses mer lämpligt precis utanför risk- eller utrymningsområdet.

Vid behov upprättas en eller flera utrymningsplatser utanför området.

Efter att utrymningen genomförts behöver även tillträdesplatser upprättas. Detta för att underlätta möjlighet att under kontrollerade former ta sig in i det utrymda området vid speciella omständigheter.

Figur 51. Översikt över de olika platserna och flödet

7.8.1 Uppsamlingsplats för utrymmande

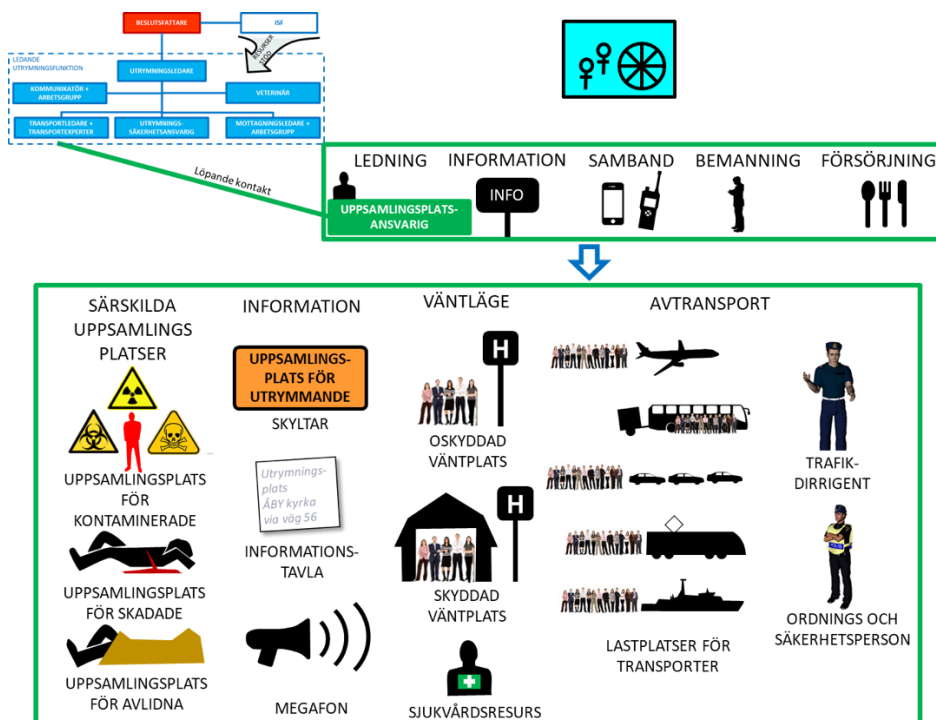
Uppsamlingsplatser för utrymmande skapas på olika ställen i utrymningsområdet. Hit beger sig människor som behöver hjälp att ta sig ut ur området.

På uppsamlingsplatser för utrymmande behövs informationstavlor, högtalare, ett flöde av transportmedel från platsen, trafikdirigering, skydd mot väder och vind samt personal som svarar för ordning.

Lämpliga uppsamlingsplatser för utrymmande är större torg eller knutpunkter där människor enkelt kan bli upphämtade och där transporter smidigt kan rulla ut från området. Vid vissa händelser kan det även behöva upprättas uppsamlingsplatser för kontaminerade, avlidna och skadade.

För planering av uppsamlingsplatser se avsnitt 3.4.2 Stödande utrymningsfunktioner.

Figur 52. Exempel på uppsamlingsplats för utrymmande

7.8.2 Utrymningsplats

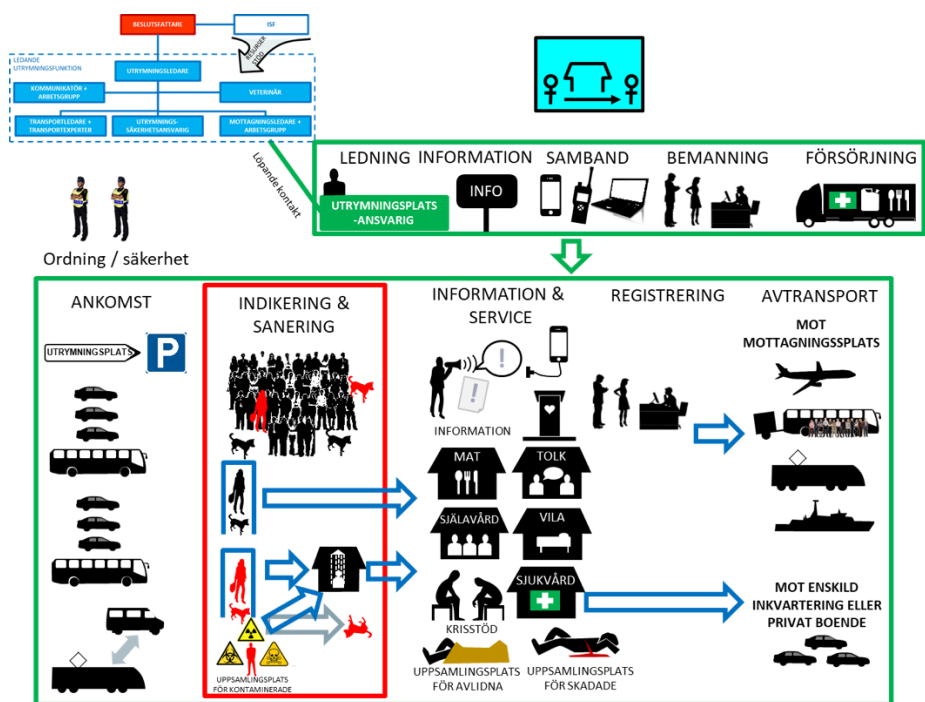
Utrymningsplatser upprättas i utkanten av utrymningsområdet för de utrymmande som har behov av stöd innan de förflyttar sig vidare till en mottagningsplats eller annat boende. Hit kan många komma gående ut ur utrymningsområdet.

För mer planering av utrymningsplatser se avsnitt 3.4.2 Stödjande utrymningsfunktioner.

Viktigt att tänka på gällande utrymningsplatser

- De personer som kan ta sig till mottagningsplatsen, utan att besöka utrymningsplatsen, ska uppmanas att göra det.
- Tiden på utrymningsplatsen bör vara så kort som möjligt.
- En **stationär utrymningsplats** kan upprättas i befintliga byggnader som normalt har andra funktioner.
- En **mobil utrymningsplats** har grundläggande utrustning packad och kan upprättas på valfri plats vid behov.
- **Organiseringen av utrymningsplatsen** bör vara i form av ett flöde där utrymmande ankommer och avtransporteras. Däremellan lämnas information och olika typer av service.

Figur 53. Exempel på utrymningsplats (om sådan används)

Sammanställning av olika funktioner på en utrymningsplats	
Ankomst	<ul style="list-style-type: none"> - Ankomst omfattar hela hanteringen av skyltning och anvisningar för att utrymmande och transporter med utrymmande ska kunna hitta till utrymningsplatsen och parkera sitt transportmedel. - Det finns också behov av transporter mellan allmänna kommunikationsmedel som järnväg eller flyg till utrymningsplatsen.
Indikering och sanering	<ul style="list-style-type: none"> - Indikering och sanering aktiveras endast om händelsen är sådan att det finns risk att kontaminerade eller smittade människor kommer till utrymningsplatsen. Planeringen omfattar då en mer strikt kontroll över alla som anländer. - Ingen – varken människa eller djur – får gå vidare in i utrymningsplatsen innan de kontrollerats genom indikering eller hälsokontroll. Om kontrollen visar på kontamination eller smitta måste sanering eller vård kunna ske om så är motiverat. - I väntan på sanering upprättas en uppsamlingsplats för kontaminerade. - Många kontaminerade kan med rätt utrustning ofta göra stora delar av saneringen själv. - Djur bör även kunna avlivas vid behov. - Läs mer om detta i avsnitt 7.10 Sanering.
Information och service	<ul style="list-style-type: none"> - Information bedöms vara en av de mest prioriterade delarna. Med rätt information undviks missförstånd och de utrymmande får en större acceptans för situationen och de krav den ställer på dem. - Annan service kan vara toaletter, tolkar, dricksvatten, måltider, kortvarig vila, själavård eller krisstöd, finansiellt stöd, laddning av telefoner, stöd med husdjur, sjukvård och hantering av skadade och avlidna. - All service vid en utrymningsstation är tänkt att vara kortvarig och syftande till att de utrymmande snabbt ska kunna transporteras vidare.
Registrering	<ul style="list-style-type: none"> - Registrering riskerar att utgöra en flaskhals i flödet genom utrymningsplatsen. - Det bedöms inte som nödvändigt för alla att registrera sig – och det rekommenderas därför att detta är valfritt och organiseras i slutet av flödet. - För de som behöver fortsatt stöd av myndigheterna med transporter och annat krävs dock en registrering. - Läs mer om detta i avsnitt 7.11 Registrering.
Avtransport	<ul style="list-style-type: none"> - Avtransport efter att de utrymda fått det stöd de behöver lämnar de platsen. Detta kan ske via en ordnad transport eller med egen transport till en mottagningsplats. - Det är här viktigt att avrapportera detta så att mottagningsledaren vet om detta.

7.9 Samband – håll kontakten mellan aktörer

Samband innebär att kunna hålla kontakten mellan geografiskt utspridda aktörer. System som säkerställer detta kallas för sambandssystem. Alla platser och utrymningsfunktionen måste ha fungerande samband, minst via radio men gärna även via e-post eller liknande system.

Det underlättar samarbetet mellan utrymningsfunktionen, utrymnings- och mottagningsplats om filer med sammanställningar kan skickas med e-post.

Hur sambandet löses i varje enskilt fall kan variera men frågan om sekretess för personuppgifter bör beaktas i planeringen. Post- och telestyrelsen (PTS) kan kontaktas för att nå mobiloperatörerna och identifiera behov av utökad mobilkapacitet.

7.9.1 Exempel på samband

Några exempel på samband som kan upprättas:

- e-post – bifoga filer med rapporter, kartor och information att sprida
- fast telefon (trådbunden telefon)
- mobiltelefon
- Rakel
- kortvägsradio för långa avstånd
- jaktradio för kortare avstånd
- bil- eller motorcykelordonnans som kör meddelanden och underlag mellan olika platser.

För mer stöd kring sambandsfrågor kan MSB:s skrifter ”Så gör du en lednings- och sambandsanalys för Rakel, MSB440” och ”Vägledning för säker och robust samverkan⁷²” vara ett stöd i arbetet.

7.10 Sanering – av människor fordon och utrustning

Människor, fordon och utrustning kan bli kontaminerade med farliga ämnen i samband med exempelvis olyckor i industrier, transporter med farligt gods eller av verkan från olika vapensystem exempelvis kärnvapen. Vid kärnkraftsolyckor är organiserad personsanering endast motiverad vid mycket stora utsläpp. Sanering från farliga ämnen hanteras i första hand på skadepplats eller nära platsen för kontamineringen.

⁷² Vägledning för säker och robust samverkan (ISBN: 978-91-7383-881-8).

Vid en utrymning finns det risk att personer, fordon och utrustning som rör sig bland de utrymmande får med sig farliga ämnen. Därför bör planering för storskalig utrymning även innefatta planera för sanering vid uppsamlings-, utrymnings- och mottagningsplatser.

7.10.1 Personsanering – sanering av människor

I detta avsnitt återges översiktlig information om sanering av främst människor (personsanering) som ett övergripande planeringsunderlag. Mer om personsanering finns att läsa i Personsanering på skadeplats⁷³ samt MSB:s Teknik vid olyckor med farliga ämnen⁷⁴.

Syftet med personsanering är att avbryta eller minska exponeringen av det eller de farliga ämnen som finns på den kontaminerade personen.

Personsanering genomförs för att förhindra följande:

- att den kontaminerade personen får skador
- att insatspersonalen skadas
- att andra människor skadas
- att omgivningen kontamineras, till exempel ambulans och andra transportfordon.

Olika metoder för personsanering	
Om en person kontamineras av	Metod för personsanering
Flyktiga gaser, såsom <ul style="list-style-type: none"> • ammoniak • klor • svaveldioxid: 	- saneras genom avklädning
Flytande och frätande ämnen:	- ska kläs av och därefter spolas med vatten i minst 15 minuter.
Radioaktiva ämnen:	- saneras genom avklädning och avspolning.

⁷³ "Personsanering på skadeplats", regional samordningsfunktion Gävleborg, Länsstyrelsen Gävleborg, Rapport 2016:1.

⁷⁴ "Teknik vid olyckor med farliga ämnen" av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB308.

Livräddande personsanering – genomförs skyndsamt

Livräddande personsanering är en omedelbar sanering som genomförs i syfte att rädda liv. Den utförs av räddningstjänstens personal i nära anslutning till skadeplatsen.

Livräddande sanering genomförs om den drabbade personligen blivit kontaminerad av ett ämne som är farligt för personen själv och för den sjukvårdspersonal som ska genomföra den fullständiga personsaneringen och/eller den medicinska behandlingen.

Obs! Livräddande personsanering ska genomföras skyndsamt.

Fullständig personsanering – tidskrävande

Fullständig personsanering innebär att alla skadliga ämnen avlägsnas från en person. Detta kan vara tidskrävande och i vissa fall krävs även att man undersöker om personen i fråga har blivit kontaminerad på insidan av kroppen.

I vanliga fall genomförs fullständig personsanering av sjukvårdspersonal i en fast saneringsenhet på ett sjukhus. Saneringsenheterna på sjukhusen har sällan kapacitet för mer än ett fåtal personer samtidigt.

Vid en storskalig utrymning där stora volymer människor har kontaminerats kan sanering istället förläggas till utrymnings- eller mottagningsplats.

Enskild personsanering

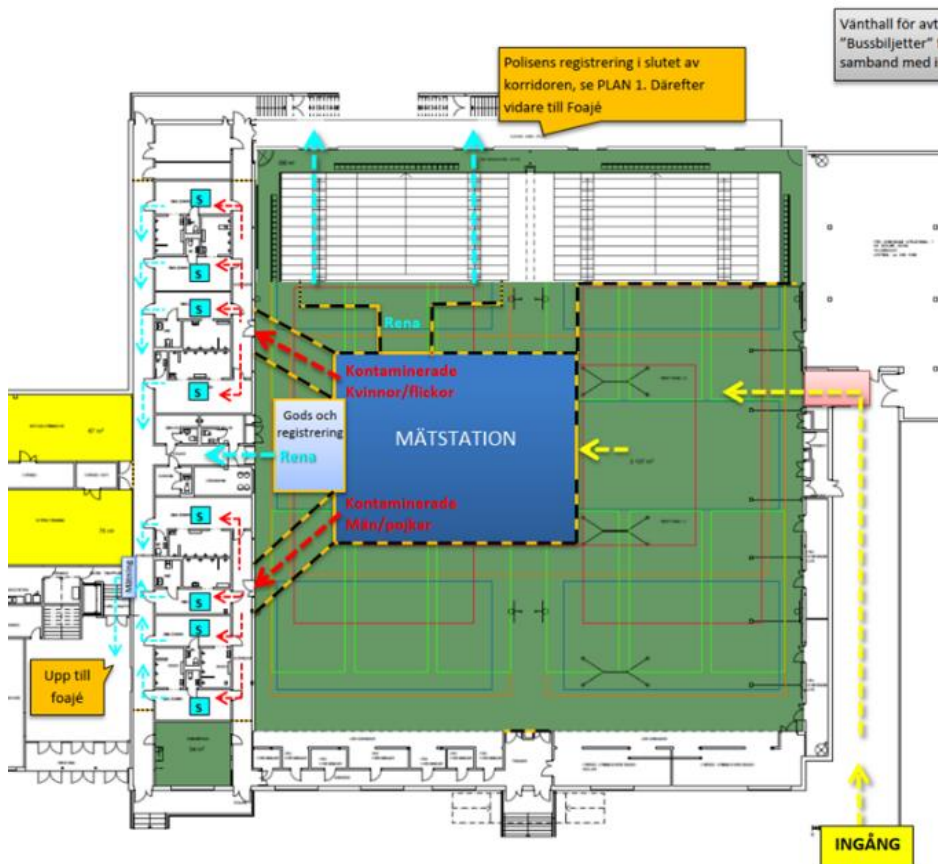
Enskild personsanering är en sanering som en person genomför själva genom att duscha med tvål och vatten på en plats som individen väljer själv. Enskild personsanering kan också omfatta byte av kläder samt regelbunden tvätt av händerna.

Ansvar för enskild personsanering ligger på individen.

Den som genomför en utrymning kan ge rekommendationer om enskild personsanering vid behov, exempelvis efter en olycka med farliga ämnen där nivåerna inte motiverar att sanering genomförs av sjukvårdspersonal.

Här följer ett exempel på sanering från Halland år 2013.

Figur 124. Del av bana för indikering och sanering av utrymmande människor i gymnastiksal vid kärnkraftsolycka i Halland 2013⁷⁵

Vid ett försök år 2013 i Halland gjordes tidsstudier på hur lång tid det skulle ta att vid en utrymningsstation hantera 97 försökspersoner som exponerats för radioaktivt nedfall.⁷⁶

Av försökspersonerna var 36 ”kontaminerade” med radioaktiva ämnen i håret. Försökspersonerna gick mellan olika moment (se figur 54) och klockades vid mätstationer.

Tiderna lades samman för att se hur lång tid det tog för att hantera kontaminerade respektive rena personer. Resultatet i exemplet blev att den totala tiden för att hantera alla 97 personer var 1 timme och 17 minuter.

Genomsnittlig genomloppstid för de som var rena blev 16 min och 36 sekunder. De kontaminerade som var tvungna att sanera sig genom duschning och andra åtgärder fick en genomloppstid på 27 minuter och 16 sekunder i genomsnitt.

⁷⁵ Bild: Ludwig Jägerfall: "Utrymning vid en kärnteknisk olycka – Rapport om tidsåtgången vid en utrymning på mottagningsplats Sparbankshallen". Länsstyrelsen Hallands län, 2013.

⁷⁶ Källa: Ludwig Jägerfall: "Utrymning vid en kärnteknisk olycka – Rapport om tidsåtgången vid en utrymning på mottagningsplats Sparbankshallen". Länsstyrelsen Hallands län, 2013.

Räkneexempel för saneringsarbetets genomströmning

Det finns många faktorer som påverkar hur snabbt arbetet vid en saneringsplats går och även den procentuella fördelningen mellan kontaminerade och rena kan variera.

Med reservation för dessa osäkerheter ger beräkningarna i följande räkneexempel ändå en indikation om hur lång tid som genomströmning av olika antal personer kan ta.

- De 97 personerna i exemplet från Halland var klara efter 1 timme och 17 minuter.
- 970 personer skulle då kunna ta 12 timmar och 55 minuter att hantera.
- Slutligen skulle 1 940 personer kunna ta runt 25 timmar och 50 minuter att hantera. Detta skulle leda till omfattande köbildning och troligen ett stort behov av personal som kan säkerställa ordning och säkerhet samt försörjning av mat och dricksvatten i den volymen väntande personer. En annan lösning är att upprätta flera parallella utrymningsplatser eller renodlade saneringsplatser.

Viktigt att tänka på för att undvika korskontamination

Det är av stor vikt att man upprätthåller gränserna mellan det rena och kontaminerade området på en plats där sanering genomförs – annars finns risk för **korskontamination**.

Genom att säkerställa följande minskar man risken:

- att endast sanerade personer befinner sig på den rena sidan
- att personal som genomför saneringen alltid saneras själva innan de går över till den rena sidan efter avslutad arbetsinsats.

7.11 Registrering vid utrymningsbeslut

Det kan vara svårt att få en fullständig bild över alla som befinner sig i utrymningsområdet och därmed påverkas av ett utrymningsbeslut. Därför kan både enskilda individer och samhällsaktörer ha nytta av registrering – men det är inte rimligt att räkna med att alla ska registrera sig.

7.11.1 Viktigt att möjliggöra registrering på distans

Eftersom många människor inte kommer att passera en utrymningsplats är det en fördel att möjliggöra registreringen på distans genom att uppmana invånare att t.ex. ringa ett telefonnummer eller använda en tillfällig webbplats eller webbsida.

Om inte myndigheter skapar denna möjlighet kommer invånare troligen själva att börja skapa grupper i sociala medier för att hitta varandra och lösa praktiska problem. Därför är det bättre att tillhandahålla sådana grupper redan från början så att det finns möjlighet till viss kontroll.

7.11.2 Att tänka på vid registrering

- **Registrering bör vara frivillig:** I flöden på olika platser bör registreringen vara frivillig och placeras i slutet av olika flöden för att inte skapa flaskhalsar – såvida det inte måste ske tidigt kopplat till säkerhet eller medicinska hänsyn.
- **Polisen lämplig som huvudansvarig:** Vid en utrymning är det lämpligt att polisen är huvudansvarig för registrering, detta i enlighet med polisens rutiner för nationell katastrofregistrering.
- **Etiska ställningstaganden.** Vid registrering behöver hänsyn tas till den personliga integriteten och lagstiftningen kring personuppgiftshandling (EU:s dataskyddsförordning General Data Protection Regulation, GDPR).
- **Verksamheter som måste flytta själva:** De verksamheter som måste flytta ansvarar själva för att nödvändiga handlingar finns åtkomliga på distans eller tillgängliga på papper. Hit hör exempelvis patientjournaler, internregister och personallistor eller barnlistor.

7.11.3 Olika skäl att registrera sig

Några olika skäl att registrera sig:

- **För att kunna nyttja service från socialtjänsten** måste kommunen veta vilka som behöver stöd i enlighet med socialtjänstlagen (2001:453).
- **Polisen behöver veta vilka personer som eventuellt kan ha försvunnit.** Detta för att om nödvändigt efterspana eller eftersöka dem i enlighet med lagen om skydd mot olyckor (LSO). Dessa personer registreras som eftersökta personer.
- **Enskilda individer kan ha behov av att få riktad information** för att kunna få tillfälligt boende eller ersättning, vilket därmed måste kunna skickas ut via kontaktvägar som tydligt framgår i registreringen.
- **Vid utrymning av nötkreatur, grisar, får och getter** ska förflyttningen anmälas till Jordbruksverkets centrala djurdatabas. Detta går bra att göra i efterhand när man nått mottagningsplatsen.
- **Personer som ska transporteras mellan olika platser bör registreras** för att underlätta för transportledningen och mottagningsledaren.

7.12 Säkerhet vid utrymning

7.12.1 Genomsök området vid beordrad utrymning

Vid en beordrad utrymning bör det – så långt det är praktiskt möjligt – säkerställas att berörda människor har lämnat området.

Polismyndigheten är oftast ansvarig för eftersökning av försvunna personer.⁷⁷

I och med det har polisen även rätt kunskaper för att ansvara för genomsökning av ett utrymt område och för efterforskning av försvunna personer i ett sådant område.

⁷⁷ Se 4 kap. 4 § LSO och 4 kap. 11 § i FSO.

Polismyndighetens Allmänna råd om polisinsatser vid kärnkraftverk m.m.

Polismyndigheten har gett ut allmänna råd om polisens polisinsatser vid kärnkraftverk m.m. Av de allmänna råden framgår följande:

- **När befolkningen utrymts ur ett område kommer polisen säkerställa att ingen person längre vistas där.** Arbetet med genomsökning organiseras systematiskt, samtidigt som givna strålskyddsföreskrifter beaktas.
- **Polispersonalen kan indelas i grupper, där varje grupp får till uppdrag att genomsöka ett bestämt avgränsat område.** Genomsökningen dokumenteras genom markering på kartor och i protokoll över vilken polispersonal som genomsökt och tidpunkten när detta skett. Markeringen att genomsök har skett bör göras på själva byggnaden eller dess entrédörr.
- **Om man misstänker att någon person finns i en byggnad eller lägenhet måste en närmare undersökning ske.**
- **Särskild uppmärksamhet ägnas åt äldre, rörelsehindrade, sjuka, ensamma eller isolerat boende personer.** I detta avseende bör god hjälp kunna erhållas genom upplysningar från kommun och regioner.
- **Vid åtgärder till sjöss och i skärgården** etableras samarbete med Kustbevakningen.

7.12.2 Bevakning för att skydda egendom vid utrymning

Ett utrymt område riskerar att bli föremål för tjuvar och plundrare. Observera att detta en viktig faktor redan i samma stund som individer ska fatta beslut om de ska lämna sina hem eller inte.⁷⁸

Människor kan vägra utrymma om myndigheterna misslyckas att visa att området kommer att bevakas och skyddas på ett trovärdigt sätt – såvida det inte finns en uppenbar och omedelbar fara för människors liv och hälsa.

Även om människor har utrymt så kan just oro för egendom leda till att individer eller grupper återvänder till det utrymda området för att säkerställa att inget händer med egendomen. Denna problematik kan i sin tur leda till stora risker för människors liv och hälsa.

Dessutom kräver många försäkringsbolag att egendomen inte lämnas obebakad för att de senare ska godkänna ersättningsanspråk från drabbade.

⁷⁸ CCCM CLUSTER (2014): "THE MEND GUIDE – Comprehensive guide for Planning Mass Evacuations in Natural disasters", s. 85.

Ett utrymt område måste av dessa skäl spärras av och patruller med rätt befogenheter måste röra sig runt eller i området för att säkerställa att egendomen i området skyddas.

Vid beordrad utrymning rekommenderas därmed att bevakning säkerställs. Hur själva bevakningen organiseras beror däremot på riskerna för de personer som ska sköta bevakningen kopplat till utrymningsorsakerna. Om det finns lämpliga platser med god överblick kan stationär övervakning ske.

Gör följande överväganden kring bevakning av egendom	
I fredstid:	<ol style="list-style-type: none"> 1. I fredstid är det polisens arbete att bevaka och avvisa människor från ett utrymt område 2. Det är även möjligt att använda personer som inte är poliser – exempelvis Försvarmaktens personal och vaktbolag. Dessa kan övervaka (spana) och rapportera till polisen, utan att dessa personer själva gör några ingripanden. 3. Även privata vaktbolag kan göra ett så kallat envarsingripande och ingripa beroende av skälet till utrymningen, exempelvis vid stöld i ett utrymt område. Envarsingripande är ett svenskt juridiskt begrepp för den rättighet som envar – det vill säga vem som helst – har att i vissa speciella situationer gripa personer som begått brott. Det kräver inte några särskilda befogenheter.
Vid höjd beredskap:	Både polis och militärpolis kan sköta bevakningen vid höjd beredskap

Polismyndighetens allmänna råd om polisinsatser

Polismyndigheten har gett ut allmänna råd om polisens insatser vid kärnkraftverk m.m. Av de allmänna råden framgår följande.⁷⁹

”Utrymt område bevakas av Polisen. Såväl stationär som rörlig bevakning bör förekomma. Bevakningsplatserna bör väljas med hänsyn till att man därifrån har tillräcklig utsikt över vägarna till området.

I sammanhanget ägnas särskild uppmärksamhet åt att polismännen ska kunna vistas där utan risk för sin hälsa.”

7.12.3 Ordning och säkerhet

Människor som tvingas att utrymma kan komma att utsättas för stora påfrestningar. Det kan leda till situationer där det uppstår säkerhetshot för att enstaka individer eller grupper ändrar sitt beteende, tar sig friheter på andras bekostnad eller begår brott.

I internationella planer för storskalig utrymning tar man alltid upp behovet att vara uppmärksam på och förebygga samt hantera sådana säkerhetshot för de utrymmande och den personal som hanterar de som utrymmer. Eftersom vi i Sverige inte har samma erfarenheter är det viktigt att vi tar lärdom av detta och gör en plan för dessa frågor.

Exempel på säkerhetsfrågor att beakta:

- Att säkerställa att barn är med sina föräldrar eller släktingar och inte har hamnat med främlingar som utnyttjar situationen.
- Att personer på väg ut ur området förhindras att plundra, exempelvis butiker och bostäder som står tomma.
- Att det vid knappa resurser sker en rättvis fördelning av förnödenheter och att distributionen av förnödenheter skyddas och sker på lämpligt sätt.
- Att det vid köbildning undviks oroligheter i stora folkmassor.

⁷⁹ Rikspolisstyrelsens allmänna råd om polisinsatser vid kärnkraftverk m.m. – Beredskapsorganisationen vid kärnkraftsolycka; RPSFS 2001:2.

Åtgärder vid storskalig utrymning

Följande åtgärder rekommenderas särskilt uppmärksamhet vid en storskalig utrymning.

- Säkerhetsbedömning för att identifiera och motverka oordning och säkerhetshot vid transporter
- Utbildad personal som svarar för allmän ordning och säkerhet på utsedda platser som exempelvis väktare och ordningsvakter
- Vid behov: mandat, utbildning och utrustning för att kunna söka efter vapen och tillhyggen hos de utrymda
- Parallellt arbete för att förebygga eller hantera normal brottslighet
- Förebygga och hantera trakasserier eller våldsamheter kopplade till olika kön, religion eller liknande
- Förebygga och hantera övergrepp mot barn
- Motverka diskriminering vid utdelning av förnödenheter och tjänster.

Polisens verksamhet och uppgifter

Polisens verksamhet ska främja rättvisa och trygghet vilket syftar till att upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att i övrigt tillförsäkra allmänheten skydd och annan hjälp. Detta innebär att polisen även ska säkerställa ordning och säkerhet vid en storskalig utrymning.

Några av Polismyndighetens uppgifter:

1. Förebygga, förhindra och upptäcka brottslig verksamhet och andra störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten.
2. Övervaka den allmänna ordningen och säkerheten och ingripa när störningar har inträffat.
3. Utredda och beivra brott som hör under allmänt åtal.
4. Lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp, när sådant bistånd lämpligen kan ges av polisen.⁸⁰

⁸⁰ Polislag (1984:387).

7.12.4 Tillträdesplatser

Det kommer nästan alltid, av varierande skäl, att finnas behov att återbesöka det utrymda området. Det kan därför vara lämpligt att upprätta tillträdesplatser vid riskområdets yttre avspärningar. En tillträdesplats är en liten vägspärrliknande enhet som har mandatet att tillfälligt ge tillträde till det utrymda området om riskerna med det är acceptabla.

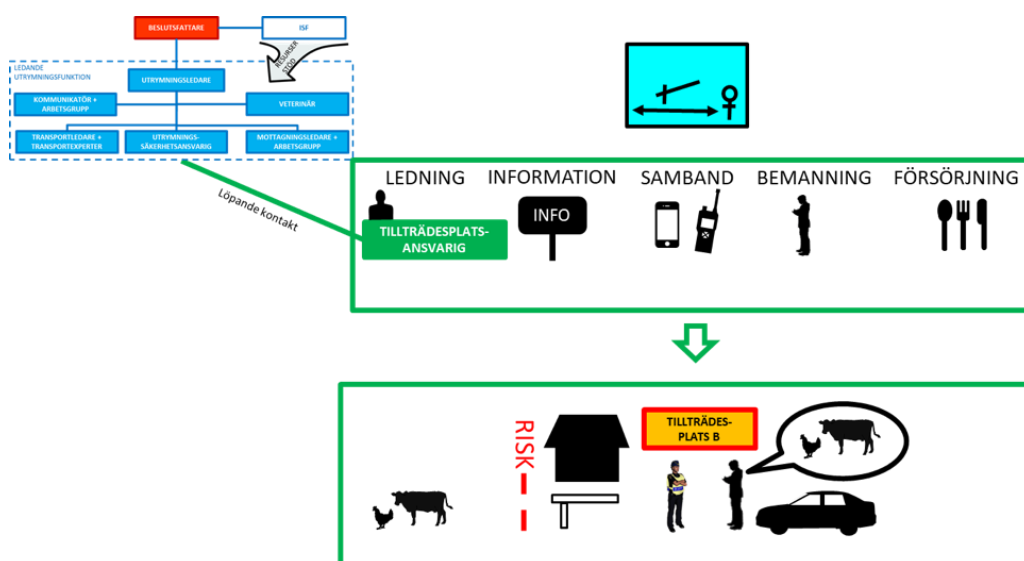
Tillträdesplatserna påminner om vägspärrar, men vänder sig till personer med **giltiga skäl** att återbesöka det utrymda området.

Giltiga skäl kan vara exempelvis

- utfodring av djur som lämnats kvar,
- hämtning av mediciner,
- tillsyn av samhällsviktiga funktioner etc.

Genom att skapa tillträdesplatser minskar antalet spontana och okända försök att ta sig in i området utan myndigheternas kännedom.

Figur 55. Principskiss av tillträdesplats

Bemanning av tillträdesplatser

Tillträdesplatser bemannas med personal som har följande:

- **Befogenhet att besluta om tillfälligt tillträde** till riskområdet.
- **Tillgång till löpande information** om läget och riskerna i område.
- **Kompetens att bedöma de kända riskerna** för att bege sig in i området.
- **Rutiner för att besluta om passage** – vilket ska dokumenteras med:
 1. Skälet till tillträdet
 2. Vem som beslutat om det
 3. Vem som passerat in
 4. Tid när de ska vara tillbaka.

Det kan vara nödvändigt att ha utrustning för sjukvård och sanering vid dessa platser då det kan bli en plats dit sent utrymmande söker sig för hjälp.

Om tillgången till resurser är god kan det vara fördelaktigt att samla de som har behov av tillträde i gemensamma övervakade transporter, där de olika behoven löses på ett samordnat sätt.

8 Ta emot

- Registrering
- Inkvartering
- Information

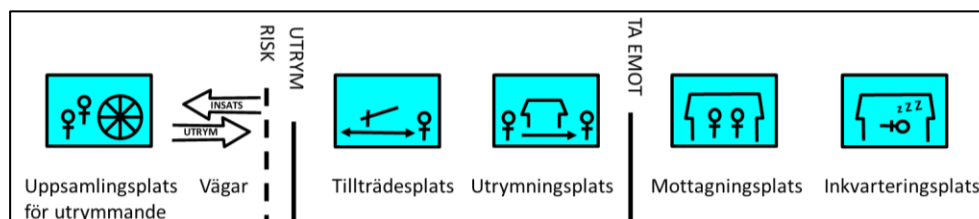
Detta avsnitt handlar om de utrymdas tillfälliga boende fram till dess att återflyttning är möjlig samt en situation där hotet är bestående och de utrymda måste förbli utrymda i mer permanenta boenden.

Enligt socialtjänstlagen har kommunerna det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver.

8.1 Mottagningsplatser och -områden

Mottagningsplatsen syftar till att erbjuda uppehålle för utrymmande som behöver inkvarteras under en längre tid, men även service för de som uppehåller sig där tillfälligt. Mottagningsplatser och utrymningsplatser har liknande sammansättning av resurser, men runt mottagningsplatsen finns även inkvarteringsplatser.

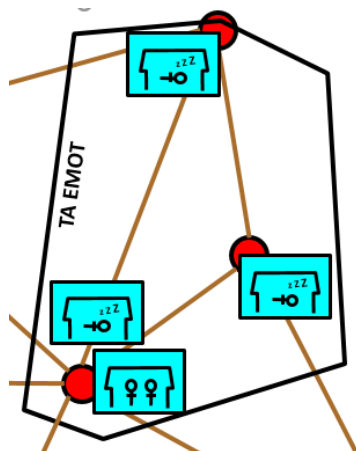
Figur 56. Mottagningsplatsens placering i det gemensamma flödet

En mottagningsplats med tillhörande inkvarteringsplatser kallas för ett **mottagningsområde**. Skälet till att göra mottagningsområden är att tydliggöra vilket område som är tillgängligt för mottagningsplatsansvarige att leta efter inkvarteringsplatser. Risker är annars att flera mottagningsplatser försöker boka upp samma inkvarteringsplats.

Mottagningsplatser och mottagningsområden upprättas oftast på större avstånd från det utrymda området än utrymningsplatser. Detta främst för att avlasta trycket efter förläggingsplatser nära det utrymda området, men ibland även för att skapa marginaler ifall hotet skulle förvärras och riskområdet skulle behöva utökas.

Figur 57. Illustration om beslut om återflyttning mottagningsplats med två inkvarteringsplatser inom ett mottagningsområde

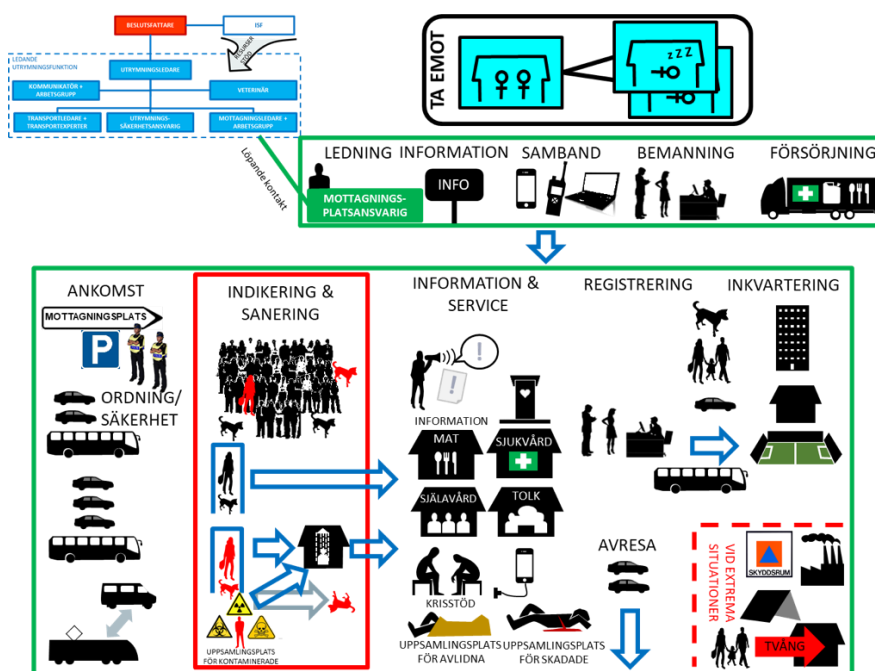
8.1.1 Mottagningsplatsens organisation – ett flöde

Organiseringen av mottagningsplatsen bör vara i form av ett flöde, där utrymmande ankommer, får akut hjälp och sedan fördelas till inkvarteringsplatser. Däremellan lämnas information och olika typer av service. Om det anses lämpligt med hänsyn till riskerna kan mottagningsplatsen placeras nära utrymningsområdet. I ett sådant scenario behövs inte utrymningsplatser.

8.1.2 Mottagningsplatsens olika funktioner

En mottagningsplats kan ha många olika funktioner. Figur 58 visar en principskiss över sådana funktioner, vilka därpå beskrivs detaljerat i text.

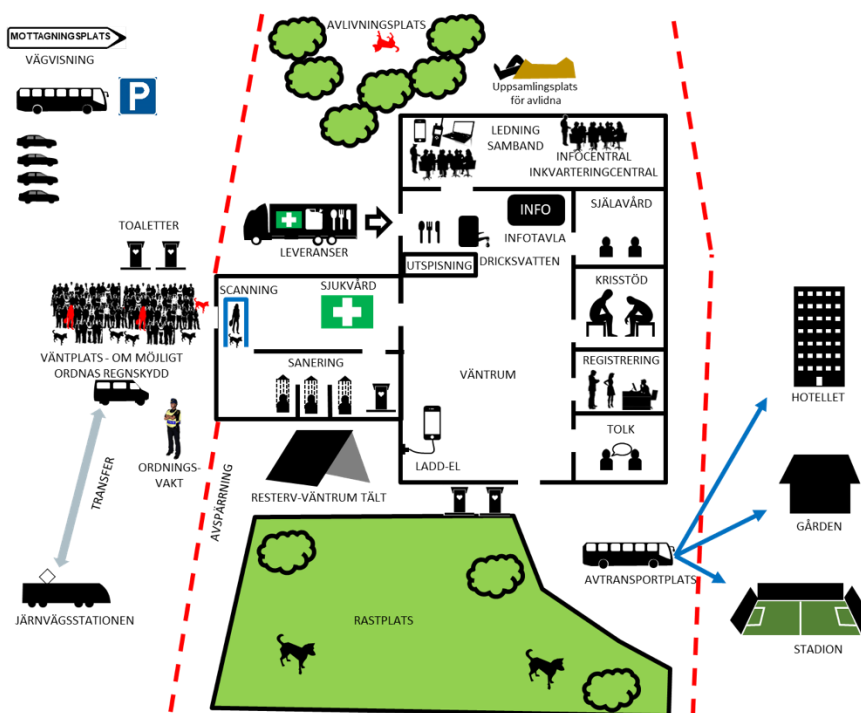
Figur 58. Principskiss över en mottagningsplats olika funktioner

Sammanställning av mottagningsplatsens olika funktioner	
Funktion:	Beskrivning:
Ankomst	<ul style="list-style-type: none"> - Ankomst omfattar hela hanteringen av skyltning och anvisningar för att utrymmande och transporter med utrymmande ska kunna hitta till platsen och parkera sitt transportmedel. - Det finns också behov av transporter mellan allmänna kommunikationsmedel som järnväg eller flyg till platsen.
Indikering och sanering Läs mer i avsnitt 7.10 Sanering	<ul style="list-style-type: none"> - Indikering och sanering aktiveras endast om händelsen är sådan att det finns risk att kontaminerade eller smittade människor kommer till mottagningsplatsen. - Planeringen omfattar då en mera strikt kontroll över alla som anländer, där ingen människa eller djur får gå vidare in i mottagningsplatsen innan de kontrollerats genom antingen indikering eller hälsokontroll. - Om kontrollen visar på kontamination eller smitta måste sanering eller vård kunna ske om så är motiverat. - I väntan på sanering upprättas en uppsamlingsplats för kontaminerade. - Många kontaminerade kan med rätt utrustning ofta göra stora delar av saneringen själv. - Djur bör kunna avlivas vid behov.
Information och service	<ul style="list-style-type: none"> - Information och service utgör mottagningsplatsens viktigaste del. - Information bedöms vara en av de mest prioriterade delarna. - Med rätt information undviks många missförstånd och de utrymmande får en större acceptans för situationen och de krav den ställer på dem. - Fältinformatörer leder informationsverksamheten. - Annan service kan vara toaletter, tolkar, dricksvatten, måltider, vila, själavård, krisstöd (psykosocialt omhändertagande), finansiellt stöd, laddning av telefoner och enklare sjukvård eller remittering till mer kvalificerad sjukvård. - Planering måste även ske för hantering av skadade och avlidna.
Registrering Läs mer i avsnitt 7.11 Registrering	<ul style="list-style-type: none"> - Registrering riskerar att utgöra en flaskhals i flödet genom mottagningsplatsen. - Det bedöms inte som nödvändigt för alla att registrera sig och MSB rekommenderar därför att detta är valfritt och organiseras i slutet av flödet. - För de som begär inkvartering är registrering ett krav för att kunna anvisas en inkvarteringsplats.

Forts. Sammanställning av mottagningsplatsens olika funktioner	
Funktion:	Beskrivning:
Avresa	<ul style="list-style-type: none"> - Avresa för merparten av de som utryms bedöms kunna ordnas med egen transport. - Efter att den service som man har haft behov av nyttjats lämnar de mottagningsplatsen. - För de som vill ha stöd med transport sker genom en registrering av behov.
Inkvartering Läs mer i avsnitt 8.2 Inkvarteringsplatser	<ul style="list-style-type: none"> - För de som vill ha stöd med transport sker genom en registrering av behov. - Inkvartering för merparten av de som utryms bedöms kunna ordna egen inkvartering genom att bo hos bekanta i sommarstugor eller liknande. - Efter att den service som man har haft behov av nyttjats så lämnar man mottagningsplatsen. - För de som vill ha stöd med boende sker genom en registrering av behov. Sedan anvisas dessa personer en inkvarteringsplats som kan vara i samma byggnad eller kräver transport en bit från mottagningsplatsen. Detta arbete leds av en inkvarteringsledare som kommer att behöva stöd av flera personer att handlägga denna inkvarteringsprocess.

Figur 59. Principskiss av en mottagningsplats

8.1.3 Skapa utrymme för sällskapsdjur i nära anslutning till mottagningsplatsen

Med tanke på såväl allergier som en del människors rädsla för djur, kan det inte förväntas att djurägare och djur kan inrymmas under samma tak på en mottagningsplats.

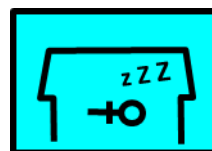
Däremot bör målsättningen vara att det finns ett tillgängligt utrymme för sällskapsdjur i **nära anslutning** till mottagningsplatsen för människor.

Utrymmen för hästar ställer särskilda krav på utrymmet och kan vara svårare att lägga i direkt anslutning till människornas mottagningsplatser.

Djurutrymmen bör ha en ansvarig skötare som säkerställer skötsel och djurvälstånd, till exempel en person från någon frivilligorganisation. Detta är i synnerhet en fördel då ägarna kan vara skadade eller av andra skäl oförmögna att ta hand om sina djur.

8.2 Inkvarteringsplatser

Alla människor som lämnar sina hem behöver någonstans att bo. I de flesta fall kan människor ordna det på egen hand, men i vissa fall behöver samhället bistå med inkvarteringsplatser.

Enligt lagen (2006:546) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap kan kommunen vid höjd beredskap beordra innehavare av byggnad eller bostadslägenhet att upplåta sin bostad och utrustning åt utrymda.

Exempel på inkvarteringsplatser	
Tillfälliga inkvarteringsplatser	Mindre bekväma alternativ (vid behov)
<ul style="list-style-type: none">- Campingplatser- Fartyg- Församlingshem- Gymnastiksalor eller idrottsanläggningar- Hotell- Kyrkor- Militärförläggningar – Obs! Beakta folkrätten vid höjd beredskap- Rum hos privatpersoner som frivilligt erbjuder sig- Skolor- Vandrarhem	<ul style="list-style-type: none">- Tält- Fabrikslokaler- Förråd eller magasin- Skyddsrum- Parkeringshus <p>Dessa gäller vid situationer där antalet utrymmande är så stort att de tillfälliga inkvarteringsplatserna inte räcker.</p> <p>I dessa situationer behöver det finnas en förberedd planering för mindre bekväma alternativ.</p>

8.2.1 Inkvarteringsplatser kan ha varierad standard

Standarden på de inkvarteringsplatser som erbjuds kan givetvis variera, vilket medför en del nödvändiga prioriteringsåtgärder:

- **Beakta följande:**
 - behov av att separera kvinnor och män
 - möjlighet för familjer att bo tillsammans
 - möjlighet till utrymmen för barn.
- **Riskgrupper kan behöva bättre standard än andra** – exempelvis gravida, äldre och sjuka.
- **Vid val av inkvartering behöver det säkerställas att påverkan på samhället i övrigt blir så liten som möjligt.** Yrkesverksamma personer bör om möjligt ha chans att kunna ta sig till sina arbetsplatser inom rimlig tid och barn har rätt till förskole- och skolomsorg.
- **Antalet toaletter måste dimensioneras i förhållande till antalet boende.** Ett minimum är ungefär en vattentoalett per 60 personer, enligt erfarenheter från stora idrottsevenemang, exempelvis orienteringstävlingen O-ringen som förlägger cirka 10 000 människor i tillfälliga bostäder under åtta dygn.

8.2.2 Prioritera behov vid inkvartering

Följande tabell visar hur olika behov kan prioriteras.

Exempel: Hur man kan prioritera behov		
Nödvändigt	Rekommenderat	Önskvärt
<ul style="list-style-type: none">☐ Livräddande vård☐ Dricksvatten☐ Mat☐ Skydd mot väder – värme, kyla och nederbörd☐ Säkerhet	<ul style="list-style-type: none">☐ Kommunikation (samband)☐ Tvättmöjlighet☐ Grundläggande sjukvård☐ Möjlighet att medföra servicehund☐ Toalett☐ Tillgänglighetsanpassning☐ Personligt stöd och självvård☐ Information☐ Blöjor och bindor	<ul style="list-style-type: none">☐ Sängkläder☐ Extrakläder☐ Dusch/-ar☐ Sängar☐ Tolkar☐ Möjlighet för djur☐ Aktiviteter för barn☐ Finansiellt stöd☐ Juridisk rådgivning☐ Stöd att hitta anhöriga☐ Underhållning☐ Internet☐ Transportstöd

9 Återflytta

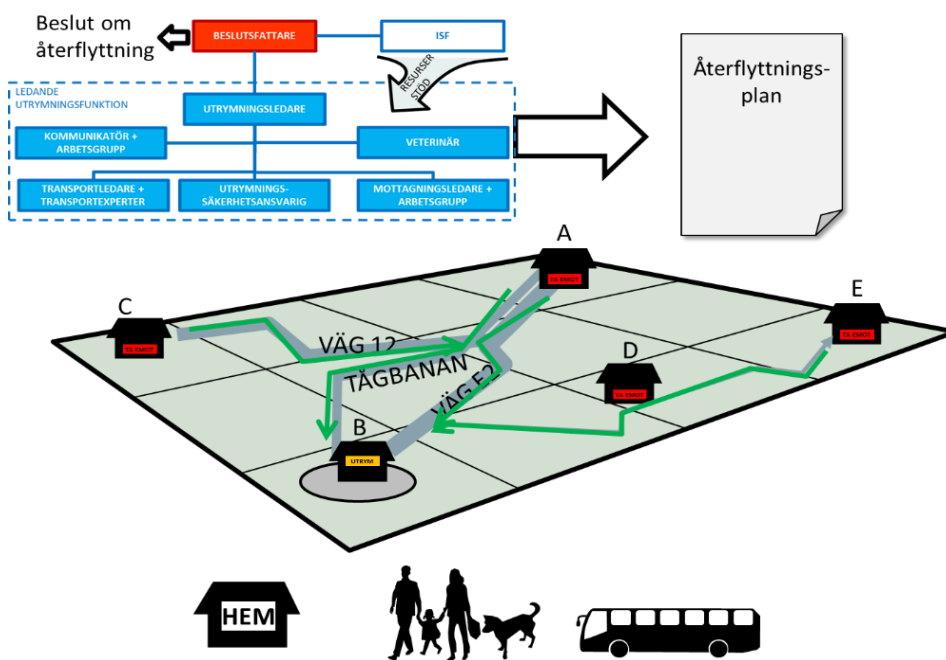
- Återflyttningsplan
- Plan för permanent boende

9.1 Återflyttning

Allt eftersom utrymningen genomförs kommer belastningen på utrymningsfunktionen att förändras från att utrymma och inkvartera till att börja planera för återflyttning.

Att börja arbeta med planering för återflyttning **så tidigt som möjligt** är en fördel, eftersom det ger mer tid att lösa många praktiska frågor innan behoven uppstår.

Figur 60. Principskiss av beslut om återflyttning

9.1.1 Vad bör ingå i en återflyttningsplan?

Följande information bör framgå i en återflyttningsplan:

- Orsakerna till beslutet att återflytta.
- Eventuella kvarvarande risker.
- Tid för när återflyttning ska inledas.
- Vilket utrymningsområde som återflyttningen gäller (ifall det finns många utrymda områden).
- Prioriterade samhällsviktiga verksamheter vars personal bör återflyttas först för att vara tillgängliga för de återflyttade – t.ex. socialtjänst, polis, räddningstjänst, sjukvård, banker, vattenverk etc.
- Kategorier av människor som ska återflytta – ifall återflyttning ska ske partiellt.
- Skyddsåtgärder under återflyttningen – bland annat för egendom där personer återflyttat senare än andra.
- Beredskap att hantera personer vars hem förstörts.
- Var och när information om återflyttningen kommer finnas tillgänglig.
- Trafikinformation – t.ex. om det behöver regleras lämpliga vägar och kollektiva transporter.
- Vem som är utrymningsledare och kontaktuppgifter till denne.

9.1.2 Information till återflyttande – när faran är över

När faran är över ska allmänheten informeras om att beslutet att utrymma har hävts, om att det är tid för återflyttning samt tydlig information om vad som gäller.

Information till återflyttande bör innehålla följande:

- Fakta om vidtagna åtgärder** – att beslutet att utrymma har hävts, att det är tid för återflyttning och om sådant som återstår – samt tydlig information om vad som gäller i nuläget.
- Specifikation över eventuella områden som är riskfyllda att vistas i.**
- Kontaktuppgifter** – vart kan den enskilde vända sig vid frågor?
- Upplysningar** – hur kan den enskilde söka ekonomisk ersättning?
- Transporter** – även för individer som behöver hjälp med förflyttning.

9.1.3 Dialog med drabbade och närstående

Kommunikation med drabbade och närstående kan behöva pågå under lång tid. I det arbetet finns ofta frågor som ingen aktör har tydligt ansvar för, vilket gör det extra viktigt med ett aktörsgemensamt samarbete. Även om det akuta skedet är avslutat kräver den aktörsgemensamma kommunikationen fortsatt inriktning och samordning.

Den aktörsgemensamma kommunikationen kan handa om att hantera frågor om ersättning, återställning av platsen, skuld- och ansvarsfrågor, minneshögtider eller årsdagar.

I en sådan situation kan det vara särskilt viktigt att aktörerna

- organiserar arbetet utifrån att det kan behöva pågå under lång tid, samt
- arbetar i nära dialog med berörda, exempelvis genom intresseorganisationer eller andra tillgängliga strukturer.⁸¹

9.1.4 Ekonomisk ersättning och försäkringsfrågor

Ekonomisk ersättning och försäkringsfrågor regleras på olika sätt beroende på händelse. Exempelvis finns det för kärntekniska olyckor speciella försäkringar hos nordiska kärnforsäkringspoolen. Det är därför viktigt att informera allmänheten om hur de ansöker om ersättning från sina försäkringsbolag.

Bestämmelser om ersättning mellan kommuner och myndigheter finns bland annat i följande lagstiftning:

- Lagen (2003:778) om skydd mot olyckor
- LEH – den reglering som utgör grunden för kommunernas och regionernas förberedelser inför och hantering av en krissituation är lagen om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap
- Socialtjänstlag (2001:453) (SoL).

9.1.5 Tidsåtgång för återflytt

I motsats till utrymningen sker återflyttningen oftast vid flera olika tidpunkter. De flesta människor löser sin återflyttning på egen hand, och i andra fall sker det genom ett samspel mellan den utrymda och den mottagande kommunen.

Efter en kärnteknisk, kemisk eller biologisk händelse bör också oro för hälsorisker bland de återflyttande tas i beaktande. Erfarenheter från Fukushima visar att oron för eventuella hälsorisker i många fall är större än kontamineringen i sig, vilket kan bidra till att medborgare väljer att inte återflytta alls.

⁸¹ Kriskommunikation vid samhällsstörningar, s.50.

Om återflytten kräver boende i tillfälliga bostäder eller om utrymningen inneburit att barn behövt byta skola, kan även det ge negativa konsekvenser för benägenheten att vilja återflytta.⁸²

Vid händelser där organiserad återflyttning behöver ske, exempelvis för vårdinrättningar och fängelser, kan arbetet ta olika lång tid beroende på antal återflyttande och deras behov. Det är av stor vikt att anläggningarna besiktas inför återflytten så att inga onödiga risker uppstår när personerna återflyttats.

Efterhand som människor återflyttar stängs mottagningsplatser och återlämnas till den ordinarie verksamhet som bedrivs där.

⁸² MSB379: "Analys av samhällskonsekvenser efter radioaktiva utsläpp i Japan 2011", s.47–49 (ISBN 978-91-7383-217-5).

10 Definitioner

I denna lista med definitioner presenteras vissa termer och begrepp även på engelska. Detta för att underlätta samverkan med utländska aktörer.

Vidare innehåller denna lista vissa benämningar som inte förekommer i vägledningen i övrigt. Syftet med det är att förklara uttryck som kan förekomma i utrymnings-sammanhang, men som vi inte funnit behov att använda i vägledningen av varierande skäl.

Term eller begrepp	English explanation	Definition
Beordrad utrymning	Mandatory evacuation	Utrymning som beordras med stöd av lagen om skydd mot olyckor (LSO), polislagen eller utrymningslagen.
Beslutsfattare	Decision-maker	Den organisation, funktion eller roll som har mandatet att, för den givna situationen, fatta ett utrymningsbeslut eller annat beslut.
Beställningstransport	Designated emergency transports for those unable to self-evacuate	Transport av utrymmande, som inte själva kan ta sig till utrymningsplats.
Drabbade	Those affected	Människor som påverkas av en krissituation.
Drabbat område	Affected area	Område som påverkas av en krissituation.
Enskild inkvartering	Separate non-commercial lodging	Inkvartering som inneboende hos familj eller enskild. MSB:s anmärkning: Hit räknas också de som själva kan ordna sin egen inkvartering i tex. Fritidshus, hos släkting etc.
Evakuering Synonym: Utrymning	Evacuation	Förflyttning av människor ut ur ett riskområde för att skydda och rädda liv och hälsa. MSB:s anmärkning: Utrymning och evakuering är synonymer. I denna vägledning används ordet utrymning på grund av att det ordet används i svensk lagstiftning.

Term eller begrepp	English explanation	Definition
Fara	Hazard <i>or</i> threat	(saknas)
Förlägga	Provide shelter	Anvisa förläggingsplats för utrymda samt säkerställa driften av denna plats.
Förvarna	Early warning	Möjligheten att med varnings-system tidigt uppmärksamma krishanterande aktörer och allmänheten om en fara.
Inflyttningsförbud	Ban on moving into a specific area	Förbud flytta in i ett område på grund av skyddsskäl. MSB:s anmärkning: Beslutas av länsstyrelsen vid höjd beredskap.
Inkvartera	House <i>or</i> Provide accommodation	Anvisa förläggingsplats för utrymda samt säkerställa driften av denna plats.
Inrymning	Shelter-in-place <i>or</i> Stay indoors	Att få människor att stanna inomhus eller ta sig till skyddsrum. MSB:s anmärkning: Inrymning sker ofta med uppmaning om stängda fönster, dörrar och ventilation. Skyddsrum används vid höjd beredskap.
Insatsväg	Emergency access road	Väg som räddningspersonal nyttjar och som därför bör hållas så fri som möjligt.
Inriktnings- och samordningsfunktion (ISF)	-	ISF är en icke-permanent grupp aktörer som tar fram överenskommelser om inriktning och samordning. MSB:s anmärkning: Gemensamma grunder för samverkan och ledning vid samhällsstörningar, s. 79. MSB (2014).

Term eller begrepp	English explanation	Definition
Kollektiv inkvartering	Public shelter	Inkvarteringar på t.ex. hotell, vandrarhem, fritidsbyar, sporthallar av utrymda där gemensam inkvartering tillämpas.
Kommunikatör	Communications Officer	Person som arbetar med kommunikation.
Kris	Crisis	Händelse som avviker från det normala, innebär en allvarlig störning eller överhängande risk för en allvarlig störning i viktiga samhällsfunktioner och kräver skyndsamma insatser.
Kriskommunikation	Crisis communication	Kommunikation under en pågående krishändelse.
Kvarstannare	Those who stay behind <i>Or</i> Stay behinds	Personer som inte vill utrymma och personer med ansvar för samhällsviktiga funktioner som måste stanna kvar i utrymt område.
Markstridsområde	Area at risk of ground warfare	Ett område som bedöms kunna bli utsatt för omfattande markstrider i ett tidigt skede.
Mottagningsledare	Deputy for Evacuation Area	Person som samordnar mottagnings- och inkvarteringsverksamheten inom ett område med en till flera utrymnings- och mottagningsplatser.
Mottagningsområde	Reception Zone	Område med en mottagningsplats och tillhörande inkvarteringsplatser. För större geografiska områden kan en hel kommun eller ett län även benämnas som ett mottagningsområde.
Mottagningsplats	Reception Area	Plats där utrymda personer vid behov får hjälp med bland annat inkvartering.
Mottagningsplats-ansvarig	Deputy for Reception Area	Person som ansvarar för en mottagningsplats och befinner sig där.
Omflyttning	Relocation	Vid höjd beredskap, förflyttning av människor inom ett riskområde för att skydda och rädda liv och hälsa.

Term eller begrepp	English explanation	Definition
Partiell utrymning	Partial evacuation	Vid förestående hot, utrymma människor som är svåra att flytta på kort tid ur ett område. Syftet är att underlätta utrymning i ett snabbt läge.
Rekommenderad utrymning	Advised evacuation	Utrymning som rekommenderas av myndigheterna.
Risk	Risk	En sammanvägning av sannolikheten för att en händelse ska inträffa och de konsekvenser händelsen kan leda till.
Riskkommunikation	Risk Communication	Kunskapsuppbyggnad om risker och de förberedelser och åtgärder som behöver vidtas före en kris inträffar.
Riskområde	High risk area	Område inom vilket skada på människor, miljö eller egendom kan befaras eller där ytterligare skada kan ske.
Samhällsstörningar	Disruptive events <i>or</i> Critical societal disruption	De företeelser och händelser som hotar eller ger skadeverkningar på det som ska skyddas i samhället.
Samhällsviktig verksamhet	Critical infrastructure	Verksamhet, tjänst eller infrastruktur som upprätthåller eller säkerställer samhällsfunktioner som är nödvändiga för samhällets grundläggande behov, värden eller säkerhet.
Skyddsobjekt	Specific buildings, locations, areas, and other objects that have been granted a higher level of protection	Vissa byggnader, anläggningar, områden och andra objekt som enligt skyddslagen (2010:305) har beviljats förstärkt skydd.
Skyddsrum	Shelter <i>or</i> Bomb shelter <i>or</i> Air raid shelter	Utrymmen för skydd av befolkningen i krig. MSB:s anmärkning: Se lagen (2006:545) om skyddsrum.

Spontanutrymning	Spontaneous self-evacuation Voluntary evacuation	Utrymning som sker utan att den beordrats av myndigheter.
Term eller begrepp	English explanation	Definition
Storskalig utrymning	Mass evacuation	Utrymning av människor ut ur ett riskområde som omfattar stora områden, stad eller stadsdel för att skydda och rädda liv och hälsa.
Stridsfältsutrymning	Evacuation from the battlefield or combat zone	I samband med väpnad konflikt, utrymning av ett område där det finns fara för stridshandlingar eller redan pågår sådana. MSB:s anmärkning: För att förenkla för allmänheten används det generella ordet utrymning vid kommunikation.
Tillträdesplats	Re-entry point	Plats där utrymda eller andra kan få hjälp om det finns behov (och riskerna medger) att tillfälligt få tillträde in i det utrymda området.
Transportcentral	Logistics Centre	Plats varifrån kollektiva transporter leds samt begäran om beställningstransporter mottas.
Transportexpert	Experts from different modes of transportation	Expert för en eller flera transportslag som stödjer transportledaren i arbetet med att planera, genomföra och följa upp transporter i samband med utrymning.
Transportledare	Deputy for Transport Logistics	Koordinerar de transporter för alla transportslag som aktörerna behöver göra för att stödja utrymningsförloppet samt upprättande av uppsamlingsplatser för utrymmande.
Trygghetspunkt	A meeting place for people in need of comfort and support during major societal crises	En mötesplats dit människor kan vända sig vid större kriser i samhället.
Typhändelse	An identified incident with specific consequences	Händelse av bestämd omfattning och med bestämd konsekvens.

Term eller begrepp	English explanation	Definition
Uppsamlingsplats för utrymmande	Designated Emergency Evacuation Location and Collection point	Plats dit utrymmande kan bege sig för att få hjälp med transport ut ur utrymningsområdet.
Uppsamlingsplats-ansvarig	Deputy for Designated Emergency Evacuation Location and Collection point	Ansvarar för en uppsamlingsplats för utrymmande och befinner sig där.
Utflyttningsförbud	A ban on residents leaving the area without special permission	Beslut att boende av skyddsskäl inte får lämna området. MSB:s anmärkning: Beslutas av Länsstyrelsen vid höjd beredskap.
Utrymd	Evacuee	En individ som utrymt.
Utrymning Synonym: Evakuering	Evacuation	Förflyttning av människor ut ur ett riskområde för att skydda och rädda liv och hälsa. MSB:s anmärkning: Utrymning och evakuering är synonymer. I denna vägledning används ordet utrymning på grund av att det ordet används i svensk lagstiftning.
Utrymningsberedning	-	Beslutsprocessen för att fatta ett beslut om utrymning.
Utrymningsberedskap	Emergency Evacuation Preparedness	En ökad medvetenhet och förmåga att snabbt utrymma ett område.
Utrymningsledare	Evacuation officer	Utsedd person som samordnar verkställandet av ett utrymningsbeslut.
Utrymningsområde	Evacuation area	Område som omfattas av utrymningen. MSB:s anmärkning: Utrymningsområdet kan vara detsamma som riskområdet eller större i syfte att underlätta kommunikation till utrymmande (gator, sjöar naturliga gränser).
Utrymningsplan	Emergency Evacuation Plan	Plan för hur en utrymning initieras och genomförs.
Utrymningsplats	Designated Emergency Evacuation Location	Plats utanför riskområdet som upprättas för information, sanering, samordning av transporter med mera.

Term eller begrepp	English explanation	Definition
Utrymningsplatsansvarig	Deputy for Evacuation Area	Person som ansvarar för en utrymningsplats och befinner sig där.
Utrymningsväg	Evacuation route	Väg där förflyttning sker av utrymda.
Utrymningszon	Evacuation zone	Delområde inom ett utrymningsområde som anges med en benämning för att kommunicera att utrymning ska ske.
Utrymningszon	Evacuation zone	Ett sätt att inom en tätort fördela belastningen på vägar, järnvägar och annan infrastruktur genom att dela in en tätort i zoner och anvisa olika vägar för olika zoner.
Återflyttning	Organized return <i>or</i> Organized re-entry	Återvändande till utrymt område sedan myndigheter upphävt förbud att vistas i området.
Återströmning	Spontaneous return <i>or</i> Spontaneous re-entry	Tillfälligt spontant återvändande till utrymt område.

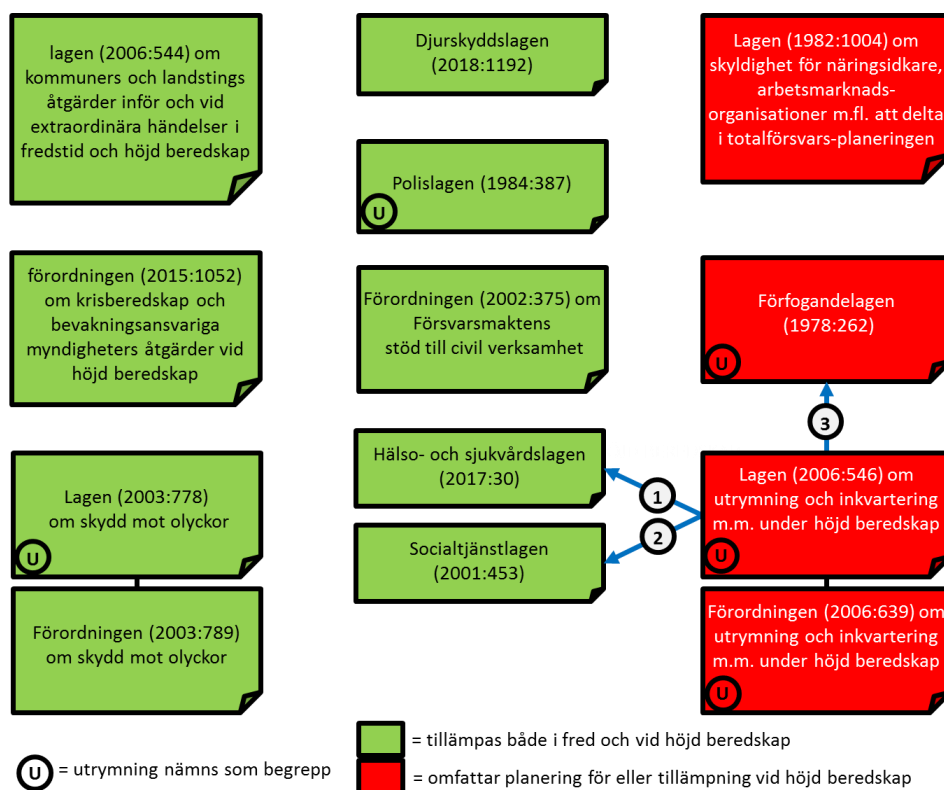
Bilagor

Bilaga 1: Styrande författningar

Utrymning kan beslutas med stöd av lagen (2003:778) om skydd mot olyckor, polislagen (1984:387) eller, under höjd beredskap, lagen (2006:546) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap. Det finns emellertid även en del andra författningar som är av relevans vid planeringen och genomförandet av storskaliga utrymningar som exempelvis Förordning (2017:870) om länsstyrelsernas krisberedskap och uppgifter vid höjd beredskap.

Figur 13. Översikt av de författningar som bedömts som mest relevanta vid storskalig utrymning

Siffrorna 1, 2, 3 i figuren förtydligar sambanden mellan de olika lagarna.

Alla organisationer behöver ta reda på vad lagstiftningen kräver av dem vid en utrymning. De aktörer som tillsammans planerar bör därför genom samverkan⁸³ komma överens om hur tillgängliga resurser redan i planeringsstadiet bör inriktas och samordnas i planen. Här följer en översikt av de författningar som bedömts som mest relevanta i samband med planering och genomförande av utrymning.

Lagen (2006:544) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (LEH) och förordningen (2006:637) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap

Lagen syftar till att kommuner och regioner ska minska sårbarheten i sin verksamhet och ha en god förmåga att hantera krissituationer i fred. Detta görs genom analys, planering, utbildning och övning. Därigenom ska kommunerna och regionerna också uppnå en grundläggande förmåga till civilt försvar.

Med extraordinär händelse avses en sådan händelse som avviker från det normala. Det kan vara allvarliga störningar eller överhängande risker för en allvarlig störning i viktiga samhällsfunktioner. Sådana händelser kräver skyndsamma insatser av en kommun eller en region. Om en extraordinär händelse uppstår i fredstid framgår av lagen att kommunerna, inom sitt geografiska område, ska verka för att:

- olika aktörer i kommunen samverkar och uppnår samordning i planerings- och förberedelsearbetet
- de krishanteringsåtgärder som vidtas av olika aktörer under en sådan händelse samordnas, och
- informationen till allmänheten under sådana förhållanden samordnas

Lagen öppnar upp för ett effektivare beslutsfattande i en kommun eller region när en samhällsstörning ställer krav på snabba och koordinerade beslut inom flera olika nämnders ansvarsområden. LEH:s regler möjliggör bland annat för kommunen och regionen att aktivera en särskild krisledningsnämnd som, i enlighet med vad kommunen själv i förväg bestämt om detta, tillfälligt kan överta andra nämnders ansvar.

Enligt LEH är kommunerna och regionerna skyldiga att förbereda sig och ha en plan för hur extraordinära händelser ska hanteras.

⁸³ MSB (2014), Gemensamma grunder för samverkan och ledning, ISBN:978-91-7383-507-7 sid 20 punkt nr 3.

Förordningen (2015:1052) om krisberedskap och bevakningsansvariga myndigheters åtgärder vid höjd beredskap (krisberedskapsförordningen)

Bestämmelserna i krisberedskapsförordningen syftar till att statliga myndigheter ska minska sårbarheten i samhället och utveckla en god förmåga att hantera sina uppgifter inför och under fredstida krissituationer vid höjd beredskap.

Varje myndighet, vars ansvarsområde berörs av en krissituation, åläggs i förordningen att vidta de åtgärder som behövs för att hantera konsekvenserna av denna. Myndigheterna ska samverka och stödja varandra vid en sådan krissituation. I förordningen utpekas **länsstyrelse** som en sammanhållande funktion mellan lokala aktörer och den nationella nivån inom sitt geografiska område.

Lagen (2003:778) om skydd mot olyckor (LSO) och förordningen (2003:789) om skydd mot olyckor (FSO)

Det övergripande syftet med LSO är att bereda människors liv, egendom och miljö ett likvärdigt skydd mot olyckor utifrån de lokala förutsättningarna. Lagen reglerar bland annat kommunens och statens ansvar för räddningstjänst både i fred och under höjd beredskap.

Räddningsledaren får, vid en kommunal eller statlig räddningsinsats, fatta beslut om utrymning enligt denna lag. Räddningsledaren kan i samband med insats begära stöd från annan kommun eller statlig myndighet. Kommuner och statliga myndigheter har en långtgående skyldighet att bistå så länge det inte allvarligt hindrar deras vanliga verksamhet.

Den aktör som – med stöd av lagen – har beslutat om avspärning eller utrymning, ska i skäligen omfattning hjälpa till med att ordna uppehälle för dem som till följd av åtgärden är i behov av det. Polismyndigheten ska också enligt lagen lämna den hjälp som behövs vid utrymning.

Förordningen reglerar varningsanordningar för befolkningen och utrymning vid kärnkraftsolycka. Länsstyrelsen ska i de län som har kärnkraftverk upprätta ett program för räddningstjänsten där utrymning ingår.

Länsstyrelsen ta över ansvaret för räddningstjänsten i en eller flera kommuner som berörs av en räddningsinsats, om insatsen är särskilt omfattande eller det finns andra synnerliga skäl. Om räddningsinsatserna även innefattar statlig räddningstjänst, ska länsstyrelsen ansvara för att räddningsinsatserna samordnas. Länsstyrelsen ansvarar också för räddningstjänst vid utsläpp av radioaktiva ämnen.

Djurskyddslagen (2018:1192)

Lagen syftar till att säkerställa ett gott djurskydd och främja en god djurvälstånd och respekt för djur. Djur ska behandlas väl, skyddas mot onödigt lidande och sjukdom. De har också bland annat rätt till foder, dricksvatten, och tillsyn, samt att

kunna utföra sådana beteenden som de är starkt motiverade för och som är viktiga för deras välbefinnande (naturligt beteende).

Polislagen (1984:387)

Av lagen framgår att polisens arbete syftar till att upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att i övrigt tillförsäkra allmänheten skydd och annan hjälp. Lagen reglerar bl.a. Polismyndighetens verksamhet.

Om det av särskilda skäl kan anses finnas en risk att ett brott, som innebär allvarlig fara för liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom, kommer att förövas på en viss plats får en polisman vidta vissa åtgärder i syfte att avvärja brottet eller bereda skydd mot det.⁸⁴ Bestämmelsen omfattar bl.a. en rätt för polisen att stänga av, utrymma eller förbjuda tillträde till ett hus, rum eller annat ställe.

Förordningen (2002:375) om Försvarsmaktens stöd till civil verksamhet

Förordningen reglerar Försvarsmaktens stöd till statliga myndigheter, kommuner, regioner och enskilda. Försvarsmakten får lämna stöd om Försvarsmakten har resurser som är lämpliga för uppgiften och det inte allvarligt hindrar dess ordinarie verksamhet eller dess medverkan enligt lagen (2003:778) om skydd mot olyckor (LSO).

När stöd lämnas enligt denna förordning gäller följande

- Försvarsmaktens personal får inte användas i situationer där det finns risk för att den kan komma att bruka tvång eller våld mot enskilda.
- Försvarsmaktens personal får inte utsättas för en inte obetydlig risk för skada.
- Försvarsmakten ska ta ut avgifter för stöd som lämnas. Full kostnads-täckning ska uppnås – såvida inte stödet lämnas till en annan statlig myndighet.

Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) (HSL)

Hälso- och sjukvårdslagen innehåller bestämmelser om hur hälso- och sjukvårdsverksamhet ska organiseras och bedrivas. Lagen gäller för samtliga vårdgivare samt regioner och kommuner som huvudmän.

Personer som har behövt lämna sin region på grund av ett utrymningsbeslut har likväl rätt till en fungerande sjukvård enligt HSL.

⁸⁴ 23 § i polislagen (1984:387).

Enligt Lagen (2006:546) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap, har kommuner och landsting även under höjd beredskap skyldighet att ta hand om dem som omfattas av ett utrymningsbeslut enligt Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) (koppling nr 1 i figuren).

Socialtjänstlagen (2001:453)

Lagen reglerar socialtjänstens verksamhet. Enligt lagen ansvarar kommun för socialtjänsten inom sitt område, och har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver. Som huvudregel ansvarar den kommun där den enskilde vistas för stöd och hjälp.

Om den enskilde är bosatt i en annan kommun än vistelsekommunen, ansvarar bosättningskommunen för det stöd och den hjälp som den enskilde behöver. Om det står klart att en annan kommun än vistelsekommunen ansvarar för stöd och hjälp åt en enskild, är vistelsekommunens ansvar begränsat till akuta situationer.

Av LEH framgår att en kommun, som till följd av en extraordinär händelse har mottagit en person från en drabbad kommun, exempelvis på grund av utrymning, har rätt till ersättning från den drabbade kommunen.

Enligt Lagen (2006:546) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap har kommuner även under höjd beredskap skyldighet att ta hand om dem som omfattas av ett utrymningsbeslut enligt socialtjänstlagen (2001:453)

Förfogandelagen (1978:262)

För att tillgodose totalförsvarets eller folkförsörjningens ofrånkomliga behov av egendom eller tjänster, som inte kan tillgodoses på annat sätt, får det allmänna under vissa förutsättningar ta i anspråk privat egendom genom förfogande. Lagen sätter upp regler för sådana förfoganden.

Den som, efter föreläggande från kommunen, inkvarterar någon i sin bostad enligt lagen (2006:546) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap, har rätt till skäligen ersättning. Ersättningen prövas enligt förfogandelagen.

Lagen (2006:546) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap och Förordning (2006:639) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap

I utrymningslagen finns bestämmelser om utrymning och inkvartering under höjd beredskap. Regeringen eller länsstyrelsen får besluta om utrymning av ett område det har blivit eller kan antas bli utsatt för stridshandlingar och utrymningen är nödvändig för att skydda befolkningen, eller det i området behöver vidtas militära åtgärder av väsentlig betydelse och åtgärderna allvarligt försvåras om inte utrymning sker.

Polismyndigheten har enligt lagen en skyldighet att hjälpa till vid sådan utrymning.

Lagen pekar också ut ett ansvar för kommuner och regioner att i skälig omfattning lämna hjälp till de kommuner och regioner som i större omfattning får ta emot befolkningen. Kommuner och regioner är också skyldiga att ta hand om dem som omfattas av ett utrymningsbeslut enligt bl.a. socialtjänstlagen (2001:453) och hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

Kommunen har enligt utrymningslagen rätt att förelägga enskilda om att upplåta bostad och utrustning åt den som behöver en bostad på grund av beslut om utrymning eller på grund av att denne till följd av krigshändelser tvingats lämna sin ordinarie bostad.

Bilaga 2: Aktörer

Nedan presenteras en sammanställning av aktörer som i olika delar kan ha en roll vid planering och/eller genomförande av en storskalig utrymning.

Figur 62. Exempel på aktörer som arbetar med utrymningsplanering

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)

MSB ansvarar för frågor om skydd mot olyckor, krisberedskap och civilt försvar, i den utsträckning inte någon annan myndighet har ansvaret. Ansvaret avser åtgärder före, under och efter en olycka, kris, krig eller krigsfara.

MSB har ett omfattande stödjande och samordnande uppdrag som aktualiseras både vid en kris och vid höjd beredskap. I detta uppdrag ingår bland annat att se till så att berörda aktörer får tillfälle att samordna åtgärder, att samordna information till allmänheten och medier, att effektivt använda samhällets samlade resurser och internationella förstärkningsresurser samt att samordna stödet till centrala, regionala och lokala organ i fråga om information och lägesbilder.

Vidare ska MSB utifrån en nationell riskbild upprätthålla beredskap med stödresurser för att kunna bistå i samband med allvarliga olyckor och kriser och vid höjd beredskap.

MSB ska även, på central nivå, främja att LSO följs. Myndigheten har i uppdrag att samordna kommunernas räddningstjänster på nationell nivå och stödja dem i deras verksamhet. Om det vid omfattande kommunala räddningsinsatser finns ett konkurrerande behov av förstärkningsresurser får MSB, på begäran av en eller flera räddningschefer, prioritera och fördela tillgängliga resurser. MSB utövar även tillsyn över räddningstjänsternas verksamhet.

Kopplat till storskalig utrymning kan MSB medverka genom att vägleda den aktör som ansvarar för utrymningen hur planeringen bör genomföras, men även stödja samordningen under en pågående händelse om det behövs. MSB har också möjlighet att understödja med förstärkningsresurser.

MSB:s uppgift

MSB företräder det civila försvaret på central nivå i frågor som har betydelse för avvägningen mellan civila och militära behov av samhällets resurser.

MSB ska även stödja berörda aktörer i planeringen för det civila försvaret. Myndigheten ska särskilt verka för att aktörerna samordnar planeringen samt för att samordning sker i förhållande till det militära försvaret.

MSB har vidare ett ansvar att se till att nödvändiga åtgärder vidtas inom befolkningskyddet. Det innebär bland annat

- att MSB kontrollerar att Sveriges skyddsrum har tillräcklig skyddsförmåga
- att MSB beslutar om nybyggnation av skyddsrum
- att MSB ansvarar för varningssystemet VMA (Viktigt Meddelande till Allmänheten).
- I sitt ansvar för befolkningskyddet omfattas även frågor kopplat till utrymning.

Som tidigare nämnts får MSB, efter samråd med Försvarmakten och Polismyndigheten, meddela föreskrifter för hur utrymning ska planläggas. MSB får vidare besluta om vilka områden som ska planläggas för utrymning.

Kommunerna

Som framgått tidigare har kommunen, i egenskap av geografiskt områdesansvarig, en särskilt samordnande roll enligt lagen (2006:544) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap.

I ansvaret ligger att samverka och samordna planering och förberedelser, att samordna de krishanteringsåtgärder som vidtas och samordna informationen till allmänheten.

Kommunen har ansvaret för alla människor som verkar och vistas i kommunen. För de boende i kommunen har kommunen ett långtgående ansvar även vid en utrymningssituation.

Kommunen ansvarar bland annat för följande.

- Genomförandet och planeringen för utrymning inom ramen för räddningstjänst.
- Samordning i planeringsarbetet mellan aktörer i kommunens geografiska område.
- Vård- och omsorg för personer som inte kan ta hand om sig själv på ett eller annat sätt.
- Utrymning av vårdtagare i alla kommunala verksamheter.
- Mottagning och inkvartering av utrymda från egen eller annan kommun.
- Information till och kommunikation med människor som bor, verkar eller vistas i kommunen.
- Information till och kommunikation med utrymda från kommunen som tillfälligt vistas i annan kommun än hemkommunen.
- Hantering av samhällsviktiga verksamheter, exempelvis dricksvattenförsörjning, avlopp, kommunikationssystem, renhållning etc.
- Återflyttning.

Länsstyrelser

Länsstyrelsen har det regionala områdesansvaret i fråga om planering och hantering av kriser och vid höjd beredskap. Det innebär att länsstyrelsen ska vara en sammanhållande funktion mellan lokala aktörer, som exempelvis kommuner, regioner och näringsliv, och den nationella nivån inom sitt geografiska område.

Länsstyrelsen har vidare ett ansvar att verka för att regionala risk- och sårbarhetsanalyser sammanställs, att nödvändig samverkan sker inom länet och med närliggande län, att under kris samordna verksamhet mellan kommuner regioner och myndigheter, och att vid en kris se till att information till allmänheten och företrädare för massmedia samordnas.⁸⁵

Vid sidan av länsstyrelsens roll som samordnande aktör kan länsstyrelsen själv vara den aktör som ansvarar för det operativa arbetet vid en händelse. Det är främst i LSO med tillhörande förordning, det framgår när länsstyrelsen har ett sådant ansvar.

Om en räddningsinsats, som den kommunala räddningstjänsten ansvarar för, är särskilt omfattande eller det finns andra synnerliga skäl kan länsstyrelsen ta över ansvaret för räddningstjänsten. I dessa fall är det länsstyrelsen som ansvarar för

⁸⁵ 6 § förordningen (2015:1052) om krisberedskap och bevakningsansvariga myndigheters åtgärder vid höjd beredskap.

alla delar av räddningstjänsten och alltså även beslutar om ingrepp i annans rätt som kan aktualisera utrymningar.

Vidare är länsstyrelsen ansvarig för räddningstjänsten vid en kärnteknisk olycka. Också då är det länsstyrelsen som tar ställning till hur räddningsinsatsen ska genomföras och beslutar om bland annat utrymning ska fattas och hur den ska organiseras. Vid en kärnteknisk olycka ansvarar länsstyrelsen även för saneringen efter olyckan.

Om länsstyrelsen har ett operativt ansvar vid en händelse gäller fortfarande länsstyrelsens regionala områdesansvar och den samverkande roll som följer av detta ansvar. I dessa fall måste länsstyrelsen arbeta parallellt med det samverkande arbetet och med de operativa uppgifterna.

Länsstyrelsen har särskilda uppgifter vid höjd beredskap. I förordningen om länsstyrelsernas krisberedskap och uppgifter vid höjd beredskap finns specialregler som aktualiseras direkt om Sverige är i krig eller, om Sverige inte är i krig, efter särskilt beslut av regeringen.

När dessa regler har aktiverats är länsstyrelsen den högsta civila totalförsvarsmyndigheten inom länet. Länsstyrelsen ska då

- samordna de civila försvarsåtgärderna
- verka för att verksamheten hos civila myndigheter och andra civila organ av betydelse för försvarsansträngningarna bedrivs med enhetlig inriktning
- samordna det civila och det militära försvaret i samråd med Försvarmakten
- se till att länets tillgångar fördelas och utnyttjas så att försvarsansträngningarna främjas.

Länsstyrelsen har då även mandat att besluta om utrymning, inflyttningsförbud och utflyttningsförbud.

Regionerna

Regionerna ansvarar bl.a. för hälso- och sjukvård⁸⁶ och kollektivtrafik⁸⁷.

Regionen ska planera sin hälso- och sjukvård så att en katastrofmedicinsk beredskap upprätthålls. Varje region ska ta fram en katastrofmedicinsk beredskapsplan. Även andra planer av betydelse för den katastrofmedicinska beredskapen ska beaktas i arbetet.⁸⁸

⁸⁶ Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

⁸⁷ Lagen (2010:1065) om kollektivtrafik.

⁸⁸ Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om katastrofmedicinsk beredskap (SOSFS 2013:22).

I samband med en utrymning bör regionerna främst ansvara för:

- Upprätthållande av hälso- och sjukvård i alla skeden.
- Hantering av sjukvårdsinsatser.
- Upprätthållande av katastrofmedicinsk beredskap.
- Beslut om utrymning av vårdenhet.
- Sjuktransporter och ambulansverksamhet med transportmedel som är särskilt inrättade för ändamålet.
- Inkvartering och fortsatt vård av patienter på annan plats.
- Information till och kommunikation med patienter och anhöriga
- Återflyttning av patienter.

Regionen ska planera för samverkan vid allvarlig händelse (SSFS 2013:22). Vid planering för storskalig utrymning är det nödvändigt att ha en dialog med andra regioner om deras mottagningskapacitet.

I varje län ska det finnas en regional kollektivtrafikmyndighet som oftast organiseras av regionen. I egenskap av kollektivtrafikmyndighet är regionerna en viktig aktör som behöver involveras i planeringen för storskalig utrymning, bl.a. vad gäller:

- hantering av transportresurser
- identifiering av lämpliga uppsamlingsplatser för utrymmande där transportmedel enkelt kan användas
- flöden av utrymmande
- eventuellt biljettlöst åkande för utrymmande personer.

Polismyndigheten

I Polismyndighetens uppgifter ingår att förebygga brott, hindra störningar av den allmänna ordningen och säkerheten, ingripa när sådana har inträffat, bedriva utredning i fråga om brott som hör under allmänt åtal och bistå allmänheten när så är tillämpligt⁸⁹.

I samband med en storskalig utrymning bör polisen främst ansvara för:

- beslut om utrymning vid hot eller brottsituation
- stöd vid verkställande av utrymning

⁸⁹ Polislag (1984:387).

- upprätthållande av allmän ordning och säkerhet
- avspärrningar av områden och vägar vid hot eller brottsituation samt biträda vid avspärrning vid olyckor
- trafikdirigering
- registrering av eftersökta personer
- genomsökning och bevakning av utrymt område
- identifiering av skadade och döda
- stöd med ordning och säkerhet på uppsamlingsplats för utrymmande samt utrymnings och mottagningsplatserna
- information och kommunikation kopplat till ordning och säkerhet
- beslut om återflyttning där polisen beslutat om storskalig utrymning.

Försvarmakten

Försvarmakten kan, vid begäran, ge stöd till insatser som definierats som räddningstjänst⁹⁰ så länge det inte allvarligt hindrar den ordinarie verksamheten. Försvarmakten kan också ge stöd till statliga myndigheter, kommuner, regioner och enskilda enligt förordningen (2002:375) om Försvarmaktens stöd till civil verksamhet. Försvarmakten ska enligt förordningen ta ut avgifter för stödet som ges.⁹¹

Vid varje begäran av stöd från Försvarmakten bör det specificeras vilken effekt som eftersträvas, snarare än att lista önskade resurser. Försvarmakten gör då en bedömning och återkommer med förslag utifrån detta.

Vid höjd beredskap bedöms Försvarmaktens ordinarie verksamhet till största delen vara fokuserad på att möta väpnade angrepp. Det innebär att aktörerna i sin planering för storskalig utrymning under höjd beredskap inte kan räkna med stöd från Försvarmakten.

Jordbruksverket

Jordbruksverket är regeringens expert- och förvaltningsmyndighet inom jordbruk, fiske och landsbygdsutveckling. Myndighetens krisberedskap innefattar att arbeta med planering och andra beredskapsåtgärder för att hindra och förebygga svåra påfrestningar på samhället inom jordbruks- och livsmedelsområdet.

⁹⁰ Lag (2003:778) om skydd mot olyckor.

⁹¹ Förordningen (2002:375) om Försvarmaktens stöd till civil verksamhet.

I enlighet med ansvarsprincipen ska Jordbruksverket leda och samordna de förebyggande åtgärderna och bekämpningen av djursjukdomar, foderföroreningar och växtskadegörare. Vid en kris ska Jordbruksverket också stödja regeringen, länsstyrelserna och övriga områdesansvariga och samordnande myndigheter⁹².

Jordbruksverket är i första hand stödjande myndighet till andra myndigheter i samband med storskalig utrymning, och då med fokus på påverkan på djur och djurhållning.

Jordbruksverket ska:

- medverka i framtagningen av en lägesbild för utrymning kopplat till djurhållning
- ge rådgivning och information kring smitt- och djurskydd
- införa tillfälliga regelförändringar för att underlätta utrymningen
- genom distriktsveterinärerna bistå med hälso- och sjukvård för djur.

Trafikverket

Trafikverket ska med utgångspunkt i ett trafikslagsövergripande perspektiv ansvara för den långsiktiga infrastrukturplaneringen för vägtrafik, järnvägstrafik, sjöfart och luftfart samt för byggande och drift av statliga vägar och järnvägar⁹³.

Trafikverket ska samverka med andra aktörer och vidta åtgärder i syfte att utveckla och samordna krisberedskap och planering för höjd beredskap inom transportområdet. I detta ingår att bedriva omvärldsbevakning och analys samt att stödja andra myndigheter med expertkompetens inom området.

Trafikverket kan stödja planering och genomförande av storskalig utrymning genom:

- analys och planering av möjligheter att transportera bort utrymmande via statlig transportinfrastruktur
- tillhandahållande av information/data om statlig transportinfrastruktur
- vägvisning och avspärrning längs vägar
- trafikinformation om läget på vägar och järnvägar
- ledning och omplanering av järnvägstransporter.

⁹² SFS 2015:1052.

⁹³ Förordning (2010:185) med instruktion för Trafikverket.

Strålsäkerhetsmyndigheten

Strålsäkerhetsmyndigheten (SSM) är en förvaltningsmyndighet som hanterar frågor som rör skydd av människors hälsa och miljön mot skadlig verkan av joniserande och icke-joniserande strålning, säkerhet och fysiskt skydd i kärnteknisk och annan verksamhet med strålning samt frågor om nukleär icke-spridning⁹⁴. SSM:s uppgifter avseende beredskap regleras bl.a. av förordningen (2008:452) med instruktion för Strålsäkerhetsmyndigheten. Av förordningen framgår att SSM ska samordna de beredskapsåtgärder inom den nationella strålskyddsberedskapen som krävs för att förebygga, identifiera och detektera nukleära eller radiologiska händelser som kan leda till skador på människors hälsa eller miljön. Myndigheten ska i detta sammanhang:

- ge råd om strålskydd och sanering efter utsläpp av radioaktiva ämnen, om en nukleär eller radiologisk nödsituation inträffar inom eller utom landet
- upprätthålla och leda en nationell organisation för expertstöd vid nukleära och radiologiska nödsituationer
- svara för teknisk rådgivning till de myndigheter som är ansvariga för hanteringen av konsekvenserna av en olycka i kärnteknisk verksamhet, om den inträffar inom eller utom landet
- svara för expertkompetens samt kunskaps- och beslutsunderlag inom strålskyddsområdet inklusive spridningsprognoser och strålskyddsbedömningar
- upprätthålla förmåga att inom strålskyddsområdet genomföra mätning, provtagning och analys i fält.

Sjöfartsverket

Sjöfartsverket ansvarar för tillgänglighet, framkomlighet och säkerhet till sjöss. Huvudsakligen hanterar myndigheten lotsning, farledshållning, isbrytning, sjötrafikinformation, sjögeografisk verksamhet, sjömansservice samt sjö- och flygräddning. Ansvaret sträcker sig fram till hamnområdena, där kommunerna eller hamnbolagen tar över ansvaret.

Vid en storskalig utrymning ska Sjöfartsverket:

- tillhandahålla helikopterkompetens
- ge information om fartygstrafik för planering inför och under en utrymning
- säkra kontaktvägar för viktiga samhällsfunktioner till och från fartygstrafik
- tillhandahålla en sjö- och flygräddningscentral i Göteborg.

⁹⁴ SSM:s risk- och sårbarhetsanalys (SSM2018-3446).

Övriga statliga myndigheter

Övriga statliga myndigheter säkerställer verksamhet inom det egna ansvarsområdet och bidrar med resurser efter förfrågan från räddningsledare. För planeringen kan följande myndigheter vara värdefulla för att tillhandahålla de data och stöd som behövs.

- **Lantmäteriet** för att säkerställa uppdaterat kartmaterial samt möjlighet att stödja med GIS- och kartkompetens i krissituationer.
- **Skatteverket** för att sammanställa statistik om befolkningen, var den är bosatt med mera.
- **Post- och telestyrelsen** för att få kontakt med mobiloperatörerna för att identifiera behov av förstärkningar i mobilnäten.
- **Försäkringskassan** för att stödja vid kartläggning av personer med assistanshjälp.
- **Livsmedelsverket** för stöd med frågor om livsmedelslagstiftning, livsmedelskontroll, smittskyddsfrågor, beredskap för offentliga kök och dricksvattenkvalitet. Den Nationella Vattenkatastrofgruppen (VAKA) ger kommuner rådgivning och annat stöd vid kris när det gäller dricksvattenförsörjning och nödvattenhantering. Livsmedelsverket samverkar också med bland annat med branschen för dagligvaruhandeln och storköksgrossister i frågor som rör livsmedelsförsörjning och livsmedelslogistik.

Övriga aktörer

I Sverige finns många organisationer som under olika omständigheter kan utgöra stöd vid en utrymning:

- Branschorganisationer
- Frivilligorganisationer
- Idrottsföreningar
- Intresseföreningar
- näringsidkare och privata företag (exempelvis transportföretag, storkök, hotell, vandrarhem, uthyrare av toaletter med flera)
- sammanslutningar av privatpersoner (exempelvis grannsamverkan och byalag),
- tillfälliga sociala nätverk på till exempel sociala medier
- trossamfund.

Den **enskilde individens ansvar** lyfts i broschyren *Om krisen eller kriget kommer*. Där klargörs att man bör klara sig utan försörjning från samhället en tid och att man måste planera för att kunna hantera en kris. Varje medborgare har ett primärt ansvar för att skydda sitt liv och sin egendom. Grundprincipen om den enskildes ansvar för sitt eget liv gäller även i kris.

Var och en är skyldig att följa de anvisningar som myndigheter ger med stöd av olika författningar som beskrivits ovan. Vidare omfattas alla mellan 18 och 65 år av tjänsteplikt enligt LSO. Det innebär att var och en, i den mån hans eller hennes kunskaper, hälsa och kroppskrafter tillåter det, är skyldig att hjälpa till vid en räddningsinsats om en räddningsledare så begär⁹⁵.

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

⁹⁵ Lagen (2003:778) om skydd mot olyckor